

O jednej zbierke v regionálnom múzeu

Iveta Géczyová
Hornonitrianske múzeum Prievidza

Regionálne Hornonitrianske múzeum v Prievidzi si v roku 2005 pripomenulo 20. výročie založenia. Vznik jeho rozsiahleho fondu však siaha do 20. rokov minulého storočia, keď si nadšenci Muzeálneho spolku hornej Nitry predsvzali „zriadenie zbierok historických pamiatok“. Úlohou spolku okrem iného bolo aj „zriadenie centrálného archívu v rámci župného archívu sústredením verejných a súkromných archívov... dľa systému provenienčného,“ a ďalej tento spolok cítil povinnosť aj vyhľadávať a zbierať cenné listiny, rukopisy, starať sa o ich odborné zachovanie a publikovanie, čím jeho členovia vytvorili základ zbierok prvého múzejného zariadenia horného Ponitria v budúcnosti.¹ Na druhej strane sú tu však aj nezanedbateľné výsledky akvizičnej práce posledných decénií 20. storočia, keď múzeum začalo pôsobiť v Prievidzi. Rok 1998 bol významným medzníkom v tejto oblasti činnosti múzea, čo potvrdzuje aj získanie Výročnej ceny časopisu *Pamiatky a múzeá* v kategórii Akvizícia. Toto prestížne, ale pritom skromné ocenenie získalo múzeum za zbierku písomností k dejinám pošty a poštovej služby v regióne hornej Nitry², ktorej najstarší doklad pochádza zo 17. storočia a najmladší mal datovanie 1998.

Zbierka predstavuje unikátny súbor odtlačkov poštových pečiatok na jednotlivých druhoch poštových zásielok zo všetkých 52 obcí okresu Prievidza v obdobiach, keď sa používali. Úctyhodná bola nielen kvalitou, ale aj rozsah písomných a obrazových dokladov tejto zbierky (vyše päťtisíc

kusov). Pritom však celkový prírastok v roku 1998 bol podstatne vyšší a prekročil vyše desaťtisíc kusov. Výrazný podiel na tom mali doklady na počiatku výstižne označené ako handrárska zbierka. Táto nepochybne ešte nie je ukončená a nielen počet jej predmetov, ale aj jej zloženie sa môže výraznejšie doplniť.

Prečo práve *handrárska zbierka*?

Obyvateľov Kamenca pod Vtáčnikom³, ktorý dnes tvoria kedysi samostatné obce Horný Kamenec a Dolný Kamenec, ešte stále prezývajú handrármi. Vďaka tomu predkom, ktorí sa venovali podomovému zberu textilných odpadkov na výrobu papiera v miestnej papiarni.⁴ Prvá zmienka o papiarni sa uvádza v zmluve zo 16. júna 1758, uzavretej vtedajším zemepánom Andrejom Kostolánim s Andrejom Lenerom o vystavení objektu v časti Pod Brehy v chotári Dolného Kamenca. Základnou surovinou pre papierenskú výrobu bol obnosený textil. Pôvodne handry zbierali iba príbuzní zamestnancov papierne, neskôr však ku Kamenčanom pribudli aj obyvatelia dedín Zemianske Kostolany, Bystričany, Veľká Lehôtka, Malá Lehôtka, Podhradie a Vestenice. Tradícia sa udržala aj po zániku papierne o sto rokov neskôr a pretrvala až do polovice minulého storočia. Ešte v roku 1939 si Kamenčania založili družstvo, ktoré po skončení druhej svetovej vojny malo začať výrobu stúh, krajčírskych vaty a mykanej priadze, ale znárodnenie všetko podnikanie v tejto oblasti zastavilo.

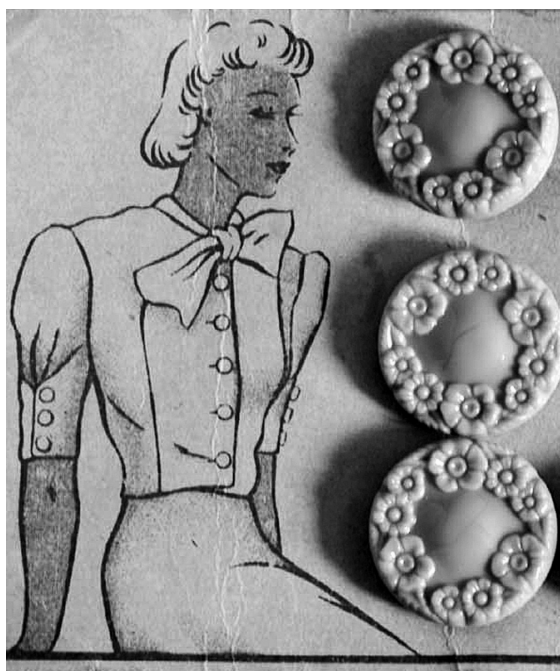
Hauzírovanie, ako sa zvyčajne cho-

denie za handrami označovalo, sa podľa vtedajšieho živnostenského zákona považovalo za podomovú živnosť, na výkon ktorej bolo treba požiadať o vydanie podomovej knižky. Toto zamestnanie malo však aj znaky cechovej organizácie. K skúseným handrárom sa pripájali mladí chlapci, najčastejšie z blízkeho príbuzenstva, a tí sa stávali učňami – *subjektmi*. Pri pochôdkach získavali skúsenosti a starší odovzdávali mladším aj kontakty na ľudí, u ktorých bývali alebo mali vytvorený sklad. Často však preberali aj celú zbernú oblasť.

Keďže išlo o doplnkový zdroj hospodárenia, obdobia chodenia na handry určovali hlavné zamestnania – pestovanie poľnohospodárskych plodín a chov dobytka. Prvou etapou v roku bol čas od Nového roku do fašiangov, resp. Veľkonočných sviatkov do Turíc. V letnom období ostávali handrári kvôli poľnohospodárskym prá-

Handrár
Ján Kováč
z D. Kamenca
v tradičnom
ľudovom
odeve s cha-
rakteristický-
mi atribútmi

Kartónový podklad s gombíkmi z handrárskej zbierky

Drobné odznaky s motívom svätých rozdávali handrári deťom

Kostená píšťala handrára

cam na gazdovstve alebo s ostatnými odchádzali na sezónne práce. Po skončení žatevných prác a po kosení sa na jeseň znova vrátili k zbieraniu handár. Druhú etapu odchodu na handry ohraničujú sviatky Všetkých svätých a Vianoc. Handrári mali po celom Slovensku vymedzené *rajóny*, v strede ktorých si zriadili sklad na odkladanie nazbieraných handár. Pôvodne ich vymieňali za papier, vyrábaný v dolnokameneckej papierni,⁵ ale neskôr ho nahradili rozličné druhy stúh, špendlíkov, nití, spiniek, gombíkov, lacnej bižutérie, dekoratívneho a úžitkového porcelánu, ale aj hračky pre

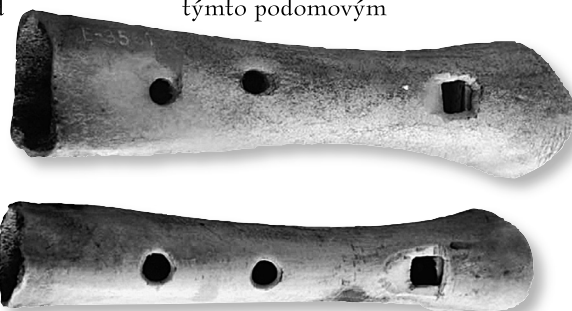
deti a drobnosti pre domácnosť. Tovar na výmenu najčastejšie nakupovali u hornokameneckého obchodníka Adama Fábryho. Práve z jeho pozostalosti sa do múzejných zbierok dostalo spolu 5 485 kusov drobností. Dva veľké kufre sa len horko-ťažko dali pri prevzatí

zavrieť. Ich obsah tvoril rozmanitý obchodnícky tovar – základ výmeny za obnosené šatstvo a starý textil pri hauzírovaní.

Pri definovaní skladby tejto akvizície podľa druhov možno konštatovať, že medzi získanými predmetmi prevládajú gombíky rozmanitých druhov a farieb. Zvyčajne tvoria sady, prišité v radoch na kartónovom podklade s potlačou. Počet radov a gombíkov je prispôsobený ich veľkosti a tvaru. Počet získaných gombíkov sa pohybuje od 950 kusov, ako je to pri štvordierkových gombíkoch bielej farby s priemerom 12 mm, až po päť kusov (pri sade bledozelených gombíkov s vejárovitým vzorom s priemerom 18 mm a sady tehlovohnedých gombíkov s kvietkom a pásikmi s priemerom 23 mm). Niektoré druhy gombíkov sú uložené voľne v malých papierových škatuľkách. Veľkú skupinu získaného tovaru tvoria textilie: pásovky rozmanitých farieb a vzorov (19 kusov), lemovky (25 kusov), hodvábné (21 kusov) a pláténé (1 kus) šnúrkou či tenké galantérne gumeny (9 kusov). Tento druh materiálu je navinutý na kartónových podložkách s dĺžkou od 1,56 m (pásovka s červenými kvetmi a bledohnedou výšivkou) až po 30 m (modrá pásovka). Samostatnú skupinu tvorí drobný kovový a textilný galantérny tovar (spinky na podväzkový pás, zapínacie špendlíky, zapínacie háčiky na podväzkový pás, pracky na pánske nohavice, ihly a kovové náprstky, spolu 54 kusov). Nechýbajú však ani doplnky na úpravu účesu – hrebene na česanie (5 kusov), hrebene a štipce do vlasov (8 kusov), sieťky na vlasy a balíčky sponiek do vlasov (6 kusov). Z ďalšieho handrárskeho tovaru možno uviesť prstene (160 kusov), odznaky v tvare štvorlístka a lienky (10 kusov), farebné vrtuľky a píšťalky z umelej hmoty

(20 kusov), z ktorých posledné dva druhy rozdávali handrári po príchode do dediny veľmi často ako pozornosť najmenším deťom. Dokladom toho, že handrári nosili na výmenu aj tovar, bez ktorého sa v minulosti domácnosti nezaobišli, sú kovové držiaky na petrolejové lampy, sklenené petrolejové lampy, sklenené cylindre, kovové horáky a poklopce na ne, tienidlá na lampy, kovové podkovičky, protišmykové železka na obuv, ale aj klasické kovové klnice a klnicové nity (105 kusov).

Z výskumov a publikovaných informácií vieme, že zberači opotrebovaných odevných súčastí prinášali do domácností na výmenu aj lacnejšie druhy porcelánu a skleneného riadu. Jeho denné používanie a krehkosť materiálu spôsobili, že medzi získanými predmetmi jednotlivé druhy (taniera, misky rôznych veľkostí, nádobky na koreniny a iné) tejto skupiny neboli výraznejšie zastúpené. Výnimku tvorí iba deväť šálok s jednoduchým bielo-modrým vzorom. Treba však uviesť, že v etnologickej fondy múzea sa nachádzajú ďalšie doklady bezprostredne súvisiace s týmto podomovým

zamestnaním. Ešte v roku 1965 získala PhDr. Vlastimila Tóthová, etnografka bojnického múzea spolu osem predmetov, z čoho sedem kusov bolo kostených píšťal a jedno konička.

Práve píšťalka s palicou a koženou kapsou boli neodmysliteľným atribútom handrára. Signálom z píšťalky, ktorej výrobu z holennej kosti oviec zvládol každý z nich sám, ohlasoval totiž príchod do dediny. Dĺžka tohto

nástroja je priemerne desať centimetrov a svetlosť ústia dosahuje v priemere iba dva centimetre. Kosené písťalky majú dve a jednu dierku a na konci písťalky je pripevnený kožený remienok. Oskar Elschek radí handrársku písťalku medzi signalizačné nástroje, nadväzujúce na starobylé lovecké vábničky a kosené písťaly.⁶ Kosená handrárska písťala má iba päť základných tónov a pri hre sa ich doladovanie najviac o štvrtinu tónu robilo iba vsúvaním ukazováka alebo malíčka do roztrubu nástroja. Práve tým sa dosahovali zaujímavejšie cifry a melódie. Každý z handrárov mal vlastnú melódiu, ktorou dopĺňal melodické pokriky.⁷

Handry, kožky, staré železá,
Dajte niečo, totka Tereza.
Aký pán, taký krám,
Len za staré handry dám.

Zuza, Kata, Marína,
daj mi na liter vína.
A grajciarik na tabak,
tu je Mikláš handrlák.

Ženy, dievky, babičky,
dávajte tie handričky,
za ihličky, za cverničky,
za stužtičky.

Aký pán taký krám,
takého ja koňa mám.
(To ja všetko lacno dám
za dva groše koňa mám.)

Kupuj Kačo, ak máš za čo.
Daj za voľačo.
Ak si kúpiš, budeš mať,
nemusíš si požičať.

Pri výpočte predmetov etnologickeho fondu sme uviedli pomenovanie *koniča*, evokujúce skôr tvora zo živočíšnej ríše, ako neživý predmet. Vreco z domácky utkaného hrubého plátna sa zviazalo na dvoch koncoch tej istej strany pevným špagátom, čím sa vytvorila akási kapsa. Takto upravené koniča, ako sa tento doplnok výbavy handrára tradične označoval, sa nosilo prehodené cez plece a ukla-

dali doň nazbierané šatstvo. K zaujímavým dokladom toho patria aj drevené plastiky zobrazujúce handrárov s písťalkou od rezbárov z hornej Nitry a reprodukcie fotografií. Azda najzaujímavejšou je reprodukcia kolorovanej fotografie z obecnej kroniky, zhotovená miestnym maliarom Štefanom Jánoškom. Zachytil na nej svojho otca – handrára začiatkom 20. rokov a čiernobiely fotografický záber vymaloval, čím poskytol doklad pre štúdium handrárstva a tradičného odevu v tejto dedine.

Ako ďalej? Využitie získaných dokladov handrárskej zbierky Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi nepochybne ukáže až čas. Boj o priestory, spôsobený vrátením užívaných historických pamiatok po zavedení reštitučných zákonov, resp. napĺňanie ambiciózných múzejných zámerov v nových objektoch pred rekonštrukciou je však dostatočnou motiváciou na komplexnú prezentáciu zbierky spolu s archívnymi dokladmi o nej. Získaný materiál zároveň môže po spracovaní poslúžiť aj na oboznámenie s inými témami, napríklad jarmokmi, obchodom, odievaním a i. Nepochybne je však dôležité túto zaujímavú časť zbierkového fondu Hornonitrianskeho múzea, dokumentujúcu ojedinelé a špecifické zamestnanie v regióne naďalej dopĺňať novými artefaktmi, a tým prispieť k jej zhodnoteniu.

Foto: Lukáš Grešner

POZNÁMKY

¹ Stanovy Muzeálneho spolku hornej Nitry, ktorého vznik inicioval vtedajší bojnícky prepošť Karol Anton Medvecký. Archív múzea.

² LENHARTOVÁ, Slavomíra: Zbierka písomností pošty a poštovej služby. In: Pamiatky a múzea, roč. 3, 1999, s. 65.

³ K zlúčeniu obcí došlo v roku 1955.

⁴ Pozri KRŠÁK, Pavel: Dejiny papierne v Dolnom Kamenci. In: Historické štúdie 2, 1956, s. 75.

⁵ O kvalite papiera vyrábaného v papierni v Dolnom Kamenci svedčia doklady v

archívoch notariátov, farských úradov, ale aj ďalších úradovni vtedajšieho obdobia.

⁶ ELSCHKEK, Oskar: Slovenské ľudové písťaly a ďalšie aerofóny. Bratislava, Veda. 1991.

⁷ TÓTHOVÁ, Vlastimila: Kameneckí handrári. In: Horná Nitra 2., Banská Bystrica, 1965. s. 44 an.

Stuhy od handrárov sa uplatňovali aj na tradičnom odevu

A unique collection in the Upper Nitra Museum
Summary

In 1998 the Upper Nitra Museum in Prievidza acquired a 5,485 piece collection documenting the life of itinerate rag peddlers. The villagers of Kamenec-pod-Vtáčnikom (former Horný and Dolný Kamenec) supplemented their income by collecting worn-out clothing. Their rag gathering made the founding of a paper mill in the village in 1758 possible. Long after the mill ceased operation, the occupation of rag collection continued up to the second half of the 20th C. Going from house to house, the ragmen picked up worn-out clothing and textiles in exchange for small wares (cheap china, household utensils) and sewing items (buttons, ribbons, thread, needles, thimbles and metal clips).

Sponka s priveskom v tvare lienky – darček handrára deťom

Acquired objects include photographs, ragman's bone whistles, sacks used for carrying rags and statues depicting typical whistle-playing ragmen created by amateur wood carvers from the upper valley of the River Nitra, documenting the spread of rag gathering throughout Slovakia in the 19–20th C. is in the process of being prepared. Once the exhibition is completely assembled, a more definitive evaluation of its significance will be possible.

Vývrtka

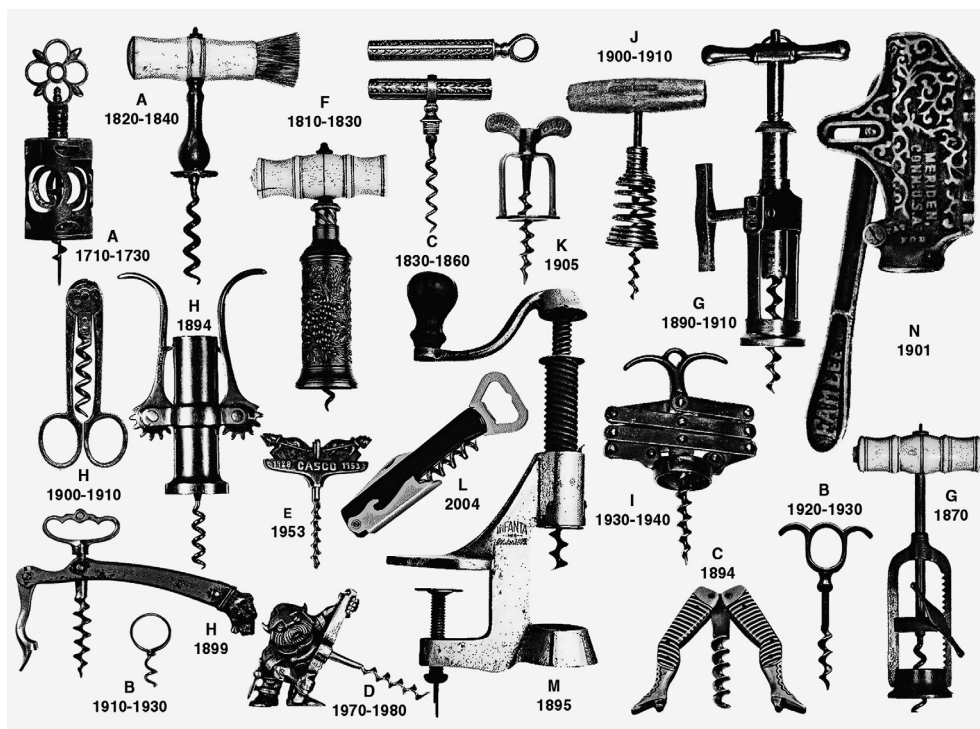
Tibor Díte

Ochrana múzejných zbierkových predmetov je prvoradou úlohou ich správcu. Aj keď to slovenský zákonodarca vidí trochu inak, jedným z nosných pilierov, najzákladnejších a najdôležitejších prvkov ochrany je riadna katalogizácia zbierkových predmetov. Naznačiť rozsah problematiky katalógového záznamu už aj vzhľadom na začínajúcu centrálnu

Druhovú názvoslovie a klasifikácia

Predmet, ktorým sa zaoberám, je vývrtka (ang. *corkscrew*, čes. *vývrtka*, fran. *tire-bouchon*, maď. *dugóhúzó*, poľ. *korkociąg*, nem. *Korkenzieher*, rak. *Stoppelzieher*, rus. *probočnik*, tal. *levatappi*), náradie na odstránenie zátky z fľaše, pozostávajúce zväčša zo zahrotenej, kovovej skrútkovnice

začali používať vojaci na odstránenie strely z hlavne palnej zbrane. Podľa iných korok na uzavretie fľaše s vínom prvý použil francúzsky mních Dom Pérignon (Pierre Pérignon, 1638–1715). Vývrtka bola síce na svete, avšak sklené fľaše boli do konca 17. storočia vzácné a pre objemovú nepresnosť nevhodné na obchodovanie. Prvé zobrazenie vývrtky pochádza z 18. storočia a jej širšie používanie predznamenovalo otvorenie prvej manufaktúry na spracovanie korku v portugalskom Anguine r. 1750. Prvý patent na vývrtku bol udelený oxfordskému reverendovi Samuelovi Henshallovi už v r. 1795, no „zlatým vekom“ vývrtky bolo 19. storočie, keď sa stala predmetom udelenia vyše 300 patentov. Vývrtka však neslúžila iba na odstránenie zátky z fľaše vína, otvárali sa ňou aj fľaštičky parfémov, atramentu a liekov. Z pôvodne luxusného náradia sa postupom doby vyvinul bežný predmet každodennej potreby: vyrábali a vyrábajú sa zo železa, ale aj kvalitnej ocele najčastejšie v kombinácii s drevom, košťou, parohovinou, umelou hmotou, ale aj bronzom, striebrom, slonovinou či sklom. Výzdoba okrem rezby využíva aj email a ďalšie dekoratívne materiály a techniky, popri technických finesách nezriedka budia pozornosť aj figurálnym, často satirickým či frivolným spracovaním a nemožno sa čudovať, že sa využívajú aj ako reklamné médium.

evidenciu a vytýčiť smery, ktorými by sa mala uberať príprava na jeho profesionálne spracovanie, to sú ciele tohto príspevku, ktorý vzhľadom na vymedzený priestor a šírku problematiky nebude vyčerpávajúci.

Vyhláška č. 557/2004 Z. z. stanovuje základné odborné údaje o zbierkových predmetoch, vedené na katalogizačnom lístku. Slovo odborné pri údajoch používam preto, že ostatné údaje považujem za evidenčno-správne.

upevnenej najčastejšie v držadle z iného materiálu alebo tvoriace súčasť súboru náčinia. Ako synonymum sa termín vývrtka používa aj v leteckej akrobacii, horolezectve (prostriedok istenia horolezca v ľade) a ním sa označuje aj náradie na odstránenie strely z hlavne palnej zbrane, zvyčajne upevnené na konci nabijaku.

Dejiny vývrtky sú späté s dejinami fľaše a začínajú sa s najväčšou pravdepodobnosťou v 17. storočí, keď ju vraj, podľa jedných bádateľov

Z praxe vieme, že pri determinácii predmetu nevystačíme s jedným druhovým názvom. Popri klasickej vývrtke, ktorá neulahčuje vytiahnutie zátky a je vyrobená aspoň z dvoch rozličných materiálov (A) sa môžeme stretnúť s celokovovou (prstencovou, trojprstovou atď.) (B), cestovnou (vreckovou) (C), figurálnou (D) alebo reklamnou vývrtkou (E). Veľkú a zároveň pestrú skupinu tvoria mechanické vývrtky, ktoré nejakým spôsobom uľahčujú vytiahnutie zátky – s dvojítm chodom (F),

pastorkovým prevodom (G), pákové (dvojpákové, nožnicové) (H), pantografové (I), pružinové (J), automatické (K). Zvláštnu skupinu tvoria vývrtky (L), kombinované s iným náčiním, napr. nožíkom, odstraňovačom korunkových uzáverov hrdla fľaše, ale aj so zapalovačom či píštalkou. Pri zaradení do tejto skupiny treba mať na zreteli, že funkcia vývrtky musí byť dominantná. Ako vývrtku nemožno označiť vreckový nožík či sadu náčinia iba preto, že obsahujú vývrtku. Klasickým predstaviteľom kombinovanej je čašnička vývrtka. Protipólom prenosnej vývrtky je zväčša profesionálna, pevne montovaná – barová (M) a nástenná vývrtka (N). Pre úplnosť treba spomenúť elektrické vývrtky (podľa spôsobu napájania sieťové alebo batériové). Druhový názov niektorých vývrtiek možno rozšíriť ešte o typové, resp. obchodné označenie, napr. cestovná vývrtka TRIUMPH.

Morfológia a morfometria vývrtky

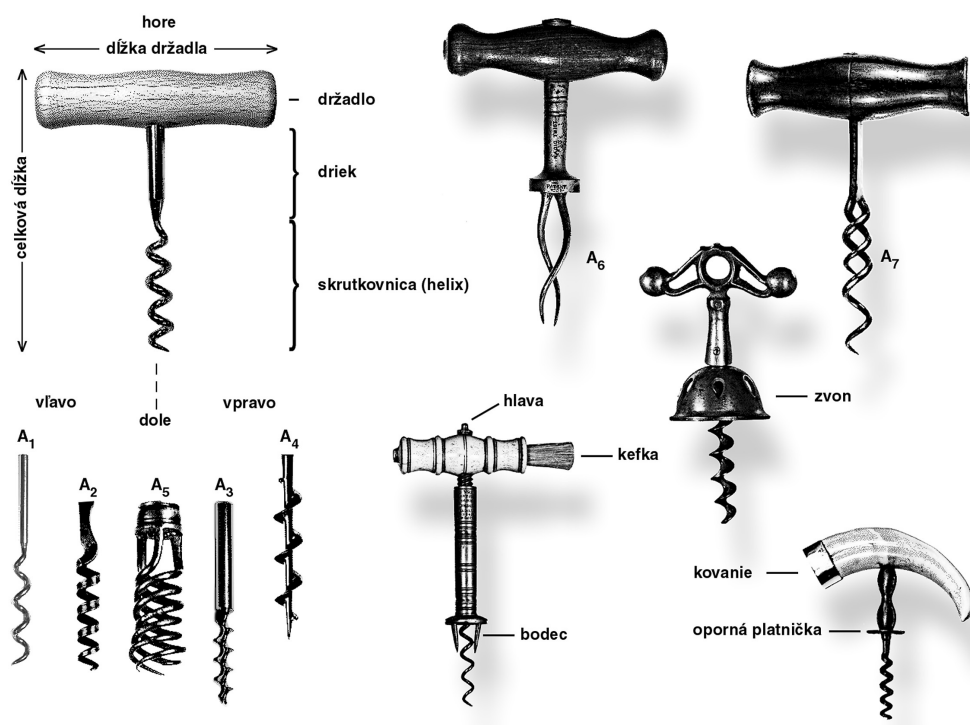
ukazuje, že toto všedné náradie sa konštrukčnou rozmanitosťou a tvarovou pestrosťou môže rovnať nejednej skupine artefaktov. Napriek tomu, že terminologická analýza vývrtky nie je predmetom tohto príspevku, treba sa jej aspoň stručne venovať.

Driek môže byť valcovitý, hranený, plochý, s hrebeňovým alebo skrutkovnicovým ozubením, v hornej časti zakončený hlavou, vyčnievajúcou nad držadlo, s upevneným krúžkom na zavesenie vývrtky.

Skrutkovnica (helix) môže byť: jednoduchá – otvorená A1,

- plná A3,
- archimedova A4,
- dvojité (dvojhrotá) – symetrická A6,
- asymetrická A7,
- trojitá (trojhrotá) A5.

Profil skrutkovnice môže byť – oblý A1,

- hranený (kvadratický) A2,
- ostrý (trojuholníkový) A3.

Čap slúži na upevnenie drieku v držadle a môže byť priečny alebo pozdĺžny. **Zvon** môže byť uzavretý, prelamaný, otvorený, otvárací, niekedy s hrebeňovým ozubením.

Držadlo môže byť valcovité, profilované, súdkovité, hranené, ploché, asymetrické, trojprstové, štvorprstové, prstencové, krídlové.

Pri opise ešte treba niekedy identifikovať prednú a zadnú stranu predmetu. Za prednú sa zvyčajne považuje tá strana, na ktorej je typový, obchodný názov alebo firemné označenie výrobcu. Pokiaľ vývrtka nie je značená, za prednú sa považuje tá strana, na ktorej sú ovládacie prvky (páka, kľúč pastorka, atď.) vpravo, pokiaľ nejde o vývrtku pre ľavákov.

Z dôležitých morfometrických údajov treba v rámci popisu múzejného zbierkového predmetu zaznačiť celkovú dĺžku vývrtky a dĺžku držadla, resp. šírku a dĺžku. Ďalej možno značiť dĺžku a maximálny priemer zvona. Pri niektorých mechanických vývrtkách, napr. pantografovej, sa udáva celková dĺžka vývrtky vo vý-

chodiskovej polohe. Rozmery sa udávajú v milimetroch.

O tom, že vývrtka nestojí mimo zberateľského záujmu svedčí aj skutočnosť, že existujú minimálne tri múzeá, ktorých zbierkový fond tvoria v prevažnej miere vývrtky. Takými sú nemecké Korkenzieher Museum v Kaiserstuhli založené r. 2003 (1000 vývrtiek), francúzske Musée du Tire-Bouchon v Mènerbes (1500 vývrtiek) a americká Brother Timothy's Collection v kalifornskej St. Helene založené v r. 1949 (1800 vývrtiek).

Zaujímavé informácie o vývrtkách možno samozrejme získať aj na webe. Niekoľko adries s kvalitnejším obsahom:

- <http://www.cork-screw.com/intro.html> – anglicky,
- <http://www.corkscrewcentre.com/> – anglicky,
- <http://members.home.nl/ferdpeters/> – nemecky,
- <http://www.muesch-online.com/index.html> – nemecky.

Múzejné zbierky a informatika

Ján Jurkovič

Slovenské národné múzeum, Bratislava

O čom nemáme informácie a čo sa nedá vyhľadať, to pre nás vraj neexistuje.

Takéto tvrdenie azda nie je celkom akceptovateľné pre transcendentalistov, ale v praktickom živote platí. Ak sú totiž informácie o určitej entite prístupné len úzkemu okruhu ľudí, tak pre ostatný svet akoby vonkoncom neexistovali. Nie, tento príspevok nie je ani o okultizme, ani o zločine, organizovanom na najvyššej úrovni. Ide v ňom o múzejné zbierky a údaje na evidenčných kartách.

Prístup k informačným zdrojom múzeí

Nie je to tak dávno, čo na istom seminári o informatizácii múzeí zaznel z pléna výstražný signál – varovanie pred sprístupňovaním informácií o zbierkach na webe. Dnes sa už podobné výstrahy javia ako pomýlené, ale v r. 2003 to kladne reagovala značná časť pléna. Odvtedy sa veľká časť múzejníkov nielenže zmierila s tým, že „časom“ budú údaje o „ich“ zbierkach verejne prístupné, ale mnohí začali efektívne pracovať s dátami vzdialených múzeí, ku ktorým sa dostávajú cez web. Toto však, žiaľ, zatiaľ nie je bežným javom a tiež to nie sú dáta zbierok múzeí v SR. Naša múzejná práca ide stále po starom. Naše „múzejné“ metódy a myslenie sa nepodarilo zmeniť ani tej starej známej informačnej revolúcii, ktorá okolo nás prehrmela. Údaje o zbierkach múzeí SR ostávajú naďalej prístupné len obmedzenému okruhu odborných pracovníkov príslušného múzea. Pre ostatný svet existujú len tie zbierkové predmety, ktoré sú momentálne v úlohe exponátov, alebo sú inak inte-

lektuálne sprístupnené prostredníctvom nejakých verejne dostupných záznamov – textových, obrazových, zvukových, AV ... spoločne označovaných ako *informačné objekty*. Ak som tu použil spojenie „ostatný svet“ nemal som na mysli ten veľký svet, ale len ten maličký a čoraz menší, ktorý nám ešte prichádza do múzea.

Rozvádzať problém prístupnosti informačných objektov je asi zbytočné, lebo väčšina z nás dobre vie z vlastnej skúsenosti, že o múzejných zbierkach sa informácie hľadajú veľmi ťažko. Je problémom vôbec sa dopátrať, kde ich máme hľadať. A keď sa k tomu dopracujeme, zistíme ešte, že cesta k nim je zarúbaná a menej trpezlivý bádateľ z menej solventného múzea na ňu jednoducho nemá.

Centrálny katalóg múzejných zbierok

Keď sa v r. 2003 na MK SR prebudil záujem o to, či sa na Slovensku naplnia litera zákona o centrálnej evidencii zbierok, vznikla šanca využiť administratívnu povinnosť na niečo užitočné. Preto projekt centrálnej evidencie múzejných zbierok (CEMUZ) už neostával len pri zhromažďovaní abstraktných údajov (ako CESIK v ČR), ale mal ambíciu stať sa *katalógom múzejných zbierok v SR*.

Mala to byť predovšetkým služba pre tých, ktorí pracujú so zbierkami – pre múzejníkov. Takýto katalóg by mohol citeľne *skrátiť cestu k informačným zdrojom múzeí*. Mohol by sprostredkovať veľmi rýchle vyhľadanie údajov o akomkoľvek predmete v ktoromkoľvek múzeu, z hociktorého miesta na svete, kde je prístup k in-

ternetu. Samozrejme za predpokladu, že údaje o hľadanom predmete sú elektronicky spracované a sprístupnené v CEMUZE.

Podmienkou rýchleho vyhľadania však je, že údaje sú spracované na základe istých pravidiel. Tie sa začali tvoriť v 90. rokoch. Vtedy sa zjednotila štruktúra popisu zbierkového predmetu v tzv. hospodársko-správnej vete. Z nej potom vychádza *dátová štruktúra „východiskovej záznamovej vety“*, zakotvená vo vyhláske č. 342/1998 Z. z. o odbornej správe múzejných zbierkových predmetov a galerijných zbierkových predmetov. Je to akási najzákladnejšia syntax popisu múzejného zbierkového predmetu, ktorá akceptuje odporúčenia komisie CIDOC definované v r. 1993 v smernici pre popis zbierkových predmetov. Táto syntax sa premieta aj do technologických nástrojov na elektronické spracovanie zbierok (ESEZ).

Kompatibilita či interoperabilita

Pokým sme sa my v r. 2003–2005 dohadovali, či budeme digitalizovať a sprístupňovať údaje o zbierkach, išiel vývoj vo svete dopredu. Požiadavka prístupnosti dát sa dostala na interdisciplinárnu a medzinárodnú úroveň. Prístupnosti pribudol prívlastok „všeobecná“. Prestalo sa hovoriť oddelene o múzejných zbierkach, umeleckých kolekciiach, pamiatkach, archívnych materiáloch, literatúre, filmoch, divadelných vystúpeniach, prednáškach, správach z výskumu... To všetko sa dnes už chápe pod jedným pojmom *cultural objects*.

Ak sa však vo svete niekto chce vážne zaoberať informačnou dostupnosťou všetkých kultúrnych objektov, ak chce presiahnuť rámec jednej inštitúcie či odboru, ak má prekročiť hranice regiónu, štátu, kontinentu, potom si nutne musí stanoviť a riešiť pravidlá, ktoré zabezpečia potrebnú konzistentnosť údajov.

Pri tradičných informačných sys-

témoch, postavených na proprietárnych riešeniach, postupoch a štruktúrach, sa za jedno z hlavných hľadísk efektívnosti fungovania na intersystémovej úrovni považovala *kompatibilita*, t. j. čosi ako prepojitelnosť medzi rôznymi systémami. Dosahuje sa hlavne vysokým stupňom dodržiavania dohodnutých pravidiel a postupov. Tie bývajú definované v istých normách a štandardoch.

S využívaním internetu, sieťových informačných služieb, zvyšovaním nárokov na rýchlosť prístupu k informačným zdrojom, už prestáva byť aktuálna otázka priamej prepojitelnosti systémov. Čoraz výraznejšie sa presadzuje moderné ponímanie kompatibility, ktoré vyjadruje zmenenú technologickú podstatu komunikácie systémov a označuje sa ako *interoperabilita*. Všeobecne sa pod ňou chápe schopnosť spolupracovať – najmä na úrovni dátových štruktúr a prístupových mechanizmov.

Aby sme si o tom mohli vytvoriť obraz, predstavme si, že jednotlivé informačné objekty môžu byť obsahovo označované (tagované). Takýchto značiek môže mať informačný objekt ľubovoľný počet podľa väzby na obsahové oblasti. V takomto systéme sú všetky informačné objekty spojené sieťou odkazov, cez ktoré je možné ľahko a rýchlo nájsť požadované údaje. Cez ne možno získať široké a navzájom sa obohacujúce informácie o akýchkoľvek kultúrnych objektoch v akýchkoľvek inštitúciách.

Katalogizačný systém

Na to, aby niečo podobného mohlo fungovať je okrem technologických nástrojov nevyhnutný konzistentný *katalogizačný systém*, ktorý má jednotné syntaktické, sémantické a ontologické pravidlá. Toto je podstata múzejnej informatiky, ktorou sa budeme musieť podrobnejšie zaoberať.

Spomenuli sme už štruktúru údajov ako dôležitú podmienku interoperability, no bez zavedenia istých pravidiel týkajúcich sa obsahu popisu nie je dosť dobre mysliteľná orientácia v rozsiahlych fondoch, majúcich milióny položiek. Preto je absolútnou nevyhnutnosťou používanie takzvaných *kontrolovaných slovníkov*.

Na najnižšej úrovni sú to *číselníky*, zabezpečujúce jednotnosť terminológie. V ESEZe sú implantované *hesláre*, ktoré múzejníci spracovali ešte v 80. rokoch. Možno ich považovať za isté východisko pre riadenú terminológiu, no skutočne len východisko. Z nich by sme mali začať budovať terminologické slovníky smerujúce k tezurácii na vyššej úrovni. Pri ich spracovaní sa nedajú ignorovať existujúce medzinárodné slovníky ako napr.: *Thesaurus of Geographic Names*, *Union List of Artists Names*, *The Art and Architecture Thesaurus*, *Multilingual Egyptian Thesaurus* apod.

Riadená terminológia je pre múzejníkov dôležitá vysoko aktuálna odborná úloha. Niektorí pamätníci to okomentujú: *Aká aktuálnosť, vedť to tu bolo už pred štvrtstoročím!*

Áno, bolo to tu a je to tu zas... Ide o starú potrebu s novými nárokmí. Tie sú obsiahnuté v súčasných požiadavkách interoperability. Ich vyjadrením je aj systém tzv. *autorít*, o ktorom sa v kultúre intenzívne diskutuje a ktorý už knižnice aktívne budujú.

Kde je vlastne sever?

Už dlhšiu dobu ma znepokojuje vierolomná otázka: *Má slovenské múzejníctvo nejakú spoločnú víziu?* Myslím tým nejaký cieľ, ideu, ktorá by trvalo živila čosi, čomu sme za onoho času hovorili „pracovné nadšenie“. Ak nie, tak ju treba veľmi rýchlo nájsť! Inak budeme len živiť – prežívať (alebo dožívať?) z toho, čo tu vytvoril niekto pred nami.

Myslím, že *potreba spracovať odborné tezaury* môže byť výzvou pre lídrov všetkých vedných odborov zastúpených v múzeách. Môže byť výzvou, aby sme urobili niečo významného, čo presiahne inštitúciu a čo budú používať aj generácie po nás. Som si istý, že je to šanca aj pre všetky múzejné orgány, ktoré zatiaľ ešte môžu čo-to povedať do múzejnej práce – *šanca povedať niečo zmysluplného*. Azda to vyznieva exaltovane, ale píšem situácii, keď mi „tečú nervy“ z toho, že sa nič nedeje tam, kde by sa malo diať najviac. Preto bude nevyhnutné pertraktovať v budúcnosti číslach MÚZEA niečo o súvislostiach medzi informačnými objektmi a tiež o základných štandardoch digitalizácie múzejných zbierok.

Postrehy školiteľa

Viera Majchrovičová

Slovenské národné múzeum Bratislava

Už dva roky organizuje SNM školenia systému elektronického spracovania evidencie zbierok ESEZ pre od-

borných pracovníkov múzeí (dokumentátorov, kurátorov, administrátorov systému). Neformálna atmosféra

výmeny názorov o stave evidencie zbierok a ich spracovania umožnila tieto postrehy:

1. Spôsob elektronického spracovania zbierok, chronologická aj systematická evidencia nie je u nás nová, známe sú programy ProMuseum (BACH), AMIS, ktoré múzeá používajú dodnes. Niektoré v elektronickej forme spracovávali zbierky málo

či vôbec nie, v iných zasa elektronicky evidovali a spracúvali zbierky s použitím napr. Microsoft Excel aj napriek absencii múzejno-informačného systému, a tým si uľahčili prácu pri revíziách apod.

2. *Informačná gramotnosť* účastníkov býva rozdielna. Je iné, keď vysvetliť pojem je cieľom, keď ho však používate ako prostriedok pri vysvetľovaní práce so systémom, býva to problematické. Počítačové zručnosti ešte vždy nie sú samozrejmosťou. Niekde odborní pracovníci nemajú prístup na internet, ba čo viac niektorí počítače nepoužívajú. Pritom elektronické spracovanie zbierok predpokladá prácu s rôznymi druhmi databáz. Je neporovnateľné školiť kolegov s ICT gramotnosťou priemernou či nadpriemernou a kolegov s problémami s klávesnicou a myšou. Školiaci sa si navzájom pomáhajú, „čakajú sa“. Metódou od časti k celku bez pochopenia predchádzajúceho nepostupujeme ďalej.

Elektronické spracovanie zbierok si vyžaduje aj *samoštúdium* v oblasti informatiky. Nie študovať veci do hĺbky, dôležité je vedieť ich použiť v praxi. Niektorí múzejníci nerozlišujú školenia na spracovanie zbierok a administráciu systému a vzniká problém, keď na administrátorské školenia prichádzajú ľudia, ktorí vôbec nie sú v informatike zbehlí.

U niektorých múzejníkov vidím aj nechuť k práci s počítačom. Po skončení školenia si vydýchnu – splnil som úlohu; dvadsať rokov som spracovával zbierky tak, prečo by som to mal teraz meniť. Škoda, lebo informačné systémy zjednodušujú, sprehľadňujú prácu. A, naopak, je úžasné sledovať iných v dôchodkovom veku, ako sa usilujú a akú veľkú radosť majú po uložení záznamu aj napriek všeobecne vžitým konvenciám.

3. V systéme ESEZ sa vytvára záznam *chronologickej evidencie* ako prvý a až na jeho základe sa zbierkový predmet spracúva systematicky.

Bez „prvostupňového“ systém ESEZ záznam „druhostupňový“ ani neuloží, výnimkou sú konverzie dát. Pri školeniach postupujeme podľa pravidiel od zápisu v prírástkovej knihe a všetci sa učia všetko. Zdá sa, že *šikovnejší* v elektronickom zapisovaní dát sú *dokumentátori* (česť výnimkám). V praxi totiž mnohokrát materiál nazhromaždia kurátori a ďalší odborní pracovníci, ale katalogizačné karty sú dielom dokumentátorov (čo by, samozrejme, nebolo na škodu veci, keby za systematické spracovanie zbierok boli zodpovední). Ide o to, že odborný pracovník by mal vedieť výsledky výskumu popísať elektronicky. Najväčší problém je presvedčiť školiacich sa, aby jednoducho papier a pero vymenili za elektronický formulár v počítači a klávesnicu, pričom obsah ostáva rovnaký.

4. Ako bibliograf som mala na starosti mennú a vecnú katalogizáciu, popisujúcu dielo, na ktoré má *autorské práva* niekto iný. V múzeu samotný popis zbierkového predmetu je autorským dielom a copyright predstavuje problém. Kolegovia majú zábrany do formulárov evidencie 2. stupňa v elektronickom spracovaní dopĺňať údaje o predmete. Prepísať do systému katalogizačnú kartu len s popisom predmetu im problém nerobí. Horšie je to s dopĺňujúcimi informáciami o nálezových okolnostiach a súvislostiach, spojených so zbierkovým predmetom, ktoré by mali byť súčasťou záznamov. Rozšírenou príčinou je strach, že prídu o informácie, keďže nič z toho, čo sa dostane na internet, nie je stopercentne chránené. (Centrálne evidencie zbierok CEMUZ, budovanie ktorej je podmienené elektronickým spracovaním, je totiž prístupná prostredníctvom internetu.) Ťažko nájsť presvedčivé argumenty človeku, ktorý venuje kopu času výskumu, apelujeme teda na nepredvídateľné skutočnosti (odchod zo zamestnania, úmrtie a pod.), hrozbu nenávratnej straty informácií.

5. Pri školení som si všimla, že múzeá, kde sa „papierová“ evidencia robila podľa pravidiel, nemajú subjektívny problém s informatizáciou. Objektívnym problémom je nedostatok financií na nákup a prevádzku techniky na určitej úrovni; boj o prežitie. Múzeá s viacerými prírástkovými knihami i formami zápisu prírástkových čísel, kde katalogizačné karty obsahujú iba názov predmetu, prípadne lokáciu atď., kde skrátka nie je všetko, ako by malo byť, sa delia na dve skupiny. Prvú tvoria tie, kde si uvedomili, že *majú šancu urobiť si poriadok* a vítajú elektronické spracovanie ako „nutné zlo“ v kladnom zmysle. V druhej skupine sú múzeá, kde elektronizácia znamená iba nekonečné množstvo práce, času navyše, lebo si neuvedomili, že po odstránení nezrovnalostí stačí poriadok len udržiavať.

Štvormesačná prax potvrdzuje, že ide najmä o komunikáciu s ľuďmi v múzeách, argumentáciu ap. Ukazuje sa, že *elektronizácia knižníc* pokračuje tempom neporovnateľným s múzeami. Lokálne (súborné) katalógy kníh sa budujú už roky (<http://www.snk.sk/>; <http://vili.uniba.sk/>). Na zožltnuté lístky v úzkych zásuvkách sa veľa informácií nezmestilo, pri vyhľadávaní odborných informácií je dnes už ťažko vracať sa k nim. A čo takto predstaviť si iný spôsob práce? Keď v múzejníckej hlave dozrie námet výstavy, pracuje na scenári, hľadá materiál a potrebuje informácie o zbierkach mimo domovského múzea. Nie hocaké a bolo by vhodné predmety aj vidieť, veď sa dajú požičať. Financii niet, publikované zdroje nestačia. Našťastie možno nájsť si dáta na internete. Už nebudeme musieť hovoriť len: Sankt-Peterburská Ermitáž (<http://www.hermitagemuseum.org/>) – radosť prezerať jej online katalóg, či Metropolitné múzeum v New Yorku (<http://www.metmuseum.org/>), ale aj: CEMUZ (<http://www.cemuz.sk/>) – to je veľmi slušná databáza...

Najstaršie národnostné múzeum na Slovensku jubiluje

Miroslav Sopoliga

SNM-Múzeum ukrajinsko-rusínskej kultúry vo Svidníku

Zložité historické procesy v strede Európy obdarili Slovensko menšinovými etnickými skupinami, ktorých múzejný profil je súčasťou komplexného obrazu jeho kultúry s pestrou mozaikou etnických, konfesijných a iných špecifík, vzájomných kultúrnych súvislostí, diferenciatívnych, ale aj spoločných znakov.¹ Naše múzeum, sídliace vo Svidníku je najstarším (vzniklo v r. 1956), a teda aj jedným z najvýznamnejších etnicky profilovaných múzeí SR a v súčasnosti pôsobí v organizačnej štruktúre vrcholnej štátnej zbierkotvornej, vedeckej a kultúrnej ustanovizne – Slovenského národného múzea. Jeho polstoročná púť nebola ľahká, ani jednoduchá. Napriek neustálym komplikáciám a peripetiám však na poli múzejníctva, vedy a kultúry vytvára nezanedbateľnú stopu, činnosťou a výsledkami sa zaraďuje medzi pevné články sústavy slovenských múzeí a v odborných kruhoch sa považuje za „výrazné kultúrne centrum, ktoré je prínosom nielen pre miestnu kultúru, ale aj pre celkový profil múzejníctva v SR a znesie i náročné porovnanie s podobnými zariadeniami v zahraničí“.²

Poslaním SNM-MURK

je cieľavedomé získavanie, ochraňovanie, vedecké a odborné spracovanie a sprístupňovanie múzejných zbierok, dokladajúcich vývin materiálnej a duchovnej kultúry Ukrajincov-Rusínov v SR.³ Toto je jedným zo základných predpokladov vedeckého dokumentovania historického vývoja a národnej identity tohto etnika, správnej interpretácie jeho formova-

nia v *interetnických procesoch v dialektickej jednote kultúry materského národa a tesnej vzájomnosti s kultúrou Slovákov*. Východoslovenskí Ukrajinci (Rusnáci, Rusíni, Rutheni, Podkarpatskí Rusíni, Karpatorusi, Uhrorusi, Malorusi, Lemkovia) nažívajú so Slováckmi po stáročia nielen v spoločnom prírodno-geografickom prostredí, ale aj v tých istých štátnych útvaroch a okrem občianskych záujmov, zhodných so záujmami obyvateľov spoločnej vlasti – Slovenskej republiky ich spája aj spoločné nedeliteľné kultúrne dedičstvo Slovenska.

Tejto etnickej skupine sa, podobne ako Slovákom v minulosti, z mnohých príčin nepodarilo skonštituovať v jednotné spoločenstvo s vyhranenou národnou, resp. národnostnou orientáciou – vládnuce národy nemali záujem podporovať národno-vedomovací proces rusínsko-ukrajinského etnika. Myšlienka zjednotenia Rusínov-Ukrajincov narazila na ich nevoľu. Etnonym *Ukrajinec* a vôbec ukrajinská idea v tomto stredoeurópskom priestore bola z hľadiska mocenských, teritoriálnych a iných záujmov neprijateľná.⁴ Táto nepriaznivá situácia sa, prirodzene, nemohla neodraziť v kultúrnych úsiliach tunajšieho obyvateľstva, o čom svedčí aj

história jubilujúceho múzea

Snahy zachrániť zanikajúce hodnoty prírody a ľudskej spoločnosti, objavujúce sa v Európe od konca 18. storočia, sa v Uhorsku s národno-oslobodzovacím hnutím predovšetkým slovanských obyvateľov v r. 1848/9 zintenzívnili. Boli spojené s úsilím poznať vlastnú históriu, a

teda aj budovať múzeá. Potrebu založiť takúto inštitúciu, zapodievajúcu sa ochranou a prezentáciou kultúrneho dedičstva pocítovali aj významní predstavitelia zakarpato-ukrajinského obyvateľstva. Prvé pokusy tohto druhu sa spájajú s menom osvietenca a národného buditeľa zakarpatských Ukrajincov Alexandra Duchnoviča. Ten už v r. 1850 založil v Prešove kultúrno-osvetový spolok *Literaturnoje zavedenje* s programom zaznamenávať aj folklórne prejavy a zhromažďovať pamiatky pre vlastivedné múzeum.⁵ Uhorské mocenské štruktúry túto činnosť hneď v začiatkoch paralyzovali a v r. 1853 ju zakázali. Historické zbierky a národopisné materiály bol Duchnovič nútený odovzdať priateľom vo Lvove. Práve ich zásluhou sa mnohé jeho cenné práce zachránili a neskôr čiastočne publikovali. O ďalších neúspešných pokusoch založiť múzeum sa dozvedáme z miestnej tlače druhej polovice 19. a začiatku 20. storočia.⁶

Priaznivá konštelácia hviezd nastala až po skončení druhej svetovej vojny. Ešte v marci 1945 vznikla v Prešove Ukrajinská národná rada.⁷ V jej rámci vznikla aj Muzeálna spo-

Kostolík z Novej Polianky (Mergešky) z r. 1766, zrekonštruovaný v 80. rokoch v skanzene vo Svidníku podľa zachovanej dokumentácie, s využitím pôvodných fragmentov

ločnosť, ktorá už v r. 1948 uskutočnila prvý rozsiahly národopisný výskum rusínsko-ukrajinského etnika s cieľom zhromaždiť materiál pre pripravované múzeum.⁸ Zriadenie múzea sa značne skomplikovalo a neustále odsúvalo, následkom čoho sa časom získané zbierky uložené v nevyhovujúcich priestoroch znehodnotili a postrácali. Popri množstve etnografického materiálu boli medzi nimi aj unikátne pamiatky sakrálneho umenia, najmä ikony. V r. 1950 sa hovorilo už len o ukrajinskom oddelení Krajského múzea (KM) v Prešove.⁹

Začiatkom 50. rokov vznikli ďalšie národnostné inštitúcie: Kultúrny zväz ukrajinských pracujúcich (1951), Poddukelský ukrajinský ľudový súbor (1953), Ukrajinské oddelenie výskumného ústavu pedagogiky v Bratislave (1953), Katedra ukrajinského jazyka a literatúry na Pedagogickej fakulte v Prešove (1953) a p. Aj to prispelo k tomu, že v r. 1954 začal pracovať prípravný výbor pre zriadenie múzea. Ten sa pričínili, aby v rámci prvého Festivalu piesní a tancov ukrajinského obyvateľstva ČSR v r. 1955 v Medzilaborciach bola vyinštalovaná historicko-národopisná výstava.

Napokon aj Rada KNV v Prešove uznesením č. 47 zo dňa 22. 2. 1956 prijala rozhodnutie, ktorým zriadila Ukrajinské národopisné múzeum v Medzilaborciach.¹⁰ To však vzniklo len na papieri. Presnejšie, jeho dvaja pracovníci sa tiesnili v pivničnom priestore múzea v Prešove za jedným stolom a zbierky vláčili po rôznych priestoroch v Prešove, Medzilaborciach, Krásnom Brode, Humennom a Svidníku.¹¹ Dňa 1. apríla 1957 bolo prijaté rozhodnutie o delimitácii múzea pod správu ONV v Medzilaborciach, hoci delimitovať nebolo kam. Od roku 1958 bolo múzeum súčasťou KM v Prešove ako jeho ukrajinské oddelenie.¹² O dva roky neskôr, po reforme územnej správy a v súvislosti so zmenou charakteru KM v Prešove, bolo rozhodnuté zriadiť

Východoslovenské ukrajinské múzeum v Krásnom Brode.

Vlhké priestory v schátranom kaštieľi a excentrická poloha Krásneho Brodu dali podnet na hľadanie iného, pre múzeum vhodnejšieho sídla. V hre boli Humenné a Svidník. Ústretovejší Svidničania vyvinuli v tomto smere mimoriadnu iniciatívu a ich snahou bolo podporiť začínajúci cestovný ruch v regióne s množstvom pamiatok Karpatsko-Duklianskej vojenskej operácie. Okrem toho sa tu udomácnil aj festival – Slávnosti kultúry Rusínov-Ukrajincov v SR. Mestské zastupiteľstvo – Rada MNV vo Svidníku uznesením č. 53/1963 podporila návrh na umiestnenie múzea vo Svidníku a vyčlenila preň priestory bývalej poľnohospodárskej školy. Návrh schválila Rada Vsl KNV v Košiciach uznesením č. 129/1964, čím sa zmenil aj názov na Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku. V zmysle zriaďovacej listiny malo celoštátnu pôsobnosť vo výskume, dokumentácii a kultúrno-výchovnom využití pamiatok materiálnej a duchovnej kultúry ukrajinskej menšiny.¹³ Vo Svidníku sa konečne vytvorili a neprestajne sa skvalitňujú podmienky cielavedomej a systematickej zbierkotvornej, vedeckovýskumnej, kultúrno-výchovnej a inej činnosti múzea. Mesto rozvoj múzea všestranne podporovalo a podporuje ho dodnes. Tu sa sformoval kolektív zameraných múzejníkov, schopných vybudovať reprezentatívnu národnostnú zbierkotvornú, vedeckovýskumnú a kultúrno-výchovnú inštitúciu, ktorá bola vzorom a inšpiráciou aj pre iné menšiny na Slovensku.

Poslanie múzea

spočíva v tesnom spojení troch základných funkcií, nevyhnutnom najmä v začiatkoch, pretože na rozdiel od iných toto múzeum nemalo k dispozícii dostatočné množstvo objektívnych poznatkov a dokladov o kultúrnohistorickom vývoji tohto etnického

spoločenstva. Samozrejme, že všetky výskumné úlohy sa formulovali so zameraním predovšetkým na praktickú potrebu budovať zbierkový fond, pripraviť a realizovať kvalitné expozície, ako aj kultúrno-výchovné podujatia. Počiatkové výskumy múzea mali priekopnícky charakter predovšetkým s cieľom získať zbierkové predmety prvých skromných expozícií či výstav. V súčasnosti múzeum spravuje zbierkový fond takmer 67 tisíc evidenčných položiek. Tieto zbierky dokumentujú zhruba všetky obdobia kultúrnohistorického vývoja rusínsko-ukrajinského etnika v regióne. Vyše 27 tisíc položiek tvoria trojrozmerné pamiatky a písomné dokumenty úseku všeobecnej histórie. Medzi ne patria vzácne archeologické nálezy dokladujúce život tohto územia od paleolitu, oveľa viac ich však pochádza z doby bronzovej a železnej. Cenné sú historické písomnosti týkajúce sa stredovekej kolonizácie – donačné listiny z 13.–15. storočia a iné dokumenty svedčiacie o sociálno-ekonomických pomeroch obyvateľstva. Najviac dokladov o politických a hospodárskych dejinách je zhromaždených z obdobia kapitalizmu a najnovších dejín.

V dlhotrvajúcom sociálnom a národnostnom zápase zakarpatských Rusínov-Ukrajincov aktívnu úlohu zohrávala kultúra a literatúra. Prvé datované zakarpatsko-ukrajinské pamiatky pôvodnej a prekladovej literatúry sú z 11.–14. storočia, ale viacero takýchto pamiatok pochádza z 15.–16. storočia. Už v 15. storočí sa sem dostávajú prvé slovanské tlačene knihy (krakovské, pražské a srbské cyrilské tlačce). Prevažovali tu však bohoslužobné knihy z ukrajinských miest Lvov a Ostroh. Najväčšia zbierka liturgických kníh vydaných vo Lvove, Kyjeve, Ostrohu, Počajeve, Dermani a i. ukrajinských tlačiarňach je zo 17.–18. storočia. Bohatú a rôznorodú materiálno a duchovnú kultúru obyvateľstva zastupuje v mú-

zeu okolo 10 000 kusov národopisných predmetov. Archív múzea uchováva záznamy o tradičnej kultúre a spôsobe života, jeho folklórnych a duchovných prejavoch.

Originálnym zjavom v ľudovom výtvarnom umení karpatských Rusínov-Ukrajincov sú ikony, patriace medzi klenoty kultúrneho dedičstva svetového významu. Sú jedným z najtypickejších a najoriginálnejších prejavov ducha a výtvarných schopností tunajšieho ľudu a súvisia najmä s jeho tradičným pravoslávny a gréckokatolíckym vierovyznaním. Múzeum spravuje jednu z najcennejších kolekcí ikon z oblasti rusínsko-ukrajinského etnika východného Slovenska. Popri nich sú tu aj iné vzácne artefakty sakrálneho umenia. Výtvarná zbierka pozostáva z 4 482 kusov zbierok a obsahuje aj diela profesionálnych umelcov. Múzeum spravuje podstatnú časť tvorby národného umelca D. Millyho, popredného predstaviteľa výtvarnej kultúry na Slovensku. Múzeum dokumentuje aj ostatné druhy profesionálneho umenia Rusínov-Ukrajincov – napríklad na úseku dejín literatúry je evidovaných vyše 12 tisíc zbierkových predmetov, ktoré dopĺňa knižnica múzea, obsahujúca 45 tisíc bibliografických jednotiek, ako aj fotoarchív a archív vlastných múzejných písomností. Akvizičná činnosť, ochrana zbierok, ich odborné spracovanie a využívanie v rôznych formách edukačných aktivít patria medzi prioritné úlohy múzea. K profesionalizácii výkonov v špecifických múzejných odborných činnostiach došlo v 60. rokoch po nástupe novej generácie absolventov vysokých škôl, najmä Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Prešove. Odborní pracovníci zaviedli detailný systém klasifikácie zbierok ako základ aj pre systematickú a programovú vedeckovýskumnú činnosť.

Prelomom vo vývoji múzea bolo sprístupnenie stálej expozície v r. 1968

v období pokusov o demokratizáciu spoločnosti, čo bolo aj podnetom mnohých iniciatív, ktoré sa však dostali do rozporu s vládnuou ideológiou. V stálej expozícii, ojedinelej tohto druhu na Slovensku sa objavili napr. vzácne sakrálne pamiatky – ikony a pod. spolu so snahou publikovať prvé nesmelé články na túto tému. Skúmali sa aj mnohé predtým zaznávané prejavy duchovnej kultúry. Žiaľ, krátko potom, za normalizácie ikony vystriedala expozícia najnovších dejín.

Začiatok 70. rokov charakterizuje snaha o komplexnosť výskumu. Svedčí o tom výskum ľudového staviteľstva a bývania, realizovaný v 226 obciach s cieľom výstavby národopisnej expozície v prírode.¹⁴ Súčasne prebiehal aj výskum tradičných zamestnaní obyvateľstva a materiálnej kultúry vôbec. Úspešne sa rozvíjal aj výskum ľudového a profesionálneho výtvarného umenia, ktorý vyústil do vybudovania expozície dejín umenia – Galérie D. Millyho Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku,¹⁵ výskum literárnej histórie so zameraním na reinštaláciu Pamätnej izby A. Duchnoviča v Topoli a rozšírenie literárnej časti stálej expozície múzea. Takmer desať rokov trval komplexný národopisný výskum v zátopovej oblasti Starina, výsledkom čoho bola kolektívna monografia Horná Cirocha (1985) a iné publikácie. V spolupráci so Spoločenskovedným ústavom SAV v Košiciach sa uskutočnil výskum vývoja a postavenia Rusínov-Ukrajincov v období budovania socializmu (č. IX-9-5/5). V rokoch 1985–1991 sa realizoval komplexný výskum Kultúrno-historický vývoj ukrajinského obyvateľstva v ČSSR od najstarších čias po súčasnosť. Jedným z výstupov tejto úlohy bolo sprístupnenie modernej stálej expozície múzea (1 700 m²).¹⁶ Expozícia sa stretla s veľkým záujmom verejnosti, veľmi pozitívne ju hodnotili v odborných kruhoch a okrem iného

Galéria
D. Millyho
vo Svidníku

bola poctená I. cenou Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV za r. 1991. Múzeum sa vyše tridsať rokov aktívne podieľalo na plnení úloh Štátneho plánu základného výskumu (ŠPZV). Z nich treba vyzdvihnúť najmä úlohu č. VIII-3-9/1 – Etnografický atlas Slovenska, na príprave ktorého sa pod vedením NÚ SAV zúčastnilo viacero pracovníkov múzea.¹⁷ Od roku 1985 v rámci hlavnej úlohy ŠPZV Historické a etnokultúrne aspekty formovania a rozvíjania súčasného spôsobu života (č. IX-8-4) Múzeum ukrajinskej kultúry bolo spoluriešiteľom čiastkových úloh *Etnokultúrne spoločenstvo v karpatsko-balkánskej oblasti* (otázky ľudovej architektúry a bývania) a *Encyklopédia ľudovej kultúry na Slovensku*.¹⁸

Múzeum sa aktívne zapojilo aj do činnosti subkomisíi Československej sekcie Medzinárodnej komisie pre výskum ľudovej kultúry v Karpatoch a na Balkáne (MKKKB), v ktorých rámci sa skúmali rozličné otázky vývoja ľudovej kultúry česko-slovenskej časti Karpát. Veľký dôraz sa kládol najmä na sledovanie interetnických vzťahov. V súvislosti s tým bola v r. 1981 v múzeu vo Svidníku usporiadaná celoštátna vedecká konferencia na tému *Interetnické súvislosti v ľudovom staviteľstve v československých Karpatoch*.¹⁹ Na tému výskumu a ochrany ľudového staviteľstva sa tu uskutočnili v r. 1976–1999 viaceré podobné podujatia. Za posledné roky sa pracovníci múzea zúčastnili na riešení vedeckovýskumných projektov *Etnické procesy v SR*, *Etnické pro-*

cesy v strednej a východnej Európe a pod. Veľmi úspešne sa rozvíja spolupráca múzea aj s inými slovenskými inštitúciami (SNM, SNG, FFUK, Slovenskou národopisnou spoločnosťou pri EU SAV v Bratislave a p.). Okrem toho sa múzeum systematicky podieľa aj na organizácii rôznych vedeckých konferencií, seminárov a podujatí v spolupráci s Radou Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR a ďalšími ukrajinskými inštitúciami. Odborní pracovníci MURK sú autormi mnohých hodnotných štúdií a samostatných knižných publikácií. Vedecký zborník MURK, vydávaný (od r. 1965 23 ročníkov v 26 zväzkoch) uverejnil okolo 400 vedeckých štúdií a iných príspevkov z oblasti histórie, dejín kultúry, národopisu, dejín umenia, literárnej vedy, jazykovedy a p.

V 90. rokoch sa otvorili nové možnosti spolupráce v oblasti vedy a kultúry, napríklad spoločné výskumné akcie pracovníkov múzea a Národopisného ústavu Národnej akadémie vied Ukrajiny a niektorých ďalších inštitúcií v Poľsku, Rumunsku, USA, Kanade a pod. V roku 2003 sa múzeum zúčastnilo na prvom česko-slovensko-poľsko-ukrajinskom etnologickom terénnom výskume v ukrajinských Karpatoch.

Vedeckovýskumná činnosť MURK je základným predpokladom všestrannej úspešnej činnosti špecializovanej národnostnej inštitúcie aj v nastávajúcom období. Okrem riešenia špecifických ústavných úloh, vyplývajúcich z charakteru a poslania múzea, chceme aj naďalej participovať na plnení úloh ŠPZV (grantových projektov) v súčinnosti s centrálnymi vedeckými a inými inštitúciami. Prioritným je najmä výskum a prezentácia interetnických súvislostí s akcentom na slovensko-ukrajinské vzťahy. Budeme spolupracovať na riešení syntetizujúcich a ďalších pripravovaných medzinárodných projektov predovšetkým v oblasti báda-

nia tradičnej ľudovej kultúry v Karpatoch a priľahlých oblastiach.

Prezentačné aktivity

sú determinované úrovňou vedeckovýskumnej, akvizičnej a inej odbornej múzejnej práce. *Hlavná kultúrohistorická expozícia SNM-MURK* sa nachádza v rekonštruovanej pamiatkovo chránenej budove a jej účelovej prístavbe v pešej zóne centra mesta. Trojpodlažná výstavná plocha 1700 m² prostredníctvom moderne inštalovaných zbierkových predmetov a výstižných sprievodných textov poskytuje návštevníkom stručnú charakteristiku prírodných klimatických pomerov a prehľad dejín osídlenia, hospodárstva, štátnej správy, sociálneho, národnostného a kultúrneho vývoja tohto etnika od najstarších čias po súčasnosť. V časovom horizonte od neolitu po 80. roky 20. storočia predstavuje oblasť severovýchodného Slovenska s dôrazom na vývoj interetnických vzťahov.

Časť *Človek a príroda* charakterizuje prírodné klimatické pomery, flóru a faunu vo vzťahu k človeku a jeho spôsobu života. Časť *Po stopách predkov* podáva náčrt historického vývinu od počiatkov osídlenia až do roku 1918. Tretia časť predstavuje tradičnú ľudovú kultúru, najmä základné formy zamestnania, remeslá, odev a prejavy ľudového umenia. Posledná časť sa venuje postaveniu Rusínov-Ukrajincov v ČSR po roku 1918.

Časť priestorov v hlavnej budove (190 m²) sa využíva na usporadúvanie krátkodobých tematických výstav a činnosť Klubu priateľov múzea. Konferenčná miestnosť slúži na semináre, konferencie a i. podujatia rôznym organizáciám v meste a regióne. V súčasnosti sa budova modernizuje zo štrukturálnych fondov EU a zároveň sa pripravuje obnova a aktualizácia kultúrohistorickkej expozície.

Z regiónu severovýchodného Slovenska pochádzajú aj unikátne pa-

miatky sakrálneho umenia. Mimo-riadny záujem verejnosti o toto bohatstvo inšpirovalo pracovníkov múzea zriadiť samostatnú expozíciu dejín umenia. Úloha sa stala aktuálnou najmä po smrti národného umelca Dezidera Millyho. Jeho silné putá k rodnému kraju ho viedli k tomu, že ešte za života odkázal svoju pozostalosť Múzeu ukrajinskej kultúry. Veľkorysý dar bol podmienený zriadením špecializovanej expozície *Galérie Dezidera Millyho*. Na tieto účely múzeum získalo barokový kaštieľ z konca 18. storočia na Partizánskej ulici vo Svidníku. Galéria v ňom bola sprístupnená 18. júna 1983. Expozícia oboznamuje verejnosť s vývojom ľudového a profesionálneho výtvarného umenia Rusínov-Ukrajincov na Slovensku. Okrem diela D. Millyho lákajú návštevníkov aj ikony, získané z okolitých cerkví východného obradu, no často vo veľmi poškodenom stave. Múzeum pripravuje projekt rozšírenia expozície sakrálneho umenia.

V snahe zriadiť komplexnú národopisnú expozíciu, ktorá by na základe výrazného hmotného dokladového materiálu podávala ucelenú predstavu o základných životných podmienkach Rusínov-Ukrajincov v minulých historických obdobiach už v r. 1974 bol vypracovaný projekt skanzenu – *Národopisnej expozície v prírode*. Projekt po úspešnej oponentúre renomovanými slovenskými etnológmi – Prof. PhDr. Jánom Podolákom, DrSc., PhDr. Jánom Mjartanom, DrSc. a Doc. PhDr. Štefanom Mruškovičom, DrSc. v spolupráci so Slovenským ústavom pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, Stavebnou fakultou SVŠT v Bratislave a ďalšími organizáciami sme začali realizovať na jeseň v r. 1975. V súčasnosti sa v ňom na ploche asi jedenásť hektárov nachádza vyše 50 originálnych pamiatok ľudovej architektúry a bývania. V prenesených zrekonštruovaných objek-

toch, tradičných roľníckych obytných, hospodárskych, technicko-priemyselných, kultových a iných stavbách sú inštalované typické druhy ľudového nábytku, pracovného náradia a iné artefakty ľudovej kultúry. Na areál expozície nadväzuje moderný amfiteáter, dejisko Slávností kultúry Rusínov-Ukrajincov v SR, čím sa skanzen stal neodmysliteľnou súčasťou festivalu a iných programov po celý rok. Mimoriadne populárnym sa stal *Deň remesiel a ľudových tradícií*, spojený s medzinárodnou súťažou vo varení pirohov.

Múzeum každoročne organizuje osem až desať krátkodobých tematických výstav a mnoho iných výchovno-vzdelávacích podujatí – konferencií, seminárov, prednášok, besied, koncertov atď. V rámci projektu *Škola a múzeum* sa konajú rozličné interaktívne programy. Mnoho významných aktivít sa uskutočnilo v rámci Klubu priateľov múzea, Klubu priateľov výtvarného umenia, Klubu mladých historikov, Klubu slovensko-ukrajinskej vzájomnosti a podobne. Zamestnanci múzea pravidelne poskytujú metodickú a odbornú pomoc vedeckým a pedagogickým pracovníkom, študentom, súborom ZUČ, začínajúcim literátom, recitátorom. Angažujú sa aj v rôznych odborných komisiách, špecializovaných vedeckých radách, redakčných a iných poradných orgánoch. Sú členmi mnohých medzinárodných asociácií.

Zápas o profil múzea

Dnešná podoba SNM-MURK vo Svidníku je výsledkom polstoročnej mravej práce entuziastov a ich húževnatého zápasu o existenciu a napredovanie, ukrývajúceho neuveriteľné množstvo vynaloženého úsilia, energie a osobného odriekania ľudí, ktorí našli v tejto práci zmysel spoločenského i osobného bytia. Múzeum už od svojho zrodu malo aj neprajníkov a odporcov. V porovnaní s inými

múzeami na Slovensku malo veľkú nevýhodu v národnostnej profilácii a vo svojich snaženiach bolo po dlhé desaťročia osamotené. Snahou straníckych a štátnych orgánov pred r. 1989 bolo postupne eliminovať národnostný charakter múzea a reprofilovať ho na regionálne vlastivedné múzeum. Podľa tejto koncepcie sa malo zaoberať predovšetkým problematikou úspechov výstavby socializmu v okrese Svidník, všeobecnou regionalistikou, ba dokonca aj rómskou komunitou. Zosilnené tlaky múzeum pocítovalo najmä v procese príprav a zriaďovania stálych expozícií. Systematické prekážky, ktoré muselo prekonávať, tvoria osobitnú kapitolu jeho histórie.

Mimoriadne negatívny dopad na rozvoj múzea malo tzv. normalizačné obdobie po r. 1968–1969. Žiaľ, ani nežná revolúcia vo vzťahu k múzeu nebola nežnou a múzeum sa stalo objektom dehonestácie. Jeho previnením bolo, že nieslo vo svojom názve prívlastok „ukrajinský“. Snahy o odstránenie tohto prívlastku viedli k tomu, že múzeum po r. 1991 malo osem oficiálnych a ešte viac neoficiálnych premenovaní. To však boli len vonkajšie prejavy neodborných a nekvalifikovaných zásahov do integrity múzea a jeho zbierok. Pritom všetkom si zachovalo svoju tvár a od r. 2002 sa stalo integrálnou súčasťou Slovenského národného múzea. Vo zväzku s inými múzeami etnických menšín vykonáva činnosť, ktorá dôstojne reprezentuje národnostnú kultúrnu politiku SR. Táto činnosť významne naplňa príslušné ustanovenia Ústavy SR, ako aj medzinárodných konvencií a záväzkov nášho štátu v oblasti zabezpečovania práv národnostných a etnických menšín na rozvoj vlastnej kultúry. Slovensko môže byť hrdé na to, že má vybudovaný komplexný systém múzejnej dokumentácie a prezentácie kultúr národnostných a etnických menšín a že v tomto systéme MURK-

-SNM pôsobí ako jediné a najvýznamnejšie rusínsko-ukrajinské múzeum v krajinách Európskej únie.

POZNÁMKY

¹ MARÁKY, P.: Slovenské národné múzeum. Odkiaľ? Kam? – In: *Zborník Slovenského národného múzea Etnografia*, roč. XCVII – 2003, s. 11–12.

² Vyjadrenie Predsedníctva Zväzu múzeí na Slovensku. Archív SNM-MURK.

³ Rozhodnutie Ministerstva kultúry o zriadení Slovenského národného múzea. Bratislava 2002.

⁴ SOPOLIGA, M.: Ukrajinci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia ľudovej architektúry a bývania. Komárno – Dunajská Streda 2002, s. 15.

⁵ SOPOLIGA, M. – HOSTIŇÁK, Š.: Prezentácia O. Duchnoviča v SNM – Muzeju ukrajinsko-ruskoj kultúry u Svydnyku. – In.: *Vedecký zborník Múzea ukrajinsko-rusínskej kultúry vo Svidníku*, č. 23. Bratislava 2005.

⁶ SOPOLIGA, M.: 35 rokov Muzeju ukrajinskoj kultúry u Svydnyku. Prešov 1990, s. 13.

⁷ VANAT, I.: Materialy do istoriji ukrajinskoj narodnoj rady (1945–1952). Prešov 2003; GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S.: K politickému a sociálneekonomickému postaveniu Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v povojnových rokoch. Vydal Spoločenskovedný ústav SAV. Košice 1991, s. 24.

⁸ SOPOLIGA, M.: 35 rokov..., c. d., s. 13; SOPOLIGA, M.: Encyklopédia ľudovej kultúry na Slovensku z hľadiska prezentácie Rusínov-Ukrajincov. Slovenský národopis, roč. 43, č. 4, 1995, s. 503–506.

⁹ VANAT, I.: Narisy novitňoji istoriji ukrajinciv Schidnoj Slovaččyny, II (1938–1948). Prešov 1985, s. 287–288; Noviny Prjaševščina, 1950, č. 24; ČABIŇÁK, J.: Muzej ukrajinskoj kultury ta joho zavdanňa. – In.: *Vedecký zborník Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku*, č. 1, 1965, s. 25–30; KAPUTA, A. – RUSINKO, M.: Muzej ukrajinskoj kultury i joho značenňa v rozvytku kultury ukrajinciv ČSSR. – In.: *Naukovi zapysky*, č. 6. – ÚV KZUP, Prešov 1978, s. 117–127.

¹⁰ Uznesenie Rady KNV v Prešove č. 47/1956, ŠOBA. Prešov – protokoly (originál a kópia); archív SNM-MURK (kópia).

¹¹ HRYCAK, O.: Spohady peršoho dyrektora pro počatky muzeju. Archív SNM-MURK.

¹² Správa o činnosti oddelenia ukrajinskej kultúry pri Krajskom múzeu v Prešove, 1959, spracoval N. Zozulák. ŠOBA, Prešov, fond KNV, kópia Archív SNM-MURK.

¹³ Zdôvodnenie návrhu o premiestnení Východoslovenského ukrajinského múzea z Krásneho Brodu do Svidníka... ŠOBA, Košice, fond KNV, kópia Archív SNM-MURK.

¹⁴ SOPOLIGA, M.: Návrh na vybudovanie komplexnej národopisnej expozície v prírode pri Múzeu ukrajinskej kultúry vo Svidníku (ideový projekt). Svidník 1974. Archív SNM-MURK.

¹⁵ GREŠLÍK, V.: Scenár stálej expozície Galérie D. Millyho. Svidník 1983. Archív SNM-MURK.

¹⁶ SOPOLIGA, M. – RUSINKO, M. – HOSTIŇÁK, Š. – HVIŽD, M.: Scenár stálej expozície Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Svidník 1989, s. 235.

¹⁷ KOVAČEVIČOVÁ, S. a kol.: Etnografický atlas Slovenska. Veda, Bratislava 1990, 124 strán, 535 máp.

¹⁸ BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P. a kol.: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, zv. I. a II. Veda, Bratislava 1995.

¹⁹ Materiály z konferencie boli publikované v Zborníku SNM – Etnografia, roč. LXXVII – 1983.

The oldest minority museum in Slovakia celebrates

Summary

In the 1850's, the O. Duchnovič's first attempts to establish museum failed because of hostile attitude of Hungarian authorities. Thus, only as late as in 1945–1956, the first Museum of Ukrainian-Rusyn culture in Slovakia was founded. Since 1963, thanks to support of the City of Svidník, its successful

development started finally. From that moment on the MURK systematically builds up its collections, performs scholarly research of Ukrainian-Rusyn culture and presents the historical development and contemporary condition of Ukrainian-Rusyn culture in Slovakia. The increasing number of its museum collections reaching up to 67 000 items includes about 27 000 pieces of historical and archeological artifacts, 10 000 items represent the folk culture, 4 482 pieces of fine art collection include a very important collection of icons and above 12 000 items illustrate history of literature, etc.

Sedemdesiat rokov múzea v Nových Zámkoch

Ladislav Vincze

Múzeum Jána Thaina, Nové Zámky

Založeniu múzea v Nových Zámkoch predchádzalo už od konca 19. storočia niekoľko neúspešných pokusov. V roku 1928 tu vznikol výbor pre zriadenie múzea a hŕstka horlivých miestnych profesorov gymnázia zozbierala pre budúce múzeum prevažne archeologické artefakty, avšak ani vtedy sa ich plán nepodarilo uskutočniť. Lady sa pohli až na Veľkú noc r. 1934, keď nadšené predstavenstvo miestneho Klubu dievčat zorganizovalo jedinečnú výstavu pamätihodností. Tú možno pokladať za základ zbierok neskoršieho múzea. Prelomom prípravy založenia múzea sa stala oslava 250. výročia oslobodenia mesta spod tureckej nadvlády r. 1935.

Popri početných cirkevných a kultúrnych akciách súčasťou osláv malo byť aj otvorenie historickej výstavy s následným založením mestského múzea. Predsedom jeho organizačného výboru sa stal profesor János Thain.

Výbor do zberateľskej činnosti intenzívne zapojil aj verejnosť a jeho jedinou odmenou sa okrem vlastného

uspokojenia stalo aj nemalé uznanie verejnosti, odzrkadľujúce sa v (na tie časy) nevídanej návštevnosti múzejných akcií. Historická výstava, otvorená 18. 8. 1935 mala tri časti: v prvej z nich boli rytiny, obrazy, dokumenty, proklamácie, knihy a pamätné medaily, v druhej zbrane a v tretej keramika a archeologické nálezy.

Predbežne sa v múzeu budovali tri oddelenia: prehistorické, historické so zvláštnym dôrazom na pamiatky z tureckých čias a etnografické oddelenie. Významným krokom k založeniu novozámockého múzejníctva sa stalo odovzdanie múzejných zbierok poslaneckému zboru mesta a zároveň verejnosti 11. 4. 1936 v miestnostiach Mestskej knižnice. Tak sa začala písať história *Mestského múzea v Nových Zámkoch*. Pribúdaním darov a exponátov vystúpili do popredia priestorové problémy múzea. Tieto sa čiastočne vyriešili v roku 1937, keď sa múzeum presťahovalo do budovy hotela Zlatý Lev na Hlavnom námestí. Pre potreby múzea bo-

li vyčlenené priestory na 1. poschodí na výstavné a expozičné účely. Novovo zariadené múzeum bolo sprístupnené v auguste 1937 v piatich miestnostiach hotela.¹

Rozhodnutím viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938 pripadli Nové Zámky horthyovskému Maďarsku. Múzeum si dalo za úlohu získať ďalšie výstavné a depozitárne priestory, sprístupniť materiály na spracovanie a vedecké účely, ako aj odkryť kazematy z tureckého obdobia pod Novými Zámkami. Keďže v tom čase bola ešte väčšina národopisného materiálu v súkromných rukách, bolo treba tieto predmety pre múzeum odkúpiť. Nárast zbierkového fondu spôsobil, že od r. 1939 sa múzeum stalo skôr skladiskom prístupným len odborníkom, ako objektom slúžiacim kultúrnej verejnosti.

Za druhej svetovej vojny bola časť zbierok evakuovaná v ústrednom protiletectkom kryte, zvyšok však ostal v múzeu a ničivý nálet 14. 3. 1945 znamenal preň katastrofu. Letecká bomba, ktorá priamo zasiahla hotel Zlatý lev za okamih pochovala desaťročné úsilie a obetavú prácu múzejníkov. Spod ruín sa podarilo zachrániť iba časť zbierok a tento materiál sa postupne roztratil, presnejšie roz-

kradol. Časť sa dostala aj do rúk priateľov múzea, napr. J. Vágovitsa, Š. Nagyfalussiho či A. Havlíka, ktorí v 60. rokoch predmety znova založenému múzeu opäť darovali. Zničený originál prírastkovej knihy dnes nedovoľuje presne určiť predmety z pôvodnej zbierky. Zistiť o nej niečo možno len z údajov niektorých darcov.

Tragickým zánikom Mestského múzea sa skončila prvá kapitola jeho plodnej práce a múzeum sa ocitlo v celkom nových podmienkach. Politické zmeny po r. 1948 pociťovalo múzeum najmä zo strany politickej vrchnosti, ale nové prúdy sa čoraz viac ujímali aj v odbornej organizácii múzeí na Slovensku. Po direktívnom nahradení starých expozícií novými došlo k prvým pokusom o reštrukturalizáciu zbierkového fondu. Vlastiveda v múzeu začala naberať iné dimenzie. V dôsledku týchto trendov, ako aj pre regionálne potreby bola v r. 1956 obnovená činnosť múzea v Nových Zámkoch ako pobočky Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach. Pod názvom *Okresné vlastivedné múzeum* bolo verejnosti prístupné 1. 1. 1957 a sídlilo v suteréne Domu osvetvedľa pošty na Hlavnom námestí a pre verejnosť bolo otvorené denne od rána do večera, a to aj počas sviatkov. Pritom jeho priestorové a personálne vybavenie bolo neutušené.

V r. 1958 však správca rozbehol veľkú zberateľskú akciu, v ktorej vyzýval okresné oddelenia verejnej bezpečnosti, aby do zbierok múzea darovali už vyradené zbrane z akéhokolvek obdobia. Zároveň vyzval poctivých nálezcov, ktorí zachránili zbierkové predmety z bývalého múzea zničeného bombardovaním, aby tento majetok vrátili novozriadenému múzeu.²

Následky zrušenia Povereníctva školstva a kultúry, a teda oslabenia ústredného riadenia v r. 1960, ako aj decentralizácia múzeí do priamej

správy mestských, resp. miestnych národných výborov, neobišli ani novozámocké múzeum. V r. 1962–1963 sa ako Mestské múzeum dostalo pod správu MNV v Nových Zámkoch.

V prvej polovici júna 1967 sa múzeum presťahovalo do vhodnejších priestorov františkánskeho kláštora na Kostolnej ulici. Stahovanie sprevádzalo vyradovanie starého mobiliára a následný nákup nového. Inštalovanie plánovanej expozície A. Bernoláka v kláštornej budove sa pre odpor cirkvi nemohlo uskutočniť.

V 70. rokoch sa činnosť upriamila na postupné kvalitatívne pretvorenie a prebudovanie múzea na spoločensky aktívnu kultúrnu ustanovizeň so špecifickým profilom i zameraním. Z hľadiska jeho prvoradého poslania sa múzeum zameralo na zber a záchranu predmetov v obvode svojej pôsobnosti. Opravou a údržbou časti historickej budovy františkánskeho kláštora sa vytvorila základná podmienka na uloženie novozískaného, hlavne národopisného materiálu. Depozitár bol z Nových Zámkov presťahovaný do priestorov bývalého pavlínskeho kláštora na Mariánskej Čeladi v katastri obce Veľké Lovce. V roku 1970 bola otvorená expozícia *Pravek novozá-*

mockého okresu. V r. 1970–1973 sa uskutočnil národopisný výskum okolia Nových Zámkov.

Fotografovaním akvizícií súvisiacich s výstavami *50 rokov KSČ* a *Anton Bernolák, život a dielo* sa vytvoril základ fotoarchívu, ktorý v r. 1971 obsahoval 2 516 negatívov. Múzeum však aj naďalej zápasilo s personálnymi a priestorovými problémami. V r. 1972 sa uvoľnilo miesto riaditeľa a nebolo obsadené nasledujúce tri roky. Okrem toho neboli obsadené ani miesta odborných pracovníkov, preto múzeum nemohlo vykonávať ani vedecký výskum a sústreďovalo sa len na zberateľskú činnosť. V tomto období sa podarilo získať cenné predmety, historické listiny, kompletnú dielňu na spracovanie trstiny, časť obuvníckej dielne a p. Na výstavné účely bola vyhradená časť chodby vlnhúceho kláštora. Múzeum bolo naďalej bez konzervátorskej dielne.

V r. 1975 múzeum dostalo k dispozícii celý objekt františkánskeho kláštora a nastúpili doň prví kvalifikovaní odborní pracovníci, čo umožnilo už v nasledujúcom roku otvoriť expozíciu *Robotnícke hnutie a revolučné tradície v okrese Nové Zámky* a *Archeologickú expozíciu*. Pribudla no-

Súčasná budova múzea – Kleinov dom

Zakladatelia múzea B. Szóke, J. Thain, L. Albrecht a K. Šaško

vá fotokomora, konzervátorská dielňa a rozšírili sa výstavné priestory.

Celá výstavná činnosť sa v r. 1977 premiestnila do výstavnej siene na Prednádraží a bola zameraná na výstavu výtvarného umenia. Túto činnosť neskôr prevzala novozriadená Galéria umenia v Nových Zámkoch. Rekonštrukcia františkánskeho kláštora priniesla so sebou mnohé organizačné zmeny. Pracovne múzea boli presťahované do náhradných priestorov na vtedajšej Hurbanovej ulici. Expozícia *Robotnícke hnutie...* bola umiestnená na Okresnom výbore KSS v Nových Zámkoch. Výstavná činnosť sa realizovala v priestoroch Domu odborov. Knižný fond múzea, koncom 70. rokov obsahujúci 5 700 kusov bol umiestnený v obciach Malá Maňa a Komoča. Neskôr ho previezli na OV KSS v Nových Zámkoch, kde na vybalenie čakal do r. 1993. V r. 1979 múzeum nadviazalo družobné styky s Juhomoravským múzeom v Znojme a ich spolupráca, spočívajúca vo vzájomnej výmene výstav trvala až r. 2000.

Od 1. 2. 1981 sa múzeum na základe nového štatútu stalo Okresným múzeom, špecializovaným na výskum problematiky protitureckého odboja na západnom Slovensku. S týmto priamo súvisel aj výskum rozšírenia tureckej keramiky a medených výrobkov na Slovensku, ktorý múzeum uskutočnilo v r. 1989. V rovnakom roku sa ukončila adaptácia účelovej budovy depozitu v Ondrochove.

Významným edičným počinom múzea bol v r. 1983 začiatok vydávania zborníka *Castrum Novum* (vyšlo päť ročníkov) s príspevkami národopisného, historického a archeologického charakteru, a to v slovenskom i maďarskom jazyku.

V r. 1989 sa múzeu podarilo odkúpiť časť knižnice známeho turkológa Prof. Jozefa Blaskovicsa, ktorá počítala 3 625 položiek a tvorí dnes neodmysliteľnú súčasť ústrednej knižnice múzea.

Vďaka intenzívnym archeologickým výskumom viacerých lokalít Novozámockého okresu v 80. rokoch múzeum získalo cenný archeologický materiál.

Pád totalitného systému priniesol zmeny aj v múzeu v Nových Zámkoch. V dôsledku reorganizácie štátnej správy a zániku ONV Vlastivedné múzeum v Nových Zámkoch dňom 1. 1. 1991 prešlo do riadenia MK SR. Zmeny si vyžiadala aj obsahová stránka existujúcich expozícií. V januári 1990 sa demontovali dve vysunuté expozície: *Robotnícke hnutie v okrese Nové Zámky* a *Sieň družby*.

Ďalšou zmenou bola reštitúcia cirkevného majetku, na základe ktorej sa novo zrekonštruovaná budova františkánskeho kláštora dostala do rúk pôvodných majiteľov – Rádu sv. Františka. Tí v r. 1992 prenajali časť priestorov múzeu. V r. 1994 v nich múzeum otvorilo tri nové expozície *Pamätná izba Antona Bernoláka*, *Pamätná izba Gergelya Czuczora* a *Národopisná expozícia*.

V r. 1996 na základe rozhodnutia Vlády SR sa inštitúcia pod názvom *Požitavské múzeum* stala súčasťou Požitavského kultúrneho centra. Jeho rozdelením sa dňom 1. 4. 1999 Požitavské múzeum stalo štátnou príspevkovou organizáciou Krajského úradu v Nitre so samostatnou právnou subjektivitou. V decembri 1999 sa opäť stalo *Vlastivedným múzeom*.

V r. 1999 sa podmienky práce múzea značne zlepšili. Okrem toho

po prvý raz dostalo vlastnú administratívnu budovu na Pribinovej ulici č. 6, kde sídli dodnes. Na prahu nového tisícročia sa odborní pracovníci zamerali na prípravu scenárov a libriet stálych expozícií. Motivoval ich fakt, že v r. 2002 bol múzeu na výstavné účely pridelený „Kleinov dom“. V r. 2003 vedenie múzea vypovedalo nájomnú zmluvu Rádu sv. Františka, čo znemožnilo expozičnú činnosť na celý rok.

Významným medzníkom v existencii múzea bolo sprístupnenie zrekonštruovanej budovy na jeseň r. 2004. Múzeum sa vtedy stalo rozpočtovou organizáciou Nitrianskeho samosprávneho krajského úradu a múzejná práca v ňom ožila. Okrem toho, že sa tu objavili snahy o múzejno-pedagogickú činnosť, boli sprístupnené verejnosti ďalšie expozície: archeológia II. časť, história, národopis a reštaurovanie Pamätnej izby A. Bernoláka a Gergely Czuczor- život a dielo.

Dvojdielna Archeologická expozícia prezentuje historický vývoj osídlenia okresu od staršej doby kamennej až po vrcholný stredovek (o prvej časti sme písali v MÚZEU č. 2/2005, s. 34). Najvýznamnejšie exponáty návštevníkom približujú jednotlivé medzníky kultúrneho, spoločenského a dejinného vývinu ľudskej spoločnosti v tomto úzkom geografickom regióne. Medzi najvýznamnejšie predmety možno zaradiť eneolitické venušu z Bešeňova, garnitúry opaskov zo slovansko-avarského obdobia a strieborné ozdoby odevu zo staromaďarských hrobov. Osobitnú pozornosť si zasluhujú predmety objavené systematickým archeologickým výskumom kostola zaniknutej stredovekej osady Nyárhíd v extraviláne mesta Nové Zámky.

Historická expozícia pod názvom *Odviate časom* je venovaná dejinám prvej a druhej novozámockej pevnosti z čias protitureckých bojov v 16. a 17. storočí, dokumentovaných orien-

tálnymi zbraňami, písomnosťami a dobovými rytinami. História cechovníctva v Nových Zámkoch prezentujú listiny, cechové písomnosti, cechové truhlice z 18. a 19. storočia a rozličné remeselné výrobky. Dejiny 20. storočia pripomínajú pamiatky z kultúrno-spoločenského okruhu a militáriá prvej a druhej svetovej vojny. Súčasťou expozície sú aj pamät-né izby A. Bernoláka a G. Czuczora, venované ich životu a dielu.

Etnografické expozície zachytávajú bohatstvo materiálnej i duchovnej kultúry ľudu novozámockého regiónu. Expozícia *Z klenotnice ľudového umenia* predstavuje najkrajšie zdobené predmety národopisej zbierky, svedčiacie o vkuse a estetickom cítení ich tvorcov a užívateľov. Expozícia sa delí podľa základného materiálu exponátov – na drevené, prútené, slamené, kožené, rohovinové, železné, mosadzné, strieborné, hlinené a textilné predmety. Tieto úžitkové predmety boli vyhotovené pre vlastné potešenie, pre rodinných príslušníkov, na hospodárske účely, ale aj na predaj. Najatraktívnejšie z nich sú dary lásky – vyhotovované pre milované osoby a ako súčiastky výbavy nevesty.

Expozícia *Zo života predkov* prezentuje tri najcharakteristickejšie oblasti života ľudu na juhu Slovenska – a to staviteľstvo a bývanie, poľnohospodárstvo a chov dobytka slúži predovšetkým pre základné školy vo výučbe vlastivedy. V lete na nádvorí múzea sa plánuje sprístupnenie *Lapidária*, vystavujúce rímske náhrobné kamene, pamät-né tabule, erby a pôvodné plastiky pochádzajúce z Trojičného stĺpa z námestia v Nových Zámkoch.

Vysunutá expozícia – *Dom ľudových tradícií* sa realizovala na rozsiahlom pozemku bývalého veľkého gazdu. Pozostáva z hlineného obytného domu (pod spoločnou strechou je predná izba, kuchyňa, zadná izba, komora a maštál), z letnej kuchyne

a sýpky (hlinená budova na protiľahlej strane pozemku) a z rôznych hospodárskych stavieb (chlievy, trojdielna stodola, pivnica). Jednotlivé objekty zariadením prezentujú bývanie a spôsob života zámožného gazdu v 20.–30. rokoch 20. storočia. Predná čistá izba má tzv. paralelné usporiadanie (posteľe umiestnené paralelne po prednej a zadnej stene), kým zariadenie zadnej izby je rohové (stôl s lavicou a stoličkami v rohu, posteľe za sebou pri zadnej stene). Vykurovacím zariadením kuchyne je murovaný sporák. V komore je uložený odkladač nábytok a riad, ako aj náradia na domácku výrobu. V stodole je umiestnené poľnohospodárske a vinohradnícke náradie.³ Zároveň s domom ľudového bývania bola sprístupnená aj archeologická výstava predmetov nájdených pri výskumoch v maďarskom a nemeckom Svodíne. Medzi nálezmi pochádzajúcimi zo stredoveku a novoveku nájdeme krížiky, medailóny, sklo, keramiky, časti výstroja a výzbroje i súbor mincí. Autorom výstavy je archeológ PhDr. Zoltán Drenko.

Múzeum J. Thaina v súčasnosti má 16 zamestnancov, z toho štyroch odborných pracovníkov (etnografka, historička, archeologička a reštaurátorka). Základom jeho činnosti je výskum a dokumentácia novozámockého regiónu v príslušných vedných odboroch a predovšetkým tvorba, odborné spracovanie, ochrana zbierok, ako aj prezentácia kultúrneho dedičstva. Múzeum verné tradíciám svojich zakladateľov pokračuje v zberateľskej a vedeckovýskumnej činnosti, tvoriacej nevyhnutný predpoklad a východisko prezentačnej činnosti múzea, realizujúcej sa aj v organizovaní prednášok, besied a tvorivých dielní z rôznych oblastí kultúry. Múzejno-pedagogické snahy sa prejavujú v organizovaní sprievodných akcií k aktuálnym výstavám, čo si vyžaduje aktívnu spoluprácu

najmä so školskými zariadeniami a inými kultúrnymi inštitúciami. Naším cieľom je vychovať mladú generáciu milovníkov múzeí a kultúry vôbec, ktorým osud nášho kultúrneho dedičstva nebude ľahostajný. Ďalšou prioritou je vytvoriť z múzea vyhľadávaný cieľ turistického ruchu, poskytujúci kvalitné služby, do ktorého sa návštevníci radi vrátia.

Foto: Archív múzea

POZNÁMKY

¹ SZŐKE, B.: Z minulosti musea v Nových Zámkách na Slovensku. In: *Archeologické rozhledy*, č. 7, 1955, s. 528–529.

² HAVERLA, M. – VIDA, Š.: Z histórie novozámockého múzea. In: *Castrum Novum*, č. 1, 1982, s. 7.

³ GUDMONOVÁ, H.: rukopis, 2006.

Depot bronzových predmetov koziderského horizontu z Nyárhidu

Seventy years of the Museum in Nové Zámky

Summary

In 1936, the museum in Nové Zámky was established in connection with celebrations of the 250th anniversary of liberation the city from Ottoman occupation. In 1945, the successfully developing museum was bombed, its precious collections lost and the museum work could not continue. Reopened in 1956, it should overcome a lot of troubles. The real museum work thus started again as late as in the 1970–1980's, struggling with lack of proper rooms for all kinds of museum activities. Owning about 20 000 piece museum collection, it has built up permanent expositions on history, archeology and ethnology and develops educational activities for the local general public.

Prezentácia rómskej kultúry v poľskom múzejníctve

Adam Bartosz

Muzeum Okręgowe, Tarnov, Poľsko

Národnostné menšiny v Poľsku tvoria len 3–4 % obyvateľov krajiny. Cigáni/Rómovia¹ sú jednou z najmenej početných skupín a je ich okolo 20–30 000, teda predstavujú sotva 0,08 % spoločnosti.² Myšlienka ochrany tradičnej kultúry Rómov a jej múzejnej prezentácie sa však zrodila pred 128 rokmi. Francúzsky antropológ Paul Bataillard takúto požiadavku publikoval už v r. 1878. Jeho návrhy boli premyslené a detailne prepracované. Okrem iného navrhoval založiť múzeum, alebo aspoň samostatné cigánske oddelenie múzea v Budapešti, ktorá bola v tom čase európskym centrom záujmu o kultúru Cigánov.³ O dva roky neskôr sa na etnografickej výstave v Kolomyji – podľa jej katalógu – vystavovali *výrobky a zariadenia cigánskych dielní*.⁴ Zintenzívnenie záujmu o Cigánov v tom čase celkom iste zapríčinili ich nové masové migrácie do strednej a západnej Európy. Boli to predovšetkým vlny Lovarov a Kalderašov, ktorí sa po zrušení nevoľníctva v Sedmohradsku a Valašsku vydali na púť a ich farebné vozy a oblečenie budili pozornosť v mnohých krajinách.

Cigánska téma sa v múzejníckom kontexte objavila znova, keď Bronisław Piłsudski⁵ v roku 1911 vypracoval program vedeckého výskumu Tatranského múzea v Zakopanom. Jeden z jeho bodov vtedy obsahoval návrh vytvoriť oddelenie venované *spoluobyvateľom Podhalia – Cigánom a Židom*.⁶ Tieto idey však značne predbehli svoju dobu a k ich uskutočne-

niu mohlo dôjsť až po vyše sto rokoch.

Napokon sa teda až pred vyše tridsiatimi rokmi zrodila myšlienka vybudovať stálu expozíciu venovanú Cigánom/Rómom. V r. 1974 dvaja poľskí etnografi takmer zároveň publikovali príspevky, obsahujúce rozličné námety, ako vytvoriť takéto stále expozície. Lech Mróz, vtedy pracovník Etnografického múzea vo Varšave navrhoval vybudovať cigánske múzeum vo veľkom cirkusovom stane⁶ a autor tohto príspevku predložil návrh vytvoriť časť venovanú cigánskej ľudovej architektúre v niektorom z podkarpatských skanzenov. V ňom sa mali nachádzať príklady reliktných foriem stavieb, používaných karpatskými Cigánmi.⁷ V tom čase sa v Poľsku začínal prebúdzat záujem o etnické menšiny. Na prelome 70. a 80. rokov sa objavili aj prvé objektívne práce na túto tému a boli otvorené aj prvé múzejné expozície. A tak práve výstava s tematikou Cigánov, zorganizovaná Okresným múzeom v Tarnove v r. 1979 uviedla sériu výstav, venovaných etnickým menšinám v Poľsku. Predmetom ďalších múzejných výstav sa stala najprv história a kultúra Židov, hneď za tým Lemkov a neskôr aj iných etnických skupín. V Poľsku to bolo obdobie podstatných politických zmien, ktoré spôsobili definitívne zrušenie cenzúry v r. 1989, nárast nacionalistických aspirácií etnických skupín, ktoré dovtedy slabo exponovali svoju identitu (Nemci, Ukrajinci, Bielorusi) a rovnako aj prebúdzaním sa národ-

ného povedomia skupín, ktoré predtým mali ťažkosti s definovaním svojej odlišnosti (Lemkovia), alebo aj takých, ktoré o svojej národnej príslušnosti predtým vôbec nerozmýšľali (Cigáni/Rómovia).⁸

Kým návrh L. Mroza sa nedočkal realizácie, myšlienka vytvoriť cigánsku časť skanzenu, viackrát prepracovaná a verejne diskutovaná, sa stala skutočnosťou. V r. 1976 Múzejná rada, pôsobiaca pri Sąddeckom Etnografickom Parku (so sídlom v meste Nový Sonč) prijala rozhodnutie vytvoriť na území novootvoreného múzea v prírode (oficiálne otvoreného 1975) cigánsku časť.⁹ Jej scenár vtedy vypracovali dvaja mladí etnografi – Elżbieta a Marian Długoszowci. Prvé objekty (dve obytné stavby) boli do skanzenu prenesené z cigánskej osady v Maszkowiciach pri Łączku v r. 1978. Tieto boli v r. 1980 zrekonštruované na okraji skanzenu v oddelenej časti, vyhradenej cigánskym stavbám. Táto časť, ktorá sa pôvodne pri projektovaní skanzenu nebrala do úvahy, bola umiestnená, podľa charakteristického pôvodného situovania cigánskych osád na Podkarpátí bokom od hlavných trás, vedúcich návštevníkov po skanzene. Cigánske chatrče sú akoby schúlené v doline pod lesom, stoja oddelene od stavieb v dedine, v súlade s prírodnou polohou takýchto osád v karpatských dedinách.¹⁰

Istý čas, okrem iného z dôvodu odchodu etnografov zaoberajúcich sa rómskou problematikou do iných múzeí, ostali stavby nezariadené. Až o pätnásť rokov neskôr, keď bola do skanzenu prenesená vyhňa z lokality Czarna Góra z poľskej časti Spiša, boli návštevníkom sprístupnené kompletne zariadené chatrče. Obe stavby sú jednopriestorové a sú typickým príkladom veľmi chudobných rómskych príbytkov, postavených z lacného a ľahko chátrajúceho materiálu, neobyčajne jednoducho zariadených.¹¹ Medzi stavbami je naaran-

žovaných aj niekoľko drobných objektov, napr. šopa na drevo, kurín a okrem nich sa tiež plánovala rekonštrukcia typickej polozemnice, aká tu bola do 40. rokov minulého storočia veľmi rozšírená. V 90. rokoch sa plánovalo využiť prítomnosť rumunských Rómov na okolí a postaviť s ich pomocou identické stavby, aké si oni sami stavali na okraji poľských miest v 90. rokoch, keď prenikli do Poľska s cieľom zdolať západnú hranicu. Keďže tento ich pokus bol neúspešný, trvala ich prítomnosť v Poľsku dlhšie. V tom čase žili na okraji poľských miest v primitívnych prístreškoch a chatrčiach, z ktorých ich vyhánala poľská polícia. Boli to jednoduché polozemnice, v tých časoch dosť typický jav na okrajoch poľských miest. Táto myšlienka sa však nerealizovala.

Vznik veľkej časti rómskeho staviteľstva v novosádeckom skanzene možno pokladať za prvú iniciatívu tohto typu v Európe a – pokiaľ mi je známe – je to aj doteraz jediné múzeum, ktoré si v expozícii v prírode všima kultúru Cigánov.¹²

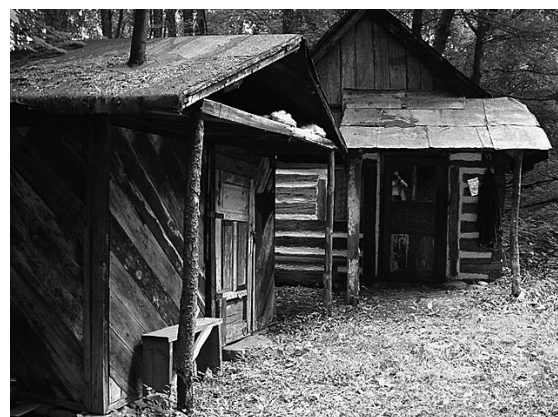
Zároveň s rozvíjaním koncepcie ochrany pamiatok rómskej ľudovej architektúry kryštalizovala myšlienka ochrany a prezentácie materiálnej kultúry aj tých Rómov, ktorí donedávna žili kočovným spôsobom života a priniesla aj zhromažďovanie všetkej dokumentácie sporej s dejinami a kultúrou týchto Rómov.¹³ Tvorcovia múzejných expozícií si hneď na začiatku museli dať odpoveď na základnú otázku: čo patrí do inventára materiálnej kultúry Rómov. Aké predmety musia byť v expozícii? Čo je pre ich kultúru podstatné a charakteristické?

Odpoveď na túto otázku je rozličná podľa toho, ktorou skupinou Rómov sa zaoberáme. V prípade karpatských Cigánov/Rómov¹⁴ sa ich hmotný inventár od podobného inventára okolitého obyvateľstva líši v podstate len tým, že je chudobnejší. Všeobecne

je značne chudobnejší, pretože sami Cigáni si nevypestovali ani nijaké typické ľudové staviteľstvo, a ani sami nevyrábali nič z toho, čo používali. Domy, ktoré používali, predstavovali ochudobnené formy miestneho ľudového staviteľstva, často neobytných stavieb, napr. salašného/pastierskeho či hospodárskeho charakteru. Zariadenie interiéru pochádza z tých istých prameňov, ibaže je krajne chudobné a inventár zariadenia cigánskych izieb je dokladom toho, že okrem obývacej neplnili nijakú inú funkciu. V tradičnom interiéru, typickom pre veľa osád viac menej do 80. rokov chýbajú akékoľvek náradia, predmety, svedčiace o vykonávaných remeslách (s občasnou výnimkou hudobných nástrojov), vlastnom živom inventári apod. Okolie obytných domov bolo zbavené aj prvkov, charakteristických pre sedliacke, či akékoľvek iné gazdovstvá (ploty, studne, šopy). Nekvalita použitých materiálov prináša obavu z krátkej životnosti týchto objektov v skanzene, vystavených predsa len deštrukcii, zapríčinenej pôsobením atmosferických vplyvov. O „cigánskosť“ týchto osád a interiérov cigánskych chatrčí svedčí teda hlavne materiálna chudoba, ako aj vzájomné priestorové vzťahy medzi predmetmi.¹⁵

Pred iným problémom stoja autori expozícií, prezentujúcich kultúru kočovných skupín Rómov. V prípade týchto skupín inventár materiálnej kultúry je alebo môže byť relatívne bohatý. Ani títo Rómovia rovnako v podstate nevytvárali nič pre vlastnú potrebu (azda okrem odevov, ktoré si šili ženy), podľa toho si iba vyberali hotové predmety z okolia. Inventár, ktorý vlastnili mohol do značnej miery pochádzať zo vzdialenejších území a v takom prípade prekvapoval exotickosťou pôvodu z iného miesta, z inej kultúry, čím ho bolo možno spájať s „cigánskosťou“. Tak napr. Rómovia, ktorí prišli z územia Ruska vniesli do svojej tradície samovary a vo

vozoch si rozvešovali ikony (aby sme uviedli len niektoré vonkajšie prvky, nadobudnuté na tom území). Kým sa však dostali z Moldavska či Valaška do Ruska, ich materiálne vybavenie bolo viac „rumunské“. Keď potom nejaký čas kočovali po poľských územiach, čerpali odtiaľ prvky miestnej kultúry, strácajú s každou generáciou staršie prvky. Tento proces sa týka všetkých prvkov a sfér rómskej kultúry – jazyka, folklóru, hudby apod. Prispôsobujú sa miestnej kultúre, Rómovia sa postupne zbavujú základov svojej hmotnej kultúry, ktorá sa zvlášť po zanechaní kočovníctva prestala (okrem odevu) zásadne odlišovať od hmotnej kultúry okolitého prostredia. Ostávajú naďalej Rómami a zachovávajú si ďalej etnickú identitu, hoci sa z mno-

Rómska časť Skanzenu v Novom Sonči

hých hľadísk prestali líšiť od okolia (pričom si samozrejme zachovávajú antropologické znaky, hoci ani tie nie vždy). Materiálna kultúra Rómov, žijúcich v mestách sa veľmi nelíši od kultúry ich nerómskych susedov. Existuje však pojem tradičnej kultúry, ale aj stereotypná predstava o Rómoch a ich kultúre. Je to predstava, ktorá Rómov predstavuje v dvojakom svetle. Z jednej strany sa Cigán predstavuje ako zlodej, špinavý človek, čarodejník, postava, vzbudzujúca strach a odpor, na druhej strane je to však romantický muzikant, človek milujúci slobodu, priestor, oheň, tance, postava farebná, radostná a obdivuhodná.

Pri príprave koncepcie expozície, ktorá má zachovať správnu mieru a objektívne ukázať portrét Rómov, treba brať do úvahy vyššie uvedené fakty. Obsah takejto expozície sa musí vyhýbať stereotypu, aby portrét cigánskej kultúry nebol ani „presladený“, ale ani priveľmi „čierny“, negatívny. Pritom sa však do istej miery preda len musí odvolávať na stereotypy, aby obsahy v nej podané boli pre odberateľa čitateľné.

Všetky tieto pochybnosti museli rozriešiť tvorcovia prvej výstavy o Cigánoch, ktorú zorganizovalo Muzeum Okręgowo v Tarnove v roku 1979. Názov výstavy *Cigáni v poľskej kultúre* dával najavo, že témou nie je len kultúra Cigánov, ale aj miesto tejto

Rómska návštevníčka pri prehliadke expozície v Tarnove

kultúry a jej odraz v poľskej kultúre, videnej zo širokého hľadiska.¹⁶

Táto veľká výstava, skladajúca sa z predmetov, vypožičaných z početných múzeí, archívov, knižníc a súkromných zbierok pozostávala z dvoch rovnobežných tém. Zobrazovala dejiny Rómov v Európe a v Poľsku, predstavovala najcharakteristickejšie prvky ich hmotnej kultúry, napr. o. i. vozy, stany, rekonštrukcie vyhní, predmety potrebné na praktizovanie mágie, ilustrovala ich profesie, prvky ich odevu atď. Zároveň sa prezentoval cigánsky motív ako predmet výtvarného umenia. Bolo to hlavne predstavenie Rómov v olejo-

maľbe a kresbe, téma, iniciovaná maliarmi v polovici 19. storočia.

Zvláštnym motívom bola predstava o Rómoch v poľskej ľudovej kultúre. Postavy Rómov vystupujú vo vianočno-novoročných (ale napr. aj ako postavy v betlehemoch), či vo fašiangových obradoch a v ľudovom divadle. V súčasnej ľudovej výtvarnej tvorbe sa cigánske námety objavujú aj v maliarstve a sochárstve.¹⁷

Táto výstava sa stretla s veľkým záujmom a informácie o nej vyšli aj v niekoľkých zahraničných odborných cigánologických časopisoch. V tom čase si autor tejto výstavy vytýčil cieľ vytvoriť v Okresnom múzeu v Tarnove oddelenie venované Rómom a vozy, kúpené pri príležitosti prípravy krátkodobej výstavy sa stali základom novej zbierky.¹⁸ Táto zbierka sa rokmi zväčšovala a zároveň sa uskutočňovali opatrenia na vybudovanie stálej expozície. To sa stalo možným až v r. 1990, keď sa v objekte, novo odovzdanom do používania, v ktorom vzniklo Etnografické múzeum (ako oddelenie Okresného múzea) vybudovalo stálu expozíciu s názvom *Cigáni. Dejiny a ich kultúra*.¹⁹

Zbierka rómskej kultúry existuje v rámci Etnografického múzea a stála expozícia zaberá jedno krídlo dvojtraktového dvora z prelomu 18. a 19. storočia, situovaného v strede mesta Tarnova. Druhá časť expozície sa nachádza v zadnej časti dvora na nádvorí, kde sú vyexponované vozy a stany rozostavené okolo ohniska. Pôvodne boli vozy po celý rok voľne vystavené pod holým nebom, ale od r. 1992 ich v jeseni a zime chráni prístrešok. V letnej sezóne sú vyexponované voľne.

V priebehu existencie zbierky rómskej kultúry v Tarnove tunajšie múzeum ešte pred založením stálej expozície zorganizovalo viacero krátkodobých výstav. Po otvorení expozície výstavná činnosť tarnovského múzea dostala ďalší rozbeh. Ešte v r.

1991 na objednávku jednej dánskej organizácie vznikla kópia celej tarnovskej stálej expozície, ktorá bola v Dánsku vystavená na mnohých miestach.²⁰ Z financií poľského Ministerstva kultúry a umenia, ako aj Nadácie Štefana Batoryho boli vyrobené tri verzie panelových putovných výstav (líšiacich sa formátom, jedna z verzí je v angličtine), ktoré sa vystavujú v Poľsku (doteraz bola táto výstava vyexponovaná na 34 miestach), ale aj v zahraničí (Taliansko – Lanciano, Pescara 1995, Bulharsko – Sofia 1996, Anglicko – Londýn 1997, Škótsko – Edinburgh 1999, Taliansko – Rím, Spoleto – 2000, na Ukrajine – Lvov 2000, Čarnovcy 2001, Španielsko – Barcelona 2002–2003, Slovensko – Bratislava 2004, Česko – Praha 2004, Brno 2005).

Tieto výstavy sa exponujú alebo v podobe panelov, alebo sa dopĺňajú reáliami zo života Rómov, obrazmi s rómskou tematikou, do expozície sa pridávajú vozy, a to všetko podľa výstavných a finančných možností organizácií, požičiavajúcich si výstavu. V rokoch 1999–2000 bola výstava zmodernizovaná za peniaze Open Society Institute v Budapešti.

Cigánologické oddelenie je v tarnovskom Okresnom múzeu, žiaľ, jeho najmenšou organizačnou časťou, avšak ako múzejné pracovisko svojho druhu v Poľsku zhromažďuje všetky možné dokumenty a materiály spojené s dejinami Rómov všeobecne, napr. archívne a súčasné fotodokumenty, výstrižky z tlače, pohľadnice, nahrávky (na magnetofónových pásoch i na CD), publikácie apod. Na základe zbierok a expozície sa organizujú cykly prednášok, okrem iného pre deti. V rámci vládneho *Programu na tému rómskej spoločnosti* múzeum dostalo grant na uskutočňovanie vyučovania rómskych detí z ich rozličných zoskupení v Poľsku. Projekt *Rómske deti v múzeu*, uskutočňovaný od roku 2001 má za cieľ oboznámiť

rómske deti, ale aj ich nerómskych kamarátov s dejinami a kultúrou Rómov v Poľsku, a to všetko zábavnou formou. Doteraz expozíciu navštívili stovky rómskych detí.

V spolupráci s Centrom kultúry Rómov v Tarnove tarnovské múzeum zorganizovalo v r. 1998 celopoľskú konferenciu, ktorá propagovala výsledky práce poľských múzeí v oblasti expozícií a výstav dejín a kultúry etnických a národných menšín, žijúcich v Poľsku. Rómov sa týkali dva referáty.²¹ V r. 1996–2002 sa spoločne realizoval integračný projekt *Rómsky medzinárodný pamätný tábor (the Caravan of Memory, Memory Caravan)*.

Tento projekt bol základom edukácie Rómov na tému ich vyhladzovania a rómskeho holokaustu, odvolával sa na mýtus o rómskom putovaní, propagoval rómsku kultúru v poľskej spoločnosti a umožňoval medzietnickú integráciu. Bola to forma rekonštrukcie tradičného rómskeho tábora s využitím vzorov múzejných artefaktov, putujúcich niekoľko dní po stopách masových hrobov Rómov, zavraždených nemeckými fašistami.²²

Okrem miest Tarnov a Nový Sonč, kde existujú stále múzejné expozície prezentujúce rómsku kultúru treba ešte spomenúť skanzen v Olsztynku (Warmijsko-kujawské vojvodstvo), kde sa od r. 1992 vystavuje cigánsky voz ostrovskeho typu (podľa lokality Ostrów pri Poznani). Je jedným z prvkov plenérovej expozície v tamojšom Múzeu ľudového staviteľstva. Naproti tomu v Okresnom múzeu v meste Gorzów Wielkopolski (Lubuské vojvodstvo) v r. 1977 vznikla zbierka cigánskych krojov, ktoré sa do múzea dostali od tamojšieho miestneho folklórneho súboru *Terno*, existujúceho od r. 1955. Táto zbierka sa stala predmetom vypožičiavania na tematické výstavy do iných múzeí a miestne múzeum neskôr vyexponovalo na svojom ná-

Cigánsky voz, exponovaný v skanzene v Olsztynku

dvorí na istý čas cigánsky voz, ktorý je majetkom zakladateľa tohto folklórneho súboru, Edwarda Dębického, organizátora medzinárodného festivalu rómskej kultúry *Romane Dyvesa (Rómske dni)*.

Téma rómskeho holokaustu bola zdokumentovaná v podobe veľkej medzinárodnej výstavy zorganizovanej v r. 2001 v 19. bloku tábora Auschwitz (Štátne múzeum Auschwitz-Birkenau v Osvienčime). Výstava, zorganizovaná silami hlavne nemeckých Rómov-Sinti z iniciatívy pána Romani Roseho, riaditeľa inštitútu Dokumentations- und Kulturzentrum Deutscher Sinti und Roma bola otvorená 2. júna 2001. Tento deň bol v r. 1992 vyhlásený za Deň pamiatky na vyhladenie Rómov a pripomína sa v súvislosti s vyhladením posledných 3 000 Rómov, sústredných do vyhladzovacieho tábora Auschwitz-Birkenau, ktorých nemeckí fašisti usmrtili v plynových komorách v noci z 2. na 3. augusta 1944. Výstava prezentuje dejiny nacistického prenasledovania Rómov a iných cigánskych skupín ako napr. Sinti.²³

Foto: archív múzea

POZNÁMKY

¹ V Poľsku je na označenie cigánskeho obyvateľstva záväzný politicky správny

termín Rómovia. Pritom sa však predsa len až doteraz všeobecne v štúdiách, týkajúcich sa ich dejín naďalej používa termín Cygan/Cigán, ktorý adekvátnejšie zodpovedá predmetu úvah. Okrem toho sa vo vedeckých kruhoch usudzuje, že termín Rom/Róm, na rozdiel od skúmaných minulých období sugeruje do tých čias dnešné povedomie tohto etnika o vlastnej identite, čo je postup ahistorický. Preto aj používam tieto termíny striedavo podľa kontextu. Lech Mróz, *Dzieje Cyganów-Romów w Rzeczpospolitej XV–XVIII w.*, vydalo DiG, Warszawa 2001, s. 12–13; Adam Bartosz, *Nie bój się Cygana*, Sejny 2004, s. 88 a ďalej.

² Podľa všeobecného sčítania ľudu z roku 2002 sa k národnosti (narodowość) rómskej/cigánskej prihlásilo ani nie 12 700 osôb, čo tvorí okolo 0,034 % populácie krajiny.

³ Paul Bataillard, *Les Zlotars dits aussi Dzvunkars*, Paris 1878, s. 554

⁴ Katalog przedmiotów wystawy etnograficznej oddziału Czarnohorskiego Towarzystwa Tatrzańskiego...otwarta została w dniu 15 września 1880 r. w Kołomyi, Lwów 1880, s. 17

⁵ Kazimierz Malinowski, *Prekursory muzeologii polskiej*, Poznań 1970, s. 96

⁶ Lech Mróz, *A może pomyśleć i o Cyganach*, *Gościńiec*, nr 2–3: 1974, s. 27–30.

⁷ Adam Bartosz, *Chaty za wsią. W sprawie ochrony zabytków budownictwa cygańskiego*, *Ochrona Zabytków*, nr 105: 1974, z. 2. s. 129–133.

⁸ Adam Bartosz, *Polska egzotyka w polskich muzeach. Zamieszkałe w Polsce obce grupy etniczne i etnograficzne jako temat ekspozycji muzealnej*, *Śląskie Prace Etnograficzne*, nr 2: 1993, s. 78–87.

⁹ Adam Bartosz, *Osada cygańska w Maszkowicach. Propozycja przeniesienia cygańskiej osady do skansenu w Nowym Sączu*. *Arkusze Muzealne Ziemi Krakowskiej*, 1975, s. 54–50: tenże, *Czy powstanie cygański skansen*. *Więści*, nr 50: 1976; tenże, *Uwagi na temat ekspozycji kultury Cyganów*

w warunkach skansenu, Międzynarodowa Konferencja Skansenowska, Sanok 1978, s. 213–217.

¹⁰ Elżbieta i Marian Długoszowie, Osada cygańska w Sąddeckim Parku Etnograficznym, *Acta Scansenologica*, nr 2: 1981, s. 187–199.

¹¹ Magdalena Kroh, Sąddecki Park Etnograficzny, sprievodca, Nowy Sącz 1995.

¹² Marian Długosz, Cygańska ekspozycja w Sąddeckim Parku Etnograficznym – dokumentacja, In: *Polska egzotyka w polskich muzeach*, Materiały z konferencji, Tarnów 2000, s. 203–214.

¹³ Adam Bartosz, Uwagi na temat ekspozycji..., c.d., passim.

¹⁴ Je to skupina identická so skupinou Rómov zo Slovenska. V polskej vedeckej literatúre sú nazývaní aj Cigánmi horskými alebo výšinnými /Cyganami Góorskimi lub Wyżynnými. Cigáni skupiny Polska Roma ich označujú ako – „Bergitka Roma”. Tento názov v posledných rokoch prijali ako samooznačenie skupiny.

¹⁵ Porovnaj, čo o inventári kultúry Rómov a princípoch jeho prezentácie v múzeách hovorí Arne Mann, Rómovia, rómska kultúra, rómske múzeum, In: *Zborník SNM v Martine*, roč. XCIX, Etnografia 46, 2005, s. 19–36.

¹⁶ Adam Bartosz, Cyganie w kulturze polskiej. Komentarz do wystawy, Tarnów 1979.

¹⁷ Adam Bartosz, Postać Cygana w obrzędach i plastyce ludowej, *Polska Sztuka Ludowa*, Nr. 1–4, 1982, s. 145–150.

¹⁸ Anna Bartosz, Zaczątek kolekcji cyganologicznej, *Lud*, 66: 1982, s. 287–293.

¹⁹ Adam Bartosz, Cyganie. Roma. Gypsies. Przewodnik po wystawie, Tarnów 1998.

²⁰ Adam Bartosz, De kalder os sigojnere (Volajú nás Cigánmi), Kobenhavn 1991.

²¹ Anna Bartosz, Kolekcja cyganologiczna w Muzeum Etnograficznym w Tarnowie, In: *Polska egzotyka w polskich muzeach*. Materiały z konferencji. Tarnów 1–2 października 1998 r., wyd. Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów 2000, s. 199–202; Marian Długosz, Cygańska ekspozycja w Sąddeckim Parku Etnograficznym – dokumentacja, *tamże*, s. 203–214.

²² Adam Bartosz, Tabor Pamięci Romów. Roma Caravan Memorial, Tarnów 2003.

²³ Romani Rose, Zagłada Sinti i Romów. Katalóg stałej ekspozycji, wydalo. Stowarzyszenie Romów w Polsce – Rómski Instytut Historyczny, Dokumentation- und Kulturzentrum Deutscher Sinti und Roma, Heidelberg, 2003.

Presentation of Roma/Gypsy culture in Polish museums Summary

In 1878 French anthropologist Paul Bataillard first formulated problems in the study and museum presentation of Roma/Gypsy culture. Since that time, romistics, (i.e. Roma/Gypsy studies, known in Poland as cyganologia) has developed considerably and found a firm place in the research programs of several Polish museums and other scholarly institutes. Author, the renowned Polish ethnologist and director of the Tarnów Regional Museum gives an account of Polish Roma studies in the last decades which have facilitated a growing collection of Roma cultural artifacts in Poland. His museum has also pioneered work in the field of Roma History and Culture providing educational programs on various topics, including the Roma Holocaust and the Roma Caravan Memorial/Tabór pamięci Romów for the general public. The exhibits of Tarnów museum have circulated in 34 museums in 9 European countries.

Zázrak prírody – Biodiverzita Zeme

Ladislav Spalek

Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi

Dňa 27. 2. 2006 kolegovia zo SNM-PM v Bratislave prežívali svoje „Minúty slávy“ na vernisáži novej stálej expozície s názvom *Zázrak prírody – Biodiverzita Zeme*. Tematicky, odborné a výtvarne jedinečná expozícia je dielom tímu: komisárov a hlavných scenáristov – Mgr. J. Kautmana a RNDr. J. Uhlířovej; garantov – RNDr. E. Nelišerovej a Mgr. M. Rybeckého, CSc.; spoluautorov scenára – RNDr. A. Šefčákovéj, PhD., RNDr. V. Janského, RNDr. A. Ďurišovej, RNDr. E. Nelišerovej; autora architektonického riešenia – Ing. arch. Š. Rutzkého; autora výtvarného riešenia – akad. mal. P. Chomu; autora malieb v diorámach – akad.

mal. S. Lajdu; spoluautorov výtvarného riešenia – D. Veverku a študentov VŠVU P. Lišku a R. Fuleka; technickej realizácie – Ateliér Choma. Projekt novej expozície sa realizoval v rámci *Akčného plánu pre implementáciu Národnej stratégie ochrany biodiverzity na Slovensku*.

Expozíciu na ploche 490 m² tvoria tri časti v samostatných miestnostiach. Vstupná miestnosť s názvom *Čo je to Biodiverzita?* logicky aj názorne vysvetľuje tento pojem a je rozčlenená na časti *Čo je biodiverzita?*, *Človek a biodiverzita*, *Prečo chránime biodiverzitu?*, *Čo ovplyvňuje biodiverzitu?*, *Úrovně biodiverzity (druhov, genetická, diverzita ekosystémov)*,

Všetko so všetkým súvisí, Rovnaké a predsa iné.

Druhá časť expozície *Od rovnička k pólom* tvorí ťažisko expozície a prostredníctvom 7 diorám a 25 vitrín prezentuje biodiverzitu v najširšom zmysle slova. Témami diorám sú Arktída, Tundra, Skalnatý útes, Korálový útes, Amazonský prales, Savana, Púšť Gobi. Názvy vitrín: *Skrytá rôznorodosť*, *Po stopách človeka*, *Minulosť a súčasnosť alebo vývoj pokračuje*, *Pozoruhodné tvary sveta rastlín*, *Bažanty*, *Chordáty a rané stavovce*, *Neznáme ryby*, *Tvarová rozmanitosť rýb*, *Korytnačky*, *Kolibříky a exotické spevavce*, *Papagáje*, *Miznúci svet*, *Všetko sa vždy nepodarí alebo je to zámer?*, *Morské článkonožce*, *Hubky a koral*, *Mäkkýše*, *Ostnatokožce*, *Pavúkovce*, *Hmyz*, *Chrobáky*, *Denné motýle*, *Nočné motýle*.

Tajomným tmavým „tunelom“ sa vchádza do tretej časti – *Objavovňa*. Venovaná je verejnosti s vyšším záujmom o prírodné vedy a pre rôzne aktivity v rámci projektu Škola v mú-

zeu (audiovizuálna technika, preparáty, modely, odborná literatúra, mikroskopy, počítače, ...)

Toto je stručný a čiernobiely popis expozície, ku ktorému si pridáme jedinečnú atmosféru – farebnosť, členitosť, unikátnosť exponátov, zaujímavé výtvarné stvárnenie a príjemné akustické pozadie. Ďalej sa pokúsím polemicky komentovať niektoré časti a aspekty novej expozície.

Súčasnú prírodovednú expozíciu na Slovensku sa budujú podľa rôznych koncepcií a sú členené na neživú prírodu, flóru, faunu, alebo striktné systematicky poňaté, alebo členené podľa orografických celkov prípadne biotopov, alebo úzko špecializované, alebo sú bez koncepcie. Až na posledný prístup sú všetky akceptovateľné a vo všetkých nájdeme biodiverzitu. Ale ...

Špecifikom prístupu SNM-PM k novej expozícii je, že biodiverzitu prezentuje cielene a v „prvom pláne“, čo sa ukazuje ako nový trend vo veľkých európskych múzeách, ale doterajšie príklady využívajú dominantne motív Noemovej archy – Maďarsko, Nemecko, Holandsko a tiež, že pojem biodiverzity okrem prístupného vysvetlenia dokumentuje v reláciách našej Zeme (za čo treba poďakovať niekoľkým generáciám kurátorov a kustódov múzea, ktorí pri svojej mravčej práci ani netušili, ako efektívne raz bude využitý presun výsledkov ich akvizičnej a preparátorskej činnosti z depozitárov do expozície).

Názov expozície neviem, či bol zámerom autorov, ale výsledný názov považujem za veľmi vhodný – obsahuje dva nosné pojmy *Zázrak prírody* (pre laikov) a *Biodiverzita Zeme* (pre študentov a prírodovedcov). Okrem toho oba pojmy platia aj spolu, veď každého iste fascinuje rozmanitosť druhov a „ako to v prírode funguje“.

K prvej miestnosti (*Čo je to Biodiverzita*): k pochopeniu pojmu bola z viacerých možností zvolená odborné i výtvarne vhodná forma – „pyra-

mída“ spoločenstiev podľa nadmorskej výšky (a ekosystémov) v podmienkach Slovenska, teda prístupnejšou formou pre návštevníkov, ďalej príklady vnútroruhovej diverzity alebo prezentácia „obyvateľov“ jedného stromu. Pri podrobnejšej prehliadke tejto časti dosť rušivé, že nie všetky exponáty „pyramídy“ sú popísané a možno polemiku vyvolá preexponované výtvarne poňatý ústredne umiestnený strom (dub).

K diorámam: poznajúc diorámové inštalácie v niektorých našich múzeách (mám k nim viac odborných, estetických i technických výhrad), je táto expozícia výrazne kladným príkladom – aj keď to „niečo stálo“. Dobré odborne premyslené i aranžované a kvalitne výtvarne zvládnuté diorámy (s perfektnými pozadiami) sú vo svojom výsledku veľmi náučné a „zážitkové“. Negatívom je azda len ťažšie priradenie niektorých názvov k exponátom. (Problém už bol medzičasom vyriešený, pre identifikáciu predmetov v diorámach boli použité piktogramy). Za príjemne oživujúcu „fintu“ výtvarníka považujem, že do maľovaného pozadia každej diorámy zakomponoval človeka v prirodzenej činnosti – treba ho len hľadať. Takto nenásilne je asi naznačené, že pre človeka je dôležité zachovanie diverzity rastlinných a živočíšnych spoločenstiev.

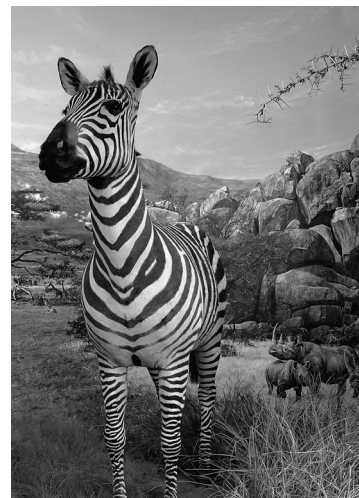
Objavovňa: veľkoryso, účelne a zaujímavé riešený priestor, ktorého aktivity svojou oddelenosťou od predchádzajúcich častí expozície nerušia návštevníkov. Miestnosť je už teraz polyfunkčne pripravená na rôzne poznávacie aktivity (a podľa niektorých prázdnych zásuviek a skriniek sa bude ešte dopĺňať). Tu len jedna výhrada – na použitie mikroskopov chýbajú vhodné stoly.

Niekoľko všeobecných poznámok:

- nová expozícia obsahovo korešponduje, vhodne dopĺňa a odborne rozširuje doterajšiu prírodovednú expozíciu na II. poschodí (*Klenoty Ze-*

me, Pravek života, Variácie sveta rastlín, Fauna Slovenska), ale žiadalo by sa mi navrhnúť, aby si návštevníci najprv pozreli III. a až potom II. poschodie (myslím, že lepšie pochopia jedinečnosť prírodných hodnôt Slovenska)

- význam pojmu biodiverzita a dôležitosť jej zachovania je taká závažná, že by bolo vhodné, aby si návštevník mohol odnieť (kúpiť?) katalóg so základnými údajmi o problematike a informáciami o zatial ešte excelentnom

postavení Slovenska v tejto oblasti, ale aj o jeho možných ohrozeniach

- myslím, že hlavne prírodovedci môžu oceniť veľkorysosť MK SR, vedenia SNM a PM, ako podporili odborne kvalitné a výtvarne náročné riešenie expozície
- keďže SNM-PM zastáva aj svoje metodické postavenie, myslím, že niektoré prvky jej novej expozície s akcentom na biodiverzitu by mohli byť inšpirujúce aj pre reinnštalácie v iných múzeách (samozrejme nie v globálnom, ale regionálnom rozmere).

Záverom:

a) kolegom neprírodovedcom: biodiverzita = variabilita všetkých žijúcich organizmov; nie je len moderným cudzím slovom, ale aj bezprostrednou súčasťou stratégie prežitia ľudstva ako druhu (trvalo udržateľný rozvoj je rozvoj ľudskej spoločnosti za podmienok zachovania druhov a funkcií prírodného prostredia)

b) kolegom prírodovedcom: expozíčne poňatá biodiverzita je lákavá a súčasne aj ťažká téma; poznámkami v polemickú časť by som rád vyprokoval k tlmočeniu názorov aj ich.

Gratulujem všetkým realizátorom!

Časť diorámy savana v novej expozícii SNM-PM

Múzeum obchodu

Jana Šedová

Múzeum obchodu, Bratislava

Napriek tomu, že obchod patrí medzi najstaršie ľudské činnosti a zasahuje do spoločenského života a v mnohých smeroch odráža kultúrnu úroveň, neexistovala dlho na Slovensku inštitúcia venujúca sa bádaniu jeho vývoja a dokladom, ktoré ho pomáhajú mapovať. Múzeum, ktoré vzniklo s týmto cieľom je špecializáciou pomerne netradičnou kultúrnou inštitúciou nielen na Slovensku. Múzeá s podobným zameraním nájdeme v Európe len štyri, z nich najbližšie je Maďarské múzeum obchodu a pohostinstva v Budapešti. Poslaním slovenského Múzea obchodu (ďalej MO) je zhromažďovať, odborne zhodnocovať a spravovať zbierkové predmety, písomností a iné doklady o vývoji obchodu a pohostinstva na území Slovenska od jeho najstarších prejavov po súčasnosť. Múzeum zároveň prezentuje svoje zbierky verejnosti prostredníctvom stálej expozície a originálnymi putovnými výstavami.

Hoci patrí medzi mladšie múzeá na Slovensku, má za sebou zaujímavú cestu. Jeho priamy predchodca – Dokumentačné centrum obchodu, pohostinstva a cestovného ruchu SSR (ďalej DCO), začlenené do organizačnej štruktúry reklamného podniku Erpo, vzniklo v r. 1983. Sídлом sa stala kúria Juraja Alberta, hlavného finančného dozorca majetkov ostrihomského arcibiskupstva, z 2. polovice 18. storočia v Bratislave, v mestskej časti Podunajské Biskupice. Rok po vzniku začalo DCO intenzívnu akvizíciu hmotných i písomných dokladov, ktorej cieľom bolo vytvoriť špecializované múzeum obchodu a pramennú bázu výskumu jeho dejín

na území Slovenska. Na tento cieľ boli okrem iného v dennej i odbornej tlači uverejnené články sprevádzané inzerátmi a uskutočnili sa dve propagačné výstavy vo výkladoch vtedajšieho obchodného domu Prior. Depozitáre a archív DCO sa rýchlo zaplňali a vytvárali sa predpoklady pre ich výskum a prezentáciu. Verejnosti boli zbierky po prvý krát komplexnejšie predstavené v roku 1987 výstavou *Tradície obchodu na Slovensku*, inštalovanou v SNM. V tom istom roku zorganizovalo DCO v spolupráci s Domom techniky v Banskej Bystrici a s Slovenskou historickou spoločnosťou pri SAV prvú konferenciu o dejinách obchodu na Slovensku. Príspevky bádateľov z viacerých vedných odborov, historikov, etnológov, muzeológov, sociológov a ekonómov¹, priblížili problematiku dejín obchodu na Slovensku a ich stav bádania. V nasledujúcom roku sa konala ďalšia konferencia na tému *Dedinská krčma* z obdobia feudalizmu a kapitalizmu². So zámerom informovať o výsledkoch výskumu v oblasti obchodu a pohostinstva vyšlo v roku 1990 prvé číslo bulletinu Múzea obchodu. Doposiaľ sa podarilo vydať štyri čísla³ zaoberajúce sa zbierkovým fondom múzea a rôznymi aspektami dejín obchodu a pohostinstva. Vytvorenie múzea so stálou expozíciou sa DCO podarilo v tom istom roku. Keďže jeho sídlo neposkytovalo vhodné priestory, boli zbierky sprístupnené v kaštieli v Ilave – Kloboušiciach, v sídle ministra obchodu Rakúsko-uhorskej monarchie Gabriela Baroša. V spolupráci so SNM tu bola inštalovaná expozícia pod názvom *Z histórie obchodu na Slovensku* – prie-

rez tradíciami obchodovania a pohostinstva na území Slovenska od praveku po súčasnosť. V malom štýlovom zariadenom Libresse „Múzeum Kaffé“ v budove kaštiela, ktoré ponúkalo občerstvenie, sa konali i rôzne besedy a prednášky.

V r. 1991 sa DCO pretvorilo na Múzeum obchodu ako samostatnú inštitúciu s vlastným štatútom a zakladacou listinou, čím začalo novú etapu činnosti. Keďže sa chcelo čo najviac priblížiť verejnosti zvolilo okrem stálej expozície ďalšiu prezentačnú formu – putovné výstavy. V nasledujúcom období sa pre MO stali charakteristické najmä príležitostné výstavy a rozsiahle putovné výstavy v spolupráci s viacerými múzeami na Slovensku a v Čechách. Od roku 1992 navštívili výstavy s rôznou tematikou (Z histórie varenia piva na Slovensku; Obchod a reklama v 1. polovici 20. storočia; Sódovka, limonáda a minerálne vody v zbierkach Múzea obchodu; Historická reklama; Zo zbierok historických účteniek a iné) 14 slovenských a 22 českých a moravských múzeí.

Múzeum obchodu sa popri prezentácii venovalo tiež neprestajnej akvizíčnej činnosti a aktívne rozširovalo múzejné zbierky. Výsledkom je vyše 60 000 muzeálií získaných do konca r. 2005. Zbierkový fond múzea obsahuje tisíce trojrozmerných predmetov, rozdelených podľa využitia do dvoch veľkých častí – obchod a pohostinstvo. Ide predovšetkým o úžitkové predmety a rôzne prostriedky historickej reklamy s ťažiskom v dvadsiatych až štyridsiatych rokoch 20. storočia. Mnohé však pamätajú i posledné desaťročia Habsburskej monarchie. Spomeňme aspoň niektoré zo súborov, uložených v depozitároch. Veľkú časť tvoria mechanické pracovné pomôcky nevyhnutné pri predaji. Z nich predstavujú unikátnu zbierku počítacie stroje a príjmové i re-

gistračné pokladne, ktoré uľahčovali a urýchlňovali prácu predajcu. Neodmysliteľnou súčasťou výmeny tovarov boli už v staroveku váhy. Múzeum obchodu uchováva v depozitároch viaceré typy, okrem iných najjednoduchšie rovnoramenné váhy, minciare, balančné, sklonové, decimálne váhy, tiež modernejšie optické váhy a iné. Široká je tiež škála rozmanitých zásobníkov na tovar, na cukrovinky, kávu, semená, petrolej a iné suroviny. Mnohé sú starostlivo zdobené plastickou i maľovanou dekoráciou, čím popri praktickom využití skrášľovali interiéry obchodíkov. Pri výmene a dodávke tovarov potreboval predajca rôzne pomôcky a zariadenia na kontrolu kvality tovaru, úpravu a balenie, na naberanie či čerpanie tekutín. V depozitároch možno nájsť množstvo artefaktov určených na tento účel. Vzácné sú medzi zbierkami takmer kompletne zachované zariadenia obchodíkov so zmiešaným tovarom – pulty, regále a vitríny z Rohožníka, Kuklova, Kežmarku, Liptovskej Ondrášovej a Horskej vinárne z Rače. Bohatú výpovednú hodnotu majú papierové, kartónové, drevené a plechové obaly, ktoré v snahe upútať zákazníka, niesli okrem informácií o výrobcovi a výrobku, i pestrú výzdobu a nápaditú grafickú úpravu. Zaujímavá je i druhá časť zbierok, spojená s pohostinstvom. Obsahuje cez jedáľenské, nápojové servisy a príbory, výčapné zariadenia a plničky na fľaše, až po sudy a zásobníky na nápoje. Nechýbajú ani hracie automaty, gramofón, klavír či orchestrion, ktoré dotvárali atmosféru pohostinstiev. Jednou z najväčších skupín v zbierkovom fonde múzea, sú najrôznejšie formy propagačných prostriedkov. Na základe veľkého súboru plagátov možno napríklad pomerne súvislo sledovať vývoj vizuálnej reklamy v 1. polovici 20. storočia. Mnoho informácií o svo-

jej dobe nesú i plechové a smaltované tabule, kartónové vývesky a stojany, reklamné predmety, či priestorové pútače a vývesné štíty, niektoré i elektrické, ktoré z ulice lákali zákazníkov do obchodov.

Archív tvorí dve tretiny zbierkového fondu múzea. Hoci najstaršie písomnosti siahajú do 80. rokov 18. storočia, väčšina pochádza z obdobia prvej Československej republiky, vojnového Slovenského štátu a prvých rokov druhej ČSR. Mnoho dokumentov je i z prelomového obdobia prevratu, kedy dochádzalo k veľkým zmenám práve v oblasti, na ktorú sa múzeum špecializuje. Vyše 50 000 písomností, získaných od súkromných majiteľov a zberateľov alebo v kópiách z fondov slovenských múzeí, je systematicky rozdelených do 27 zbierkových skupín. Priblížme si opäť v krátkosti aspoň niektoré z nich. Obraz o možnostiach obchodovania a podmienkach pre vykonávanie tohto remesla v období feudalizmu načrtáva súbor kópií štatútov obchodníckych cechov a tiež obchodné privilégia kráľovských miest na Slovensku. Pre vytvorenie uceleného súboru je však potrebný ďalší výskum v slovenských archívoch. Z množstva písomností majú veľkú výpovednú hodnotu ucelené agendy súkromných obchodníkov najmä z obdobia 1. ČSR, ktoré tvoria najobjemnejšiu skupinu v archíve. Pre poznanie obchodníckeho remesla sú tiež zaujímavé rôzne živnostenské listy a oprávnenia, výučné a tovarišské listy, licencie, kvitancie, osvedčenia a pochvaly, získané od bývalých obchodníkov a ich potomkov, ktoré odrážajú ich kvalifikáciu a kvalitu služieb. Dokladom každodennej práce sú ďalej obchodné a účtovné knihy, do ktorých majitelia obchodov starostlivo zaznamenávali obraty, dodávky a iné informácie potrebné evidovať. Skupina legislatívnych písomností za-

hrňa zákony, vyhlášky, nariadenia a iné právne normy v obchodovaní z konca 19. a najmä v 1. polovici 20. storočia. Veľký súbor tvoria účty, faktúry a poukážky, ktoré spolu s obchodnou korešpondenciou mapujú dodávateľskú sieť a výrobu, domácu i zahraničnú, sortiment tovaru a jeho ceny. Hlavičky merkantilných tlačí niesli starostlivo graficky upravené logo firmy, niekedy doplnené o obraz továrne,

výrobných a obchodných priestorov alebo výrobkov. Nechýbali tu ani ochranné značky, roky založenia daného podniku či vyznamenania a ocenenia, ktoré získal. Pomerne bohatá je i skupina dobových odborných kníh a brožúr, obsahujúca učebnice pre obchodné školy, knihy poučujúce o teoretických zásadách obchodu, jeho právnych podmienkach, o ochrane tovaru alebo obchodnej korešpondencii. Nájde tu i slovníky s obchodnou terminológiou, ale aj publikácie o psy-

Pútač firmy Mauthner zo zbierok Múzea obchodu

Registračné pokladne zo zbierky Múzea obchodu

chológii predaja, využití počítačích strojov pri obchodovaní, o tvorbe reklamy a mnohé iné úzko špecializované monografie. Denná tlač informujúca o súčasnom dianí na trhu, nových legislatívnych úpravách a odborné periodiká radiace ako úspešne podnikateľ, tiež umožňujú nazrieť do obchodného diania a úrovni informovanosti v danej dobe. Neodmysliteľnou súčasťou výmeny tovarov sú platidlá, preto nechýbajú ani v archíve Múzea obchodu. Ich skromná zbierka zahŕňa okrem československých, slovenských, rakúsko-uhorských, maďarských a nemeckých papierových peňazí i poukážky na tovar, zmenky, akcie a účastiny, šeky, vkladné knižky, dlžobné úpisy a iné ceniny. Zaujímavý celok v archíve múzea predstavujú rôzne katalógy, cenníky, prospekty či letáky. V snahe zaujať, oboznámiť potenciálneho zákazníka s tovarom a jeho výhodami, získať širokú klientelu a zvýšiť predaj, vydávali výrobcovia tak ako i dnes množstvo propagačného materiálu, na ktorý kládli veľký dôraz. Katalógy z obdobia Habsburskej

monarchie alebo 1. ČSR, niektoré viazané v koži, s prepracovanou grafickou úpravou a sprievodným, niekedy i štvorjazyčným textom sú prameňom nielen pre poznanie cien, škály tovarov konkrétnych firiem, ale i pre poznanie dobovej grafickej úpravy, módnych a umeleckých trendov, možností tlače a jej technických vymožeností. Podobným zdrojom informácií sú i účtenky, etikety, visačky a nálepky, vyznačujúce sa pestrosťou a nápaditosťou. Za zmienku stojí súbor reklamných tlačí, ktoré potvrdzujú, že priestor pre tlačovú reklamu je nevyčerpaiteľný. Najrôznejšie výrobky propagujú kalendáre, kartičky, rozvrhy hodín, skladačky, rozprávky, vystrihovačky, spoločenské hry, mapy a iné výrobky z papiera. Prevažne sú zamerané na detskú klientelu a nezriedka majú i výchovný charakter vo forme napríklad albumov kultúrnych pamiatok alebo štátnych vlajok. V archíve sa nachádza aj zbierka fotografií exteriérov a interiérov obchodov aj s ich majiteľmi, ktoré sú pozoruhodným oknom do minulosti. Názorný prehľad toho, čo depozitáre

a archív MO uchovávajú pre budúce generácie, ponúka dvojdielna publikácia *Výstava do vrečka*⁴.

MO dlhé roky nemalo priestory, kde by sprístupnilo verejnosti toto svoje bohatstvo. Kým bola v prevádzke expozícia v Klobošiciach, začali od r. 1992 rozsiahle rekonštrukčné práce na jeho budove v Podunajských Biskupiciach. Okrem kompletnej renovácie fasády, interiérov a strechy, bolo s pomocou dobových fotografií opravené aj historické balustrádové oplotenie a kovová brána s rodovým znakom pôvodných majiteľov. Do roku 2004 bola kúrii J. Alberta navrátená podoba z konca 19. storočia a stala sa opäť príťažlivým miestom tejto časti Bratislavy. Obnovením budovy bolo umožnené, aby sa jej priestory naplno využili a po 22 rokoch od vzniku múzea mohla v podkrovných priestoroch vzniknúť nová stála expozícia. Slávnostne otvorená bola 28. 12. 2005 a od 2. 1. 2006 je v riadnej prevádzke. V snahe informovať čo najširšiu verejnosť o jej existencii bola rozbehnutá reklamná kampaň realizovaná prostredníctvom televízie, rozhlasu, dennej tlače a periodík. Po Bratislave pozývali na prehliadku múzea originálne plagáty a veľkoplošné billboardy. Touto formou prilákalo MO nielen Bratislavčanov, ale aj obyvateľov iných slovenských regiónov a zahraničných turistov.

Expozícia, priestorovo síce skromná, obsahovo však bohatá a nesmierne pestrá, sa teraz nachádza pod jednou strechou s depozitármi, archívom, reštaurátorskou dielňou a kanceláriami, čo nepochybne zefektívňuje činnosť múzea. Tvorcovia výstavy sa snažili maximálne využiť priestor podkrovia a dômyselne umiestnili desať veľkých výstavných vitrín pod šikmú stenu a originálny obchodík do nevelkého vikiera. Výstava tentoraz nepredstavuje prierez dejinami obchodu, ale chce návštevníkom predstaviť tie najatraktívnej-

šie zbierkové skupiny z fondov MO. Pri vstupe do sály ako prvý upúta pozornosť orchestrion z dielne Alberta Melnika z roku 1910. Po náročných reštaurátorských prácach je opäť funkčný a po vhození mince zahrá z repertoáru ôsmich skladieb. Po jeho boku stojí netradičný stojan, vďaka ktorému si návštevníci môžu obzrieť, vytiahnutím niektorej z jeho zásuviek výber z archívu a drobných predmetov. V prvej zo spomínaných vitrín, sú vystavené na obdiv viaceré typy váh so závažiami. Niektoré sú iba funkčnými predmetmi, iné sú výzdobou umeleckými dielami. Po obhliadnutí váh sa návštevník ocitne pred výkladom dobového obchodníka. Ak sa dá zlákať a vstúpi dnu, čaká ho tu pôvodne zariadený interiér obchodníka so zmiešaným tovarom z 30. rokov 20. storočia, s pokladnicou, váhami, zásobníkmi, chladiacim boxom, plagátmi propagujúcimi predávaný tovar, s regálmi zaplnenými krabičkami a fľaškami s pôvodným obsahom. Keď si obzrieme sortiment obchodníka, môžeme pokračovať v prehliadke nasledujúcej vitríny s obalmi z najrôznejšieho materiálu, ktorá hýri farbami a nápaditosťou. Krabičky, plechovky, fľašky či flakóny nás nenechávajú na pochybách, že už začiatkom 20. storočia sa v snahe upútať zákazníka kládol veľký dôraz na dekoráciu obalu produktu. Medzi nimi vynikajú najmä plechové dózy na čaj, kávu a tabatierky. Na propagáciu je zameraná i ďalšia časť výstavy. Tu vidno rôzne formy reklamy a porovnať ich s tou súčasnou. Z kartónových vývesiek a stojanov sa usmievajú spokojné tváre a ponúkajú nám najrôznejšie výrobky. Týmito tzv. reklamnými pomôckami zásobovali výrobcovia maloobchodníkov, aby vo výkladoch alebo interiéroch predajní informovali o kvalite a prednostiach tovaru. Iného druhu je ďalšia skupina exponátov. Ide o počíta-

cie stroje napr. typu Dalton, Leibnitz, Mercedes – Euklid alebo Millionär, používané predovšetkým pri vedení účtovníctva. Vo vystavenej kolekcii sú zastúpené konštrukčné typy od 2. polovice 19. storočia.

Zbierkové predmety *Pohostinstvo* potešia predovšetkým pánov a týka sa piva a pivovarov. Atmosféru starých krčiem pripomína napr. secesná výčapná stolica, točka na pivo, sklené i keramické krígle s podpivníkmi. Niektoré z pivovarov na smaltovaných a plechových tabuliach nad výčapnými pultmi fungujú dodnes. Veľmi vzácnou je kolekcia kontrolných obchodných pokladní v ďalšej časti prehliadky. Jednoduchšie príjmové pokladne boli akýmisi skrinkami so zásuvkou na peniaze a kontrolnou páskou, ktorá sa vysunula po vytiahnutí zásuvky na zapísanie prijatej sumy. Manipuláciu s peniazmi v obchodoch výrazne zjednodušil James J. Ritty vynálezom registračnej pokladnice v poslednej tretine 19. storočia. Pokladnice zaznamenávali, sčítavali a vydávali potvrdenia o prijatom obnose s dátumom. V r. 1884 vznikla spoločnosť National Cash Register Company na výrobu týchto mechanických pokladní a jej produkty sa vyvážali do mnohých krajín. Unikátna kolekcia tzv. nacionálok vystavená v MO je z r. 1900–1948. Ku koncu prehliadky si návštevník môže obzrieť širokú škálu zásobníkov na rozličný tovar. Dnes ich už v obchodoch nenájdeme, hoci nie tak dávno boli ich prirodzenou súčasťou. Mali ochrannú a zároveň estetickú funkciu a pomáhali obchodníkovi pri vážení a dávkovaní tovaru. Z depozitárov boli vybraté najkrajšie exempláre z mosadzného i medeného plechu na kávu, drevené a kartónové na semená, sklené na cukrovinky a plechové na petrolej, tzv. petrolejometry. Posledná vitrína expozície je ukážkou zariadení a pomôcok na úpravu tovaru. Vystavené mlynče-

ky a pražičky na kávu nechýbali vo výbave kaviarní ani obchodov. Nad všetkými spomínanými artefaktmi sa naskytol vhodný priestor pre vytvorenie akejsi galérie historickej obrazovej reklamy. Reklamné plagáty, smaltované a plechové tabule, vývesné štíty z posledných rokov monarchie až po socialistické plagáty a štandardy zdobia celú výstavnú sálu.

Želaním tvorcov výstavy bolo priblížiť predmety, ktoré obklopovali našich predkov v každodennom živote pri nákupe či posedení v pohostinstve, ale i na uliciach vo forme reklamy, a tým aspoň v náznačkovy navodiť atmosféru minulých čias.

V budúcnosti by MO chcelo aj naďalej prispievať k ochrane a prezentácii hodnôt, ktoré pre budúce generácie odovzdávajú svedectvo o dobách minulých. Bude tiež pokračovať vo výskume, aby tak pomáhalo lepšie poznať dejiny obchodu a pohostinstva. Múzeum je pomerne mladou inštitúciou, doposiaľ slabou zapísanou v povedomí laickej i odbornej verejnosti, jeho pracovníci však veria, že sa stane všeobecne známou vďaka novej expozícii, spolupráci s inými múzeami a prostredníctvom ďalších publikácií a putovných výstav, informácie o ktorých možno nájsť aj na <http://www.muzeumobchoduba.sk/>

Foto: Fotoarchív MO

POZNÁMKY

¹ Zborník prednášok z konferencie k dejinám obchodu na Slovensku. Zostavil: Ján Jurkovič. Bratislava: Dokumentačné centrum obchodu SSR, 1987.

² Zborník prednášok z konferencie Dedinská krčma z obdobia feudalizmu a kapitalizmu. Zostavil: Ján Jurkovič Bratislava: Dokumentačné centrum obchodu SSR, 1989.

³ Bulletin Múzea obchodu vyšiel v rokoch 1990, 1992, 1996, 2002.

⁴ JUCK, M.: Výstava do vrečka alebo obrázkový sprievodca po zbierkovom fonde Múzea obchodu. Bratislava: Múzeum obchodu, 2003; JUCK, M.: Výstava do vrečka alebo obrázkový sprievodca po zbierkovom fonde Múzea obchodu II. – archív. Bratislava: Múzeum obchodu, 2004.

Neželaní votrelci – invázne rastliny okolo nás

Východoslovenské múzeum v Košiciach predstavilo verejnosti výstavu *Neželaní votrelci*, invázne rastliny okolo nás, zaoberajúcu sa problematikou invázných botanických druhov na 12 výstavných paneloch so základnými informáciami o nepôvodných botanických druhoch, ktoré sa v našej prírode masovo vyskytujú. Autorsky ju pripravila Eva Sitášová, odborná pracovníčka múzea.

Invázne druhy sú v podstate nevolanými hosťami, prenesenými či už zámerne alebo náhodou z jedného regiónu sveta do druhého. Mnohým z nich sa na novom stanovišti nedarí, ale niektoré sú schopné prispôbiť sa odlišným podmienkam prostredia veľmi rýchlo. Pritom predstavujú aj vážny a stále narastajúci celospoločenský problém: ich nekontrolované či zámerné šírenie prináša so sebou nielen environmentálne riziká, spojené napr. s vytlačáním pôvodných druhov rastlín, zmenou druhového zloženia pôvodných spoločenstiev, a i., ale aj zdravotné riziká, napr. alergie, popáleniny, či ekonomické straty v poľnohospodárstve, lesnom hospodárstve, vodohospodárstve a i. Výstava sa venuje základným poznatkom o týchto rastlinách, prezentuje poznat-

ky o najrozšírenejších druhoch, zaoberá sa návrhmi na ich likvidáciu a upozorňuje na možné riešenia tejto závažnej celospoločenskej problematiky. Doplnením aktivitami ako sú prednášky a diskusie sa snažíme problematiku spropagovať medzi školskou mládežou a zapojiť mladých do mapovania rozšírenia vybraných druhov invázných rastlín.

Prečo predstavujú invázne rastliny nebezpečenstvo pre ekosystém a prírodu?

- sú dekoratívne
- sú nenáročné na stanovištné podmienky
- sú schopné zmeniť vlastnosti
- majú veľkú schopnosť reprodukcie a regenerácie

Vďaka uvedeným vlastnostiam po objavení sa v lokalite postupne obsadia stanovište, vytlačia pôvodné druhy a vytvoria monocenózu. Výstava dokumentuje aj legislatívny rámec umožňujúci ochranu prirodzeného druhového zloženia ekosystémov. Rečou paragrafov je zakázané invázne druhy dovážať, pestovať, rozmnožovať, obchodovať s nimi, ako aj s ich časťami alebo výrobkami z nich. Vlastník či nájomca pozemku je povinný odstraňovať invázne druhy zo svojho pozemku a zamedzovať ich šírenie.

Zoznam invázných druhov podľa prílohy č. 2 vyhlášky MŽP SR č. 24/2003 Z.z.:

bolševník obrovský (*Heracleum mantegazzianum*), pohánkovec japonský (*Fallopia japonica* (syn. *Reynoutria japonica*), pohánkovec český (*Fallopia x bohemica* (syn. *Reynoutria x bohemica*), pohánkovec sachalínsky (*Fallopia sachalinensis* (syn. *Reynoutria sachalinensis*), netýkavka žliazkatá (*Impatiens glandulifera*), zlatobyľ kanadská (*Solidago canadensis*), zlatobyľ obrovská (*Solidago gigantea*).

Medzi ďalšie nebezpečné invázne rastliny na Slovensku patria:

pajaseň žliazkatý (*Ailanthus altissima*), ambrosia palinolistá (*Ambrosia artemisiifolia*), astra kopijovolistá (*Aster lanceolatus*), astra novobelgická (*Aster novi-belgii*), ježatec laločnatý (*Echinocystis lobata*), slnečnica hluznatá (*Helianthus tuberosus*), netýkavka drobnokvetá (*Impatiens parviflora*), javorovec jaseňolistý (*Negundo aceroides*), rudbekia strapatá (*Rudbeckia laciniata*), agát biely (*Robinia pseudoacacia*), hviezdňik ročný (*Stenactis annua agg.*), iva voškovníkovitá (*Iva xanthifolia*), pavinič päťlistý (*Partenocissus quinquefolia*), kustovnica cudzia (*Lycium barbarum*), lupina mnoholistá (*Lupinus polyphyllus*), glejovka americká (*Asclepias syriaca*), sumach pálkový (*Rhus typhina*).

V súvislosti s inváznymi druhmi je dôležité identifikovať povahu a rozsah potencionálneho ohrozenia, identifikovať počet invázných rastlinných druhov a spôsoby ich šírenia, na konkrétnych príkladoch ilustrovať ich šírenie do nových oblastí a zhodnotiť ich dopad na životné prostredie, vykalkulovať ekonomické straty a najšť spôsoby, ako zabrániť ich šíreniu.

Riešenie negatívnych dôsledkov šírenia invázných nepôvodných druhov rastlín nie je úlohou len rezortu životného prostredia, ale je aj výzvou pre ostatné rezorty. Vyžaduje si aj aktívne zapojenie a podporu širokej verejnosti, to však predpokladá propagáciu a šírenie poznatkov o invázných druhoch rastlín a negatívnych dôsledkoch ich nekontrolovaného šírenia. Putovná výstava *Neželaní votrelci – invázne rastliny okolo nás* pomáha túto problematiku prezentovať múzejnou formou a jej sprostredkovaním čo najširšiemu okruhu záujemcov sa pokúša prispieť k riešeniu závažného celospoločenského problému.

EVA SITÁŠOVÁ

Foto autorka

Interiér
výstavy
„Neželaní
votrelci“
vo Východo-
slovenskom
múzeu

Medzinárodná výstava

Modrá krv, tlačiarenská čerň

V priestoroch SNM-HM na Bratislavskom hrade mali záujemci o dejiny knižnej kultúry výnimočnú príležitosť uzrieť interesantnú výstavu zachovaných častí významných šľachtických knižníc pod názvom *Modrá krv, tlačiarenská čerň*. Trvala do 25. júna 2006.

Medzinárodný charakter výstavy, významného projektu v procese prezentácie európskej knižnej kultúry, korešponduje nielen s kozmopolitným vnímaním pôvodcov fondov a obsahovou orientáciou zbierok, ale aj s ich nadhraničnou prezentáciou. Výstavu majú možnosť postupne navštíviť obyvatelia Záhrebu, Bratislavy, Martina a Budapešti a jej exponáty sú mimoriadne hodnotné.

Realizátori výstavy, Slovenská národná knižnica v Martine, Národná a univerzitná knižnica v Záhrebe, Maďarská národná knižnica v Budapešti a Súkromná nadácia Esterházi z Forchtensteinu ponúkajú ojedinelé exponáty zo súkromných knižníc Pálfiocov, Turzovcov, Révaiocov, Frankopanovcov, Zrínskych, Bánfiocov, Nádašiovcov, Baťaňovcov, Esterháziocov a rodiny Valvasorovcov.

Pre odborníkov i verejnosť istotne zaujímavosť pôsobí aj časové ohraničenie zbierok. V 16. a 17. storočí zamerané v Európe nielen nárast vzdelanosti, ale aj posun vo vývoji knižnej kultúry. Vznikajú v európskom geografickom priestore významné historické knižnice, ktorých súčasťou boli aj tlače prezentované touto expozíciou. Práve aristokratické rodiny vnímali proces vzdelanosti ako každodennú potrebu a tomu podriadili aj proces dopĺňania svojich knižníc. Pribúdajúce množstvo titulov, rozvoj knižného obchodu, prenikanie vzdelanosti medzi obyvateľov miest, to všetko pôsobilo na prehlbovanie medzinárod-

ných kontaktov a prakticky aj prvotné zjednocovanie národností na báze kultúry a vzdelávania, symbióza knihy a rodu prekonala čas a prirodzené historické negatíva. Šľachtická knižnica, vzácny komplex idey a formy dokázal prežiť aj v spoločensky nepriaznivých obdobiach. Exponáty majú obdivuhodnú schopnosť preniesť nás do čias, keď sa pravidelne využívali a používali. Tento efekt umocňujú aj portréty osobností, ktoré mali podiel na vzniku a charaktere zbierok.

Je viac ako pravdepodobné, že tento typ prezentácie knižnej kultúry môže osloviť všetky spoločenské vrstvy a vekové skupiny obyvateľstva. Tlače spomínaného obdobia vynikli nielen obsahom, ale aj výtvarným a umeleckým stvárnením. Obsahová stránka prezentuje diela z oblasti vtedajšieho politického vnímania, hospodárstva, spoločenských vied a kultúry. Vonkajšia forma tlačí pôsobila na estetické vnímanie pozorovateľa, či už z hľadiska krásnej a účelnej knižnej väzby, alebo úpravy fólií a stránok. Prezentáciu tlačiarenskeho umenia nachádzame v typológii písma, jeho proporcionálnom a estetickom umiestnení, ako aj ďalších výtvarných technikách.

Historický i obsahový význam výstavy *Modrá krv, tlačiarenská čerň* podčiarkli aktívnou účasťou na slávnostnej vernisáži príhovormi minister kultúry SR František Tóth, generálny riaditeľ Slovenskej národnej knižnice v Martine Doc. PhDr. Dušan Katuščák, Ph.D., generálny riaditeľ SNM v Bratislave PhDr. Peter Maráky, JUDr. Erika Csekes, predsedníčka správnej rady Stredoeurópskej nadácie a Ing. Marián Jusko, CSc. predseda predstavenstva Slovaft a. s., člen skupiny MOL.

Odborné informácie o výstave prezentovali spoluorganizátori výs-

tavy Dr. István Monok, generálny riaditeľ Maďarskej národnej knižnice a Doc. PhDr. Miloš Kovačka, Ph.D., riaditeľ Národného bibliografického ústavu SNK v Martine.

Slávnostný rámec vernisáže umelecky hodnotne pozdvihli recitátori Mgr. G. Hamranová a Mgr. M. Klein a hudobní hostia J. Pastorková, J. Struhárik a S. Šurin.

Napriek náročnosti projektu možno hodnotiť výstavu *Modrá krv, tlačiarenská čerň* ako vydarený čiastkový projekt veľkého celoeurópskeho plánu záchranu a komplexnej ochrany historických knižníc. Vystavené exponáty jednoznačne dokazujú, že národné programy ochrany kultúrneho dedičstva jednoznačne poukazujú na vyspelosť stredoeurópskeho geopolitického priestoru, tak v minulosti, ako aj v súčasnosti. Kultúra a vzdelanosť vzdialených storočí spoľahlivo ukazuje cestu k dnešným veľkým výzvam na zjednocovanie. Bolo by ideálne, keby aj súčasné a budúce obdobia akceptovali akúkoľvek konfrontáciu len na poli kultúry, vzdelanosti a umenia.

Na záver nám zostáva len poďakovať iniciátorom, realizátorom a sponzorom výstavy, ktorí rozhodujúcou mierou prispeli k predpokladanej úspešnej dlhodobej expozícii. To ďalšie je už v rukách širokej verejnosti. Jej záujem bude dôležitým meradlom pri hodnotení podujatí tohto typu. Ukáže stupeň povedomia našich občanov, ich národnú hrdosť, zmysel pre kultúru, lásku k vedomostiam a umeniu, a v neposlednom rade aj pocit spolupatričnosti našich občanov k európskej spoločnosti.

Výstava v širokej miere poskytla možnosť pozitívneho hodnotenia našich národných dejín 16.–17. storočia. Mnohé z vystavených exponátov dokazujú našu nenahraditeľnosť v procese vývoja dejín knižnej kultúry, a tým aj dejín vedy, umenia a vzdelanosti.

PETER SABOV

Čaro Benkových ilustrácií

Od 19. januára do 25. februára 2006 bola v Galérii literatúry a umenia Slovenského národného li-

Ilustrácia M. Benku k rozprávke Nebeská sláva zachycuje vrchy v dolnom Liptove – vľavo dvojitý Veľký Smrekovec nad dreveničkami dediny Gombáš a vpravo vrch Hrdoš nad gombášskymi a švošovskými stráňami

terárneho múzea Slovenskej národnej knižnice v Martine verejnosti sprístupnená výstava knižnej tvorby národného umelca Martina Benku.

Autorka koncepcie výstavného projektu Anna Oláhová vybrala zo zbierok svojho pracoviska Múzea Martina Benku a zo SNLM v Martine takmer stovku exponátov, ktoré náš majster štetca vytvoril v r. 1914 až 1969. Za to obdobie sa autorsky podieľal na výtvarnom dotvorení vyše 200 kníh, pričom pozornosť nevenoval

Ilustrácia M. Benku do výberu najkrajších slovenských rozprávok, ktoré pod názvom Poklad pripravil na vydanie v roku 1935 v Prahe Slovák pochádzajúci z Liptova Peter Prídavok

iba vnútorným ilustráciám, ale aj návrhom na obálky kníh a na ostatné knižné zložky ako prebaly, väzby, iniciálky, koncovky či razidlá. Spolupracoval s mnohými vydavateľstvami na Slovensku i v Čechách (spočiatku s pražskými) Česko-slovenskou grafickou úniou a Vydavateľstvom Ladislava Mazáča, ale čoskoro aj s martinickým Kníhtlačiaršským účastinárskym spolkom i Maticou slovenskou a neskôr aj s bratislavskými vydavateľstvami, napríklad so Slovenským vydavateľstvom krásnej literatúry (Tatranom), Smenou, Tvarom a ďalšími.

Zvláštny záujem vzbudzovali ilustrácie do diel všeobecne známych slovenských autorov, ako napríklad do Kollárovej Slávy dcery, Sládkovičovho Detvana, Hviezdoslavovej Hájnikovej ženy, Hečkovho Červeného vína, Rázusovho Maroška, Ondrejovovej Zbojníckej mladosti a do ďalších, ktoré pre ich početnosť nemožno všetky vymenovať.

Veľký komplex vystavených originálov predstavovali návrhy ilustrácií k výberom z veľkomoravských, juhoslovanských i ostatných slovanských povestí, no predovšetkým k výberom slovenských ľudových rozprávok. A práve z našich národných vybrali usporiadatelia jednu ilustráciu na pozvánku. Predstavovala ju kresba k rozprávke *Sláva nebeská*, na ktorej Boží posol podáva slovenskému mládencovi do rúk valašku. Zvláštne gesto, v rozprávke osobitne ani neopísané, vytvorené len vďaka fantázii ilustrátora. Práve tak ako aj slovenský ľudový kroj a spoločenské zaradenie hrdinu. V texte rozprávky sa totiž píše o bohatom mládencovi, žijúcom na bližšie neurčenom zámku, ktorému otec pripravil priam kráľovskú svadbu. Aké silné muselo byť Benkovo očarenie Slovenskom, keď

ešte aj šľachtica sa rozhodol stvárniť v krpcoch a s valaškou. Aká odvážna a velavravná autorská filozofia sa za tým ukrýva!

Osobitým čarom zaujali na výstave aj majstrove kreslené a maľované ilustrácie do kníh hudobného charakteru, najmä do *Slovenských spevov* Vítězslava Nováka, vydaných v roku 1923 Hudobnou Maticou v Prahe. Ďalej do drobných klavírných skladieb *Morava zpívá* (1925) v Olomouci, do *Uspávaniek* (1946) Maticou slovenskou v Martine, do *Slovenských ľudových piesní* (1959) Bélu Bartóka v Slovenskej akadémii vied a do výberu Kollárových *Národných spievaniek* pod názvom *Trávica zelená*, (1958) Mladé letá v Bratislave. U niektorých sa základná časť notovo-textového materiálu stala dokonca súčasťou ilustrácií, lebo Martin Benka ju zapísal na okraj obrázku, použijúc jemu vlastné kaligrafické písmo.

Celkom iný komplex tvorili Benkove ilustrácie do školských čítaniek a počtovníc zostavených P. Prídavkom, J. Sivákom a F. Lehkým, ktoré v 30. rokoch vydávala Česko-slovenská grafická unie v Prahe a stali sa obľúbenými.

Napokon pri knižných ilustráciách nemohla autorka výstavy vynechať ani knižné označenia v podobe exlibrisov, reprezentované návrhmi na exlibrisy pre Maticu slovenskú, Slovenskú národnú knižnicu i pre súkromnú knižnicu samotného výtvarného tvorcu Martina Benku.

Benkov vzťah ku knihám reprezentovaný osobitým ilustrátorským prejavom tak v Martine opäť intenzívne oslovil milovníkov knižného umenia a pomohol prehĺbiť aj vzťah ku knihe i národným tradíciami u početných mladých náštevníkov martinického literárneho múzea. Škoda, že výstava trvala tak krátko, aj keď bol o ňu ešte záujem.

MÁRIA RAPOŠOVÁ

Výstava

Kalamita v Tatrách srdcom a rozumom

Dňa 19. januára 2006 sprístupnili v prvom reprízovom uvedení v Lesníckom a drevárskom múzeu vo Zvolene výstavu *Kalamita v Tatrách srdcom a rozumom*. Vznik výstavy podnietilo domovské múzeum a pripravilo ju v spolupráci so Štátnymi lesmi TANAPu a Lesníckym výskumným ústavom vo Zvolene. Jej premiérové uvedenie usporiadatelia orientovali symbolicky na 19. novembra 2005 – teda presne rok po tom, čo ničivá víchrica vyvrátila rozsiahle plochy lesných porastov v tatranskej oblasti. Miestom premiéry sa stalo Múzeum TANAPu v Tatranskej Lomnici. Výstava bola pripravená ako putovná a z jej súčasného stanoviska vo Zvolene sa postupne presúva do Prievidze, Brezna, Rimavskej Soboty, a ďalej do Lučencu, Liptovského Mikuláša a Levíc.

Výstava má prvopočiatok v pohnutých chvíľach bezprostredne po prepuknutí kalamity, keď celú spoločnosť obostrela úsilie priložiť pomocnú ruku k dielu a pomôcť trpiacim Tatrám. Snaha byť prospešný, vydať zo seba niečo osožné a pritom primerané možnostiam múzejného pracoviska sa premenila na myšlienku pripraviť výstavu fotografií o kalamite. Tento spočiatku voľne načrtnutý námet, ktorý položili na stôl pracovníci zvolenského múzea Ž. Šípková a Ing. M. Vanga nadobudol jasnejšie kontúry, keď múzeum požiadalo o spoluprácu zmienené partnerské lesnícke inštitúcie. Námet vyústil, ako hovorí sám názov výstavy do dvojdielného prezentačného celku.

Obsahovo konzistentnejší blok *Kalamita rozumom* podáva prostredníctvom fotografií, máp a grafov informácie o východiskovej situácii

pred ničivou víchricou, znázorňuje jej priebeh, sumarizuje následky, ale hovorí aj o krokoch smerujúcich ku konsolidácii situácie a názoroch odbornej lesníckej obce na postup obnovy lesa v postihnutom území. Výber z výsledných konštatovaní – postihnuté územie s rozlohou 25 000 ha a 5,5 mil. m³ poškodeného dreva (z toho 12 600 ha a 2,5 mil. m³ dreva vo Vysokých Tatrách) svedčí o tom, že išlo o jednu z najväznejších živelných pohrôm tohto druhu u nás. Na pozadí kalamít z posledného polstoročia na Slovensku i v širších európskych koreláciách naznačuje, že podobné udalosti sa pomerne často vyskytujú, nie sú ničím výnimočným a treba s nimi rátať. Blok je ladený ako konštatovanie faktov, nemá ambíciu vstupovať do polemík. Odborne a autorsky ho podpísali Ing. Jaroslav Jankovič, CSc., Ing. Milan Koreň, CSc., Prof. Ing. Július Novotný, CSc. a Ing. Marián Šturlcel.

Druhý blok – *Kalamita srdcom* – pozostáva z výberu dokumentárnych a umeleckých fotografií o kalamite a udalostiach po nej, videných cez objektívy niekoľkých profesionálnych i amatérskych fotografov. Je to mozaika individuálnych výpovedí o dramatických situáciách, o hlbokých ranách na tele prírody, ale aj o práci a chvíľach dotknutých mäkkým humorom – to všetko v Tatrách v priebehu roka od onej udalosti. Do vystavenej kolekcie prispeli prácami Róbert Blaško, Juraj Bobula, Vladimír Čaboun, Karol Demuth, Peter Fleischer, Tatiana Hoholčíková, Eva Jahodová, Ján Krošlák, Peter Lapsanský, Ladislav Lesay, Roland Lipták, Milan Malast, Jaroslav

Ševčík a fotografi pracujúci pod hlavičkou Lesov SR, š. p. a Správy NAPANTu. Pri výbere fotografií a obsahovej kompozícii bloku spolupracoval Doc. Ing. Jaroslav Škvarčina, CSc.

Ohlas verejnosti na výstavu je veľmi dobrý, čo inšpirovalo trojicu usporiadateľov uvažovať o rozvinutí témy kalamity v Tatrách o ďalšie hľadiská, ako aj o možnostiach jej prezentácie výstavnou formou v budúcnosti.

ŽELMÍRA ŠÍPKOVÁ
Foto: V. Čaboun

Galérie na Slovensku v roku 2005

Štruktúra galérií

K 31. decembru 2005 boli v Slovenskej republike 3 štátne galérie, ktoré spravovali 76 603 kusov umeleckých diel. Od 1. januára 2006 sú už len dve, Východoslovenská galéria prešla pod zriaďovateľskú pôsobnosť Košického VÚC. Rovnaký osud čaká i Štátnu galériu v Banskej Bystrici od 1. januára 2007.

K 31. decembru 2005 bolo v zriaďovateľskej pôsobnosti VÚC 14 galérií. Od 1. januára 2004 bola Novohradská galéria v Lučenci včlenená do Novohradského múzea a prestala byť samostatným právnym subjektom. Banskobystrický VÚC teda t. č. nie je zriaďovateľom žiadnej galérie. K 31. decembru 2005 galérie v zriaďovateľskej pôsobnosti VÚC spravovali 51 022 kusov umeleckých diel.

V roku 2003 boli v SR registrované 3 obecné galérie (GMB v Bratislave, Múzeum Vojtecha Löfflera v Košiciach a GMG v Turčianskych Tepliciach). Galéria v Turčianskych

Tepliciach je pod správou Mestského kultúrneho strediska.

Sieť obecných galérií sa v roku 2005 rozrástla na 5 galérií, pribudli dve galérie zriadené magistrátmi mesta a spravované mestskými kultúrnymi strediskami – v Novom Meste nad Váhom a v Humennom. Obecné galérie mali k 31. decembru 2005 v zbierkach 36 174 kusov umeleckých diel.

Možno konštatovať, že magistráty miest si uvedomujú vzdelávaciu, kultúrno-výchovnú a mestotvornú funkciu galérií, ako aj ich nezastupiteľné miesto v rámci cestovného ruchu a na rozdiel od VÚC hľadajú formy ich existencie a financovania. Mnohé mestá podporujú a podľa svojich možností prispievajú na činnosť galérií riadených VÚC.

Príspevky na činnosť

Príspevky na činnosť galérií v roku 2003–2005 mierne narastali, no pri stúpajúcich cenách energií a ďalších položiek príspevky nepokrývajú po-

treby na prevádzku a činnosť galérií. Pracovníci galérií vyvíjajú nemalé úsilie na získanie iných finančných zdrojov – grantov, príspevky sponzorov, aby vykryli svoje potreby. Nižšie príspevky na činnosť v roku 2005 mali galérie spravované Trnavským VÚC a obecná galéria – MVL v Košiciach.

Akvizičná činnosť

S akvizičnou činnosťou galérií nie je uspokojivá, ešte stále sú galérie, ktoré za uplynulé tri roky nezakúpili ani jedno dielo (Poprad, Čadca, Liptovský Mikuláš, Spišská Nová Ves, MVL Košice, Turčianske Teplice), ale možno konštatovať, že situácia sa oproti predchádzajúcemu útlmu mierne zlepšuje:

- 3 štátne galérie zakúpili v roku 2003 109 diel a celkovo získali 128 diel; v roku 2005 zakúpili 463 diel a celkovo získali 648 diel
- 15 regionálnych galérií VÚC zakúpilo v roku 2003 24 diel a celkovo získalo 325 diel

Sumárny prehľad údajov o činnosti galérií na Slovensku v rokoch 2001 – 2005

Rok:	2001	2002	2003	2004	2005
Zbierkové predmety v 1. stupni evidencie (ks)	158 697	158 372	160 852	161 994	164 036
Zbierkové predmety v 2. stupni evidencie (ks)*	156 308	157 688	158 401	160 616	162 246
Počet prírastkov (ks)	1 514	1 362	502	974	1 296
Počet nespracovaných zbierok (ks)	1 865	1 847	2 451	1 404	2 519
Počet expozícií	60	67	66	70	60
Nové expozície	1	14	5	4	10
Celkový počet výstav	441	469	489	481	524
z toho vlastných	339	357	393	377	408
prevzatých	102	112	96	104	106
Počet kultúrnych akcií	2 736	2 594	3 021	4 086	6 236
Počet návštevníkov	452 296	431 012	426 056	463 644	408 592
Celkový počet pracovníkov (fyzický stav)	462	481	451	517	536
prepočítaný počet pracovníkov	453	451	440	466	472
Kapitálové náklady	32 474 379	32 287 185	19 229 196	46 580 998	42 107 945
Príspevok na činnosť	114 110 000	130 943 861	140 564 000	169 882 000	171 045 861
z toho nákup zbierkových predmetov	4 226 500	4 635 000	3 797 000k	3 987 000	5 170 500
Celkové príjmy	43 256 118	113 149 286	51 682 357	72 632 741	57 953 549
z toho vstupné	3 504 696	4 205 817	4 681 853	6 017 414	4 476 475

*diela spracované v druhostupňovej evidencii sú evidované aj v elektronickej podobe v každej galérii i v centrálnej evidencii diel v SNG

Sumárny prehľad o činnosti galérií za rok 2005

Sumárny prehľad o činnosti galérií za rok 2005	
Zbierkové predmety v 1. stup. evid. (ks)	162 283
Zbierkové predmety v 2. stup. evid. (ks)	160 293
Počet prírastkov (ks)	1 041
Počet nespracovaných zbierok (ks)	2 519
Počet expozícií	58
Nové expozície	10
Celkový počet výstav	482
z toho vlastných	381
prevzatých	91
Počet kultúrnych akcií	6 229
Počet návštevníkov	390 018
Celkový počet pracovníkov	520
Kapitálové náklady	41 454 945
Príspevok na činnosť	163 689 861
z toho nákup zb. predmetov	4 970 500
Celkové príjmy	54 910 549
z toho vstupné	4 447 475

Návštevnosť v galériách na Slovensku v roku 2005

Rok 2005	Návštevnosť:	Neplatiaci:	Vstupné:
SNG	72 019	32 731	1 560 000
ŠG Banská Bystrica	12 102	2 592	181 115
GMB Bratislava	41 715	13 199	1 237 000
KG Čadca	5 735	2 695	22 085
OG Dolný Kubín	51 980	10 203	533 680
VSG Košice	14 045	0	31 770
MVL Košice	5 043	1 869	13 500
GPMB Liptovský Mikuláš	26 045	3 269	130 941
TG Martin	15 842	12 608	43 650
MMUAW Medzilaborce	10 317	5 584	361 664
NG Nitra	5 957	0	20 420
GU Nové Zámky	6 824	3 330	15 000
TG Poprad	13 201	2 073	54 700
ŠG Prešov	34 376	26 892	82 000
ZG Senica	10 890	2 144	23 190
GUS Spišská Nová Ves	23 474	17 795	35 015
GMAB Trenčín	11 452	6 659	48 270
GJK Trnava	10 890	3 320	26 880
PGU Žilina	18 111	13 410	30 595
DMG Turčianske Teplice	4 474	1 440	23 000
GMH Humenné*	1 400	1 400	0
GPM Nové Mesto/Váhom	4 500	2 600	6 000
GSS Bratislava	8 200	8 200	0
Spolu:	408 592	168 429	3 243 475

* Galéria mesta Humenné zahájila svoju činnosť až na jeseň r. 2005

Ostatná prezentačná činnosť galérií v rokoch 2003–2005

Ostatná prezentačná činnosť	rok 2003	rok 2004	rok 2005
konferencie a semináre	13	11	24
prednášky a besedy	407	1864	2271
vyučovacie hodiny a prezentácie	970	2127	3097
špecializované akcie	411	2541	2952
tvorivé dielne	374	1394	1768
koncerty	201	421	622
iné	645	234	879
celková návštevnosť podujatí	134 203	228 065	362 268
kľuby a krúžky – počet	18	11	29
počet členov	692	633	1325

- 14 galérií VÚC v roku 2005 zakúpilo 63 diel a celkovo získalo 320 diel

- 3 obecné galérie v roku 2003 zakúpili 36 diel a celkovo získali 49 diel

- 5 obecných galérií v roku 2005 zakúpilo 78 diel a celkovo získalo 342 diel

- Galéria Slovenskej sporiteľne (aspoň podľa štatistických výkazov) utlmila akvizície a venuje sa len prezentačnej činnosti.

V roku 2001 mali galérie na akvizičnú činnosť 4 a štvrt milióna Sk, v roku 2002 4,6 mil. Sk.

V roku 2003 3,783 mil. Sk, v roku 2004 4,309 mil. Sk a v roku 2005 9,906 mil. Sk. Po výraznom poklese v roku 2003 cez mierne nárast finančných prostriedkov v roku 2004 je tu výrazný vzostup v roku 2005. Neporovateľné sú však pomery finančných prostriedkov 14 galérií v zriaďovateľskej pôsobnosti VÚC – v roku 2003 – 311 tis. Sk, v roku 2004 – 412 tis. Sk, v roku 2005 – 2,306 mil. Sk a obecných – de facto len GMB – v roku 2003 – 1 mil., v roku 2004 1,2 mil. Sk a v roku 2005 2,9 mil. Sk (z čoho 200 tis. dalo Nové Mesto nad Váhom).

Ako ukazuje prehľad – na akvizičnú činnosť nemalo v roku 2005 finančné príspevky niekoľko galérií: Senica, Trenčín, Čadca, Liptovský Mikuláš, Poprad, MVL v Košiciach, Turčianske Teplice – táto galéria zatiaľ od svojho založenia nezískala ani jedno dielo, expozíciu M. Galandu má zo zapožičaných zbierok a venuje sa zatiaľ len prezentačnej činnosti.

Náklady galérií na nákup zb. predmetov (v tis. Sk):

	2003	2004	2005
štátne	2 472	2 697	4 500
regionálne	311	412	2 306
obecné	1 000	1 200	3 100
iné	0	0	0

Príspevok na činnosť galérií v rokoch 2003 – 2005

(sumy sú v tis. Sk)

	príspevok na činnosť v roku:		
	2003	2004	2005
Štátne galérie:	spolu: 81 377	81 548	96 482
BRATISLAVA, Slovenská národná galéria	61 704	66 839	78 987
BANSKÁ BYSTRICA, Štátna galéria	6 688	5 525	6 370
KOŠICE, Východoslovenská galéria	12 985	9 184	11 125
Regionálne galérie spravované VÚC:	spolu: 46 944	49 936	54 896
Trnavský VÚC:	spolu: 6 459	8 111	7 639
SENICA, Záhorská galéria	2 649	3 023	3 115
TRNAVA, Galéria J. Koniarka *	3 810	5 088	4 524
Trenčiansky VÚC:	spolu: 3 776	4 060	4 191
TRENČÍN, Galéria M. A. Bazovského*	3 776	4 060	4 191
Žilinský VÚC:	Spolu: 16 574	18 424	19 823
ČADCA, Kysucká galéria	2 081	2 186	2 308
DOLNÝ KUBÍN, Oravská galéria*	4 198	5 001	5 130
LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ, Galéria P.M. Bohúňa	4 197	4 729	5 526
MARTIN, Turčianska galéria	3 374	3 512	3 655
ŽILINA, Považská galéria	2 724	2 996	3 204
Nitriansky VÚC:	spolu: 7 441	7 726	9 739
NITRA, Nitrianska galéria*	5 118	4 750	6 058
NOVÉ ZÁMKY, Galéria umenia	2 323	2 976	3 681
Banskobystrický VÚC:	spolu: 1 750	–	–
LUČENEC, Novohradská galéria (do 31.12.2003)	1 750	–	–
Prešovský VÚC:	spolu: 8 351	8 840	10 642
MEDZILABORCE, Múzeum moderného umenia A. Warhola	2 715	3 231	4 551
POPRAD, Tatranská galéria	2 481	2 438	2 705
PREŠOV, Šarišská galéria*	3 155	3 171	3 386
Košický VÚC:	spolu: 2 593	2 775	2 862
SPIŠSKÁ NOVÁ VES, Galéria umelcov Spiša	2 593	2 775	2 862
Obecné galérie:	spolu: 11 630	12 770	18 213
BRATISLAVA, Galéria mesta Bratislavy	8 400	9 900	10 539
KOŠICE, Múzeum V. Löfflera	2 915	2 600	2 318
Turčianske Teplice, Dom M. Galandu (MKS)	315	270	323
HUMENNÉ, Galéria mesta (MKS)	–	–	4 460
NOVÉ MESTO /VÁHOM, Gal. P. Matejku (MKS)	–	–	573
Iné:	spolu: 2 000	2 000	2 000
BRATISLAVA, Galéria Slovenskej sporiteľne	2 000	2 000	2 000

Akvizičná činnosť v galériách v rokoch 2003 – 2005

Počet ks novozískaných zbierkových predmetov

	2003	2004	2005
Štátne galérie	128	263	648
BRATISLAVA, Slovenská národná galéria	59	235	388
BANSKÁ BYSTRICA, Štátna galéria	34	22	159
KOŠICE, Východoslovenská galéria	35	6	101
Regionálne galérie spravované VÚC:	325	567	320
Trnavský VÚC:	128	12	21
SENICA, Záhorská galéria	128	2	10
TRNAVA, Galéria J. Koniarka *	0	10	11
Trenčiansky VÚC:	35	0	20
TRENČÍN, Galéria M. A. Bazovského*	35	0	20
Žilinský VÚC:	80	447	113
ČADCA, Kysucká galéria	1	0	34
DOLNÝ KUBÍN, Oravská galéria*	78	156	18
LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ, Galéria P.M. Bohúňa	1	2	0
MARTIN, Turčianska galéria	0	96	36
ŽILINA, Považská galéria	0	193	25
Nitriansky VÚC:	52	9	68
NITRA, Nitrianska galéria*	0	0	58
NOVÉ ZÁMKY, Galéria umenia	52	9	10
Banskobystrický VÚC:	5	27	-
LUČENEC, Novohradská galéria (do 31.12.04)	5	27	-
Prešovský VÚC:	9	40	82
MEDZILABORCE, MMUAW	7	1	16
POPRAD, Tatranská galéria	0	0	0
PREŠOV, Šarišská galéria*	2	39	66
Košický VÚC:	16	32	16
SPIŠSKÁ NOVÁ VES, Galéria umelcov Spiša	16	32	16
Obecné galérie:	49	144	342
BRATISLAVA, Galéria mesta Bratislavy	49	135	78
KOŠICE, Múzeum V. Löfflera	0	9	9
Turčianske Teplice, Dom M. Galandu (MKS)	0	0	0
HUMENNÉ, Galéria mesta (MKS)	x	x	129
Nové Mesto / Váhom, Gal. P. Matejku (MKS)	x	x	16
Iné:	0	0	0
BRATISLAVA, Galéria Slovenskej sporiteľne	0	0	0

(MKS) = galéria zriadená v rámci Mestského kultúrneho strediska
 * = krajská galéria

Novozriadené registrované galérie a galéria Slovenskej sporiteľne

Galéria M. Galandu
 Turčianske Teplice
 Galéria P. Matejku
 Nové nad Váhom
 Galéria mesta Humenné
 Galéria Slovenskej sporiteľne

Informácie získané
 zo štatistických výkazov
 KULT 6-01
 Ročný výkaz o galérii
 za rok 2005. Tieto galérie zatiaľ
 nespracúvajú výkazy o činnosti
 v programe AGSIS.

Sumárny prehľad o činnosti galérií za rok 2005	Galérie vykazujúce činnosť v AGSISe		Ostatné registrované galérie	
		Spolu		Spolu
Zbierkové predmety v 1. stup. evid. (ks)		162 083		1 953
Zbierkové predmety v 2. stup. evid. (ks)		160 293		1 953
Počet prírastkov (ks)		1 041		255
Počet nespracovaných zbierok (ks)				?
Počet expozícií		58		2
Nové expozície		10		?
Celkový počet výstav		482		42
z toho vlastných		381		27
prevzatých		91		15
Počet kultúrnych akcií		6 229		7
Počet návštevníkov		390 018		18 574
Celkový počet pracovníkov		520		16
Kapitálové náklady		41 454 945		653 000
Príspevok na činnosť		163 689 861		7 356 000
z toho nákup zb. predmetov		4 970 500		200 000
Celkové príjmy		54 910 549		3 043 000
z toho vstupné		4 447 475		29 000

Stav zbierkového fondu galérií k 31. 12. 2005

	Počet zb. predmetov k 31. 12. 2005
Štátne galérie:	
Spolu:	76 603
BRATISLAVA, Slovenská národná galéria	56 155
BANSKÁ BYSTRICA, Štátna galéria	13 477
KOŠICE, Východoslovenská galéria	6 971
Regionálne galérie spravované VÚC:	
Spolu:	51 022
Trnavský VÚC:	
Spolu:	7 416
SENICA, Záhorská galéria	3 069
TRNAVA, Galéria J. Koniarka *	4 347
Trenčiansky VÚC:	
Spolu:	4 738
TRENČÍN, Galéria M. A. Bazovského*	4 738
Žilinský VÚC:	
Spolu:	21 953
ČADCA, Kysucká galéria	2 833
DOLNÝ KUBÍN, Oravská galéria*	7 362
LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ, Galéria P. M. Bohúňa	4 865
MARTIN, Turčianska galéria	3 532
ŽILINA, Považská galéria	3 361
Nitriansky VÚC:	
Spolu:	7 804
NITRA, Nitrianska galéria*	4 448
NOVÉ ZÁMKY, Galéria umenia	3 356
Banskobystrický VÚC: stav k 31. 12. 2004:	
Spolu:	1 447
LUČENEC, Novohradská galéria (do 31.12.2004)	1 447
Prešovský VÚC:	
Spolu:	6 374
MEDZILABORCE, MMUAW	246
POPRAD, Tatranská galéria	2 118
PREŠOV, Šarišská galéria*	4 010
Košický VÚC:	
Spolu:	1 290
SPIŠSKÁ NOVÁ VES, Galéria umelcov Spiša	1 290
Obecné galérie:	
Spolu:	35 919
BRATISLAVA, Galéria mesta Bratislavy	33 669
KOŠICE, Múzeum V. Löfflera	2 250
TURČIANSKE TEPLICE, Dom M. Galandu – galéria MKS	0
HUMENNÉ, Galéria mesta – galéria MKS	239
NOVÉ MESTO /VÁHOM, Galéria P. Matejku – galéria MKS	16
Iné:	1 600
BRATISLAVA, Galéria Slovenskej sporiteľne	1 600

Návštevnosť galérií

Návštevnosť galérií oproti roku 2004 má vyrovnanú – mierne klesajúcu tendenciu. Veľký rozdiel v návštevnosti má SNG, ktorá však prvý polrok rekonštruovala Esterházyho palác a navyše v roku 2005 pre vysoké energetické náklady odstúpila od prenájmu výstavného priestoru Dvorany MK SR.

Počet výstav je ustálený. Galérie hľadajú v rámci svojich finančných možností tituly, ktoré by spĺňali nielen ich vedecko-odborné ambície, ale prilákali i diváka.

Kultúrno-výchovná a vzdelávacia činnosť galérií sa azda aj vďaka „strašiaku“ pridelovať finančné prostriedky na základe návštevnosti rozrástla oproti roka 2004 o štvrtinu.

ZLATICA ADAMČIAKOVÁ

Art Galleries in Slovakia in 2005

Summary

Drawing on annual statistical reports prepared by the Slovak National Gallery in Bratislava, the paper compiles data on the main processes, the art galleries underwent in year 2005. The overview includes statistic data on art collections, new acquisitions, exhibitions, attendance, government subsidies, donations and how this financial support was utilized for various art gallery activities.

* krajská galéria
MKS = galéria zriadená v rámci
mestského kultúrneho strediska

Nadobúdanie zbierkových predmetov v galériách podľa zriaďovateľov

	2003			2004			2005		
	kúpa	dar	prevod	kúpa	dar	prevod	kúpa	dar	prevod
štátne	109	19	0	188	75	0	463	144	41
regionálne	24	301	0	14	533	20	63	257	0
obecné	36	13	0	86	58	0	78	211	53
iné	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Bratislava pre všetkých v MMB

Druhý ročník dvojdnového celomestského podujatia Bratislava pre všetkých 22. – 23. 4. 2006 priniesol veľa nových zaujímavostí a aktivít s výraznou mediálnou podporou. Niektoré z nich predkladáme ako skúsenosť, zaujímavú pre laickú i odbornú verejnosť.

Bezplatné návštevy všetkých podujatí a vstupy do mestských inštitúcií mali úspech, o čom svedčí aj pomerne vysoké číslo návštevnosti najstaršieho múzea na Slovensku – 25 514 osôb za dvoch dní. Najnavštevovanejšia bola *Expozícia dejín mesta a Expozícia zbraní*. V obľúbenej vyhlídkovej veži Starej radnice a Michalskej veži návštevníci stáli v radoch počas oboch dní a pracovníci múzea museli vstup regulovať. Pozornosti sa tešila aj *Expozícia historických hodín a NKP hrad Devín*. Antická Gerulata v Rusovciach bola z technických príčin počas tohto ročníka uzavretá. Pre rekonštrukciu sa nedalo prezrieť si ani *Expozíciu umeleckých remesiel a Expozíciu vinohradníctva a vinárstva*.

Múzeum otvorilo dvere *Expozície farmácie – Lekárne U Červeného raka* v meštianskom dome z 18. storočia na Michalskej ulici. Sprístupnená prvá vstupná miestnosť expozície – oficiína, ktorej dominuje neskorobaroková stropná maľba z konca 18. storočia slúži od 22. 4. 2006 znova svojmu účelu. Do miestnosti sa vrátil aj pôvodný mobiliár doplnený lekárskymi nádobami. MMB plánuje do konca roka 2006 sprístupniť aj ďalšie miestnosti expozície, prezentujúce dejiny farmácie.

• Bratislavský umelecký spolok 1855 – 1945

Mestské múzeum v Bratislave v spolupráci s Galériou mesta Bratislavy a Ústavom dejín umenia SAV načasovalo na 22. 4. 2006 aj otvorenie výstavy *Bratislavský umelecký spolok 1855–1945*, ktorá sa koná v GMB

v Mirbachovom paláci a v MMB v Starej radnici. Výstave predchádzal niekoľkoročný výskum, ktorý poukázal na významné miesto umeleckého spolku v uvedenom období. Založil ho prešporský župan gróf Štefan Esterházy. Bol výrazom túžby, aby aj v Prešporku vznikol „salón umenia“, ktorý by podľa parížskeho vzoru oboznamoval širokú verejnosť s domácimi i zahraničnými umeleckými dielami. Kurátorkami výstavy sú Z. Francová, Ž. Grajciarová a M. Herucová. Potrvá do 27. 8. 2006.

• Československý zahraničný vojenský odboj 1914–1918

Sprístupnenie novej stálej expozicnej časti 4. podlažia Michalskej veže zameranej na históriu Československého zahraničného vojenského odboja 1914–1920 zatriktívnilo túto obľúbenú expozíciu MMB. V sobotu 22. 4. 2006 si záujemcovia mohli vypočuť odborné vstupy k novootvorenej časti expozície prostredníctvom Klubu vojenskej histórie – 7. streleckého pluku tatranského.

• Od A po Z Mestské múzeum v Bratislave

Múzeum v programovej ponuke nezabudlo na deti a mládež a ich umelecké rozvíjanie i prezentáciu talentov. Druhý ročník umeleckej scény základných umeleckých škôl (ZUŠ) a múzea sa niesol v duchu detského PR podujatia MMB. Najmladší umelci Bratislavy predstavili svojim výtvarným prínosom pohľad na múzeum od A po Z. Návštevníkovi sa tak naskytol nevšedný pohľad (na výstavnej ploche 120 m² v Starej radnici) na ručne vytvorené modely historicky cenných budov, v ktorých sídlia tematické expozície múzea. Ako bonus venovali žiaci ZUŠ pracovníkom múzea a návštevníkom svojskú predstavu jednotlivých profesií, ktoré výtvarne zosobnili. Popri

výtvarných odboroch sa zapojili do umeleckej scény aj dramatické, hudobné a tanečné súbory ZUŠ. V šesťhodinovom súvislom programe na nádvorí Starej radnice vystúpilo okolo 70 účinkujúcich mladých hercov, tanečníkov, muzikantov. Pod vedením svojich pedagógov pripravili dramaturgicky zaujímavé etudy, scénické kompozície, ktoré vystihovali tematické zameranie expozícií.

Autorka projektu B. Husová sledovala popri prezentácii ZUŠ (do projektu sa ich zapojilo 10) aj prezentáciu múzea. Nevšedná výstava a programy na nádvorí Starej radnice podčiarkli potenciál 138 ročnej kultúrnej inštitúcie a jej nového pôsobenia smerom k verejnosti.

• Podujatia na Devíne

Vo výstavných priestoroch hradu sa otvorila výstava *Dávno nájdené*. Archeologické pracovisko hradu Devín – V. Plachá, K. Harmadyová a D. Divileková – pripravilo pútavú výstavu, ktorej zámerom nie je len predstaviť dosiaľ nevystavované zbierkové predmety, ale aj ich zberateľov. Výstava je zaujímavá aj z hľadiska zverejnenia osudov týchto ľudí. Vychádzajú zo svojej anonymity a prispievajú k vytvoreniu vnútorného napätia a dejového charakteru expozície. Do múzea ich venovali darcovia – nadšenci v oblasti archeológie a zberateľstva a v mnohých prípadoch sú to unikátne a vzácne druhy predmetov.

Bohatý kultúrny program pripravilo Bratislavské kultúrne a informačné stredisko v spolupráci s MMB na hrade Devín. Pestrá programová paleta šermu, hudby, tanca vyvrcholila 22. 4. 2006 večerným slávnostným vystúpením popredného člena opery SND v Bratislave, M. Babjaka.

• Slávnosť devínska

Program pod Devínom pokračoval 23. 4. 2006 a bol venovaný 170. výročiu národného krstu Štúrovej družiny na hrade Devín v rámci pro-

jektu Rok Ľudovíta Štúra. Začínal kladením vencov k pamätnej tabuli Ľ. Štúra na Devíne. Pokračoval voľnou literárno-hudobnou kompozíciou *Nad Devínom sokoli sa krútia* v réžii J. Sarvaša. Kompozícia priblížila myslenie, pôsobenie a význam Ľ. Štúra a jeho druhov v dejinách Slovenska. Programové pásmo vyvrcholilo vystúpením FS Bystrička z Turca.

Význam podujatia samosprávy hlavného mesta – *Bratislava pre všet-*

kých – znamená osobitne pre Mestské múzeum v Bratislave propagáciu dejín Bratislavy. Zdôrazňuje jeho identitu v systéme mestských organizácií. Sleduje získanie nových potencionálnych návštevníkov. Prispieva k vytváraniu a upevňovaniu pozície múzea v širokej sieti ponuky ďalších múzeí a galérií ako aj k budovaniu jeho dobrého „mena“ – značky. Z dlhodobého pohľadu podujatie upozorňuje na rozmanité možnosti využívania voľného času

v Bratislave počas celého roka. Je potešiteľné, že priaznivci múzea sa dožadujú stálych programov ako napr. Kino čas..., Bratislavský jarmok, bez ktorých si ponuku múzea počas dní Bratislavy pre všetkých nevedia ani predstaviť. Nové typy podujatí sa stretávajú so záujmom a kladným ohlasom. Pracovníci múzea už teraz pozývajú všetkých Bratislavčanov, ale aj hostí a turistov na tretí ročník 2007.

BEÁTA HUSOVÁ

Štvrtstoročie sprístupnenia Múzea kysuckej dediny

Múzeum kysuckej dediny vo Vychylovke (ďalej MKD) je jedným z 10 múzeí v prírode na Slovensku a je majetkom Žilinského samosprávneho kraja v správe Kysuckého múzea v Čadci. Nachádza sa v katastri obcí Nová Bystrica-Vychylovka v doline Chmúra, priamo v Chránenej krajinej oblasti Kysuce. Súčasťou MKD je aj Historická lesná úvratová železnica, v minulosti používaná na transport dreva zo susednej Oravy do Oščadnice a odtiaľ po košicko-bohumínskej železnici ďalej, v súčasnosti prepravujúca návštevníkov areálom skanzenu. V r. 1991 ju vyhlásili za národnú kultúrnu pamiatku SR. MKD má rozlohu 34 ha, je v ňom vybudovaných 35 objektov, z toho 17 vyinštalovaných, 8 slúžiacich na prevádzkové účely a 10 objektov dosiaľ nevyinštalovaných. Objekty MKD sú organicky a s prihliadnutím na pôvodnú funkciu zasadené do prostredia, pochádzajú z rôznych oblastí Kysúc a dokladajú charakteristické typy usadlostí, napr. 6 z nich sú tzv. cholvarky, ponechané in situ. Väčšina objektov pochádza z dnes už neexistujúcich zatopených obcí Harvelka a Riečnica, a ďalej z Klubiny, Oščadnice, Zborova nad Bystricou, Dunajova a Korne.

V júni 2006 uplynulo 25 rokov od sprístupnenia skanzenu verejnosti. Po dvadsaťročnej práci v MKD sa žiada bilancovať, čo všetko sa podarilo realizovať, vybudovať, opraviť či zlepšiť a ktoré oblasti práce si žiadajú ešte zvýšené úsilie.

Návštevníkom sa sprístupnili viaceré objekty: Dom drotára (2001), Šuľavov cholvarok (2004), v dome U Hruškuliaka sa otvorila expozícia *Narodenie a Smrť človeka* (2005). V r. 1998 sa vybudovala jedna chalupa a pivnička z celého komplexu Bisahovho dvora z Novej Bystrice, situovaného pri vstupe do areálu. O rok neskôr sa začala budovať čistíčka odpadových vôd, na ktorú sú napojené prevádzkové budovy. Rok 1998 bol žižlivý: vymenili sme šindel na štyroch objektoch, vybudovali sme ihrisko, preliezačky pre deti, zväčšilo sa pódium, vyinštalovali sme malú expozíciu úľov.

Zlepšila sa aj štruktúra programových podujatí, koncipovaná pre širokú paletu návštevníkov, detí a mládeže. Počas sezóny pripravíme 25–28 podujatí, napr. Deň detí, organizovaný v prvú júnovú nedeľu. Každé dieťa čo v tento deň navštívi skanzen, neodíde bez pozornosti. Ďalším sú Ospievané Beskydy, ktorý oživí každú kút

skanzenu, venovaný každý rok inému žánru: Dožinky, Kysucká svadba, Fašiangy, Veľká noc.

Ďalšie podujatia, ako napr. jarmok ľudových remesiel si tiež našiel veľkú obľubu u návštevníka, lebo ho sprevádza ľudová hudba a návštevníci majú možnosť vyskúšať si zručnosť a talent priamo na jarmoku, spojenom s predajom ľudových výrobkov.

Veľký dôraz sa kladie na podujatie Kuchyňa starých materií, organizované v sezóne každú nedeľu.

Keďže MKD je jediným skanzenom s funkčnými dobovými pecami, usilujeme sa predviesť návštevníkovi priamo pred jeho očami prípravu tradičnej kysuckej ľudovej stravy. Program sa teší veľkej obľube, a preto sa Kysucké múzeum rozhodlo vydať *Recepty starých materií* formou pohľadníc s možnosťou kúpiť si práve ten recept, ktorý sa pripravuje. Pracovníci skanzenu cítia radostné uspokojenie, keď sa im návštevník vráti o rok alebo o dva a ocení ich snahu nezaspať na vavrínoch. Návštevníci, prekvapení čímisi novým, zaujímavým, nešetria chválou. Sú radi, že neprišli do starého prostredia a povedia o skanzene aj svojim priateľom. Naším cieľom je, aby prichádzali do múzea za poznaním a odchádzali unesení novými zážitkami a vedomosťami. Letní návštevníci, neznalí kysuckých klimatických pomerov si nevedia predstaviť aj dvojmetrovú

vrstvu snehu, ktorá znepríjemňuje starostlivosť o objekty v zime. Veľa ľudí nás mechanicky porovnáva s inými skanzenmi na Slovensku, oproti ktorým máme svoje špecifiká. Nenachádzame sa na hlavnej trase, ale excentricky umiestnení 35 km na východ od okresného mesta a do najbližšej dediny je 15 km. V blízkosti niet turistických ubytovní, no

aj napriek tomu nás ročne navštívi okolo 20 000 návštevníkov. Úlohou každého múzea je prezentovať kultúru a spôsob života regiónu, o čo sa vo veľkej miere snažíme aj my.

Pracovníci majú mnoho plánov a ambícií, ktoré by chceli v MKD uskutočniť a veria, že húževnatosťou a oddanosťou pre dielo skanzenu vo Vychylovke sa bezpochyby čo aj ma-

lými krôčikmi budú posúvať smerom dopredu, aby neostali stáť na jednom mieste a všemožne sa snažiť, aby ich práca neostala bez povšimnutia verejnosti a zriaďovateľov.

MKD je otvorené od mája do októbra denne v pondelok až piatok od 9.00 do 17.00 hod a v sobotu a nedeľu od 9.00 do 18.00 hod.

HELENA KOTVASOVÁ

Projekt

Byzantská kultúra a Slovensko v Archeologickom múzeu SNM v Bratislave

Napriek tomu, že SNM podľa štatútu nie je vedeckou inštitúciou, pôda Archeologického múzea sa už tradične stáva miestom konania odborných a vedeckých stretnutí. K nim pribudlo aj kolokvium Byzantská kultúra a Slovensko, uskutočnené 25. mája 2005 v priestoroch AM-SNM v Bratislave na Žižkovej, realizované s podporou Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Prednášková sála v pivnici múzea, upravená na tento účel v rámci realizácie výstavy *Laternarius* sa ukázala technickým aj interiérovým riešením dôstojným miestom pre podobné podujatia. Súčasťou uvedeného projektu okrem kolokvia, z ktorého sa pripravuje do tlače zborník prednášok, bola aj vernisáž rovnomennej výstavy.

Na kolokviu odznelo 11 českých a slovenských prednášok z archeológie, histórie, numizmatiky a dejín umenia. Témou prednášok bolo väčšinou zhodnotenie nálezov byzantskej proveniencie či artefaktov, ktoré vznikli ako výsledok byzantsko-orientálneho vplyvu na stredoeurópsku materiálnu kultúru. Kľúčové nálezy, ako depot strieborných predmetov zo Zemianskeho Vrbovku či novo nájdené zlaté razby z byzantských mincovní, boli hodnotené z rôznych pohľadov. Obísť nemožno predovšet-

kým diskusiu okolo datovania veľkomoravských šperkov tzv. byzantsko-orientálneho pôvodu, vypracovanú pred polstoročím na základe výskumu pohrebiska v Starom Meste pri Uhorskom Hradišti. Ako pozitívny moment treba vyzdvihnúť skutočnosť, že došlo ku konfrontácii historických a archeologických aspektov bádania, teda vedeckých disciplín, vychádzajúcich z rôznych pramených základní. Z tohto hľadiska možno kolokvium hodnotiť ako vôbec prvý pokus o synchronizáciu archeologických nálezov s historickými udalosťami čias Byzantskej ríše. Do pripravovanej publikácie avizovali dodanie príspevku aj ďalší bádatelia z Poľska a Grécka. Aj táto skutočnosť dokazuje, že i v múzejných pomeroch možno pripraviť analogické projekty, rezonujúce vo vedeckom prostredí doma i v zahraničí.

Súčasťou projektu bolo otvorenie výstavy *Byzantská kultúra a Slovensko*, realizovanej s finančnou podporou Poštovej banky, a. s., generálneho partnera SNM. Výstava je umiestnená na prízemí západného krídla Archeologického múzea, v troch vzájomne prechodných miestnostiach. V úvodnej vitríne sú vystavené publikácie významného slovenského byzantológa, medievalistu a slavistu

Prof. A. Avenaria (1942–2004). Životné dielo tohto vedca európskeho formátu a myšlienka pripomenúť si ho ako mimoriadnu osobnosť, boli vlastne impulzom k celému projektu. Vlastné exponáty výstavy sú rozdelené chronologicky do 18 vitrín, obsahujúcich artefakty od sťahovania národov po prelom 9.–10. storočia. Zväčša ide o unikátne nálezy umelecko-remeselného charakteru (pyxi-da z Čiernych Kľačian, depot strieborných predmetov zo Zemianskeho Vrbovku, enkolpion z Veľkej Mače a pod.), militárií z byzantských zbrojoviek (prílba z Dolných Semerovic), drobné ozdoby a šperky (kovania opaskov, pracky, náušnice), ale aj keramika tzv. byzantského pôvodu, o ktorej proveniencii sa stále vedú diskusie. Z výstavného hľadiska si pozornosť zaslúži trojrozmerná rekonštrukcia veľkomoravského kostola, zistená archeologicky na Bratislavskom hrade, realizovaná podľa odborných podkladov Ing. arch. A. Fialu reštaurátorom Archeologického múzea I. Hincm. Pri tvorbe modelu boli využité okrem dokumentácie archeologického výskumu aj analógie, pozbierané v podstate z celého európskeho kontinentu. Ako samostatnú zložku výstavy možno uviesť faksimile písomných prameňov, spojených s činnosťou byzantskej cirkevnej misie Cyrila a Metoda na Veľkej Morave, pochádzajúcich z depozitáru Historického múzea SNM.

VLADIMÍR TURČAN

Národná súťaž Múzeum roka 2005

Už tretí raz mali múzeá a galérie na Slovensku možnosť zapojiť sa do národnej súťaže Múzeum roka, ktorej zámerom je aktivizovať činnosť múzeí s cieľom skvalitniť výkony múzeí vo všetkých múzejných činnostiach. Vyhlásovateľom súťaže je MK SR v spolupráci so Zväzom múzeí na Slovensku a Radou galérií Slovenska. Sekretariát súťaže vedie ZMS. Členovia poroty boli menovaní vyhlásovateľom súťaže v súlade s článkom 10 Pravidiel národnej súťaže Múzeum roka (za MK SR Mgr. K. Kamenská, Mgr. J. Kováčiková, Mgr. R. Gregor, náhradníčkou bola Mgr. M. Lopušánová. Predstavenstvo ZMS menovalo za členov poroty RNDr. Ladislava Spaleka, Múzeum Spiša, Spišská Nová Ves a PhDr. Vieru Drahošovú, Záhorské múzeum Skalica. Za Radu galérií

Slovenska boli členmi poroty Mgr. G. Schultzová, SNG Bratislava a Mgr. Zs. Kiss-Semán, GMB). Zasadnutie poroty sa konalo 6. 4. 2006 v SNM v Bratislave. Súťaž organizačne zabezpečoval a podklady pre porotu pripravil Sekretariát súťaže, menovaný ZMS, pracujúci v zložení:

Mgr. K. Babičová, Trenčianske múzeum Trenčín – riaditeľka súťaže, Mgr. M. Janovičková a PhDr. G. Podušelová, zapisovateľka.

Prihlášky do súťaže zaslalo 11 múzeí, súťažiacich v dvoch základných skupinách. V skupine A – špecializované múzeá a galérie s celoslovenskou pôsobnosťou boli prihlásení:

Múzeum školstva a pedagogiky na Slovensku Bratislava, Múzeum Slovenského Červeného kríža Martin a Múzeum vo Svätom Antone, Svätý Anton.

V skupine B – regionálne, mestské a miestne múzeá a galérie sa prihlásili:

Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, Banská Bystrica, Horehronské múzeum Brezno, Vlastivedné múzeum v Hanušovciach n. Topľou, Múzeum v Kežmarku, Východoslovenské múzeum Košice, Múzeum J. Thaina v Nových Zámkoch, Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Liptovské Múzeum v Ružomberku

Porota na základe podmienok súťaže a pravidiel hodnotenia určila víťazov. V skupine A – špecializované

múzeá a galérie s celoslovenskou pôsobnosťou sa víťazom stalo *Múzeum vo Svätom Antone*. V skupine B – regionálne, mestské a miestne múzeá a galérie zvíťazilo *Liptovské múzeum v Ružomberku*, pričom porota sa rozhodla udeliť v tejto skupine aj druhé a tretie miesto. V tejto skupine sa na druhom mieste sa umiestnilo Východoslovenské múzeum Košice a na treťom mieste Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch.

Tretí ročník súťaže potvrdil jej oprávnenosť, ako aj zvyšujúci záujem múzeí zapojiť sa a získať – v súčasnosti už možno povedať – prestížne ocenenie Múzeum roka. Pri hodnotení sa ukázalo, že prihlásené múzeá naozaj v hodnotenom roku podali rovnomerné a pritom vysoké výkony vo všetkých základných múzejných činnostiach. Táto skutočnosť bola dôvodom pre rozhodnutie poroty udeliť titul nielen víťazom, ale aj múzeám na druhom a treťom mieste udeliť certifikát Múzeum roka, hoci bez finančnej odmeny, ktorá je u víťaza 50 000,- Sk. Napriek rastúcej popularite medzi múzeami, sa ani v tomto roku neprihlásila žiadna galéria. Veríme, že v budúcom roku medzi ocenenými budú aj galérie.

Súťaž Múzeum roka pred tromi rokmi začala formovať novú tradíciu, pomáhajúcu zviditeľňovať múzeá na verejnosti, dávajúcu impulz pre skvalitnenie odbornej práce v múzeách a galériách. V intenciách budovania a rozvíjania tradície bolo aj spojenie udeľovania ceny Múzeum roka so sviatkom múzejníkov Medzinárodným dňom múzeí (MDM) na festivale slovenských múzejníkov. Tak to bolo v r. 2005 a 2006 – 18. mája na MDM počas festivalu slovenských múzejníkov v Múzeu liptovskej dediny v Pribyline. Dvojročné skúsenosti ukázali niekoľko negatív – napr. že MDM nie je vhodným dátumom na festival, keďže múzeá pripravujú a organizujú aktivity doma, festival teda treba zachovať, no termín posunúť na čas pred či po MDM. Otázkou bolo aj miesto konania festivalu, pričom sa vykryštalizovali niektoré poznatky – napr. festival treba organizovať v strede Slovenska, miestom konania by malo byť múzeum v prírode alebo hrad, zámok, kde možno vytvoriť podmienky na prezentáciu viacerých múzeí a zároveň aj na realizáciu akcie v prípade nepriaznivého počasia. Prítom sa ukázalo, že pre lepšie sebaopoznávanie múzejníkov treba miesto konania festivalu strieďať po rozličných múzeách. Múzeí, ktoré spĺňajú tieto kritériá nie je na Slovensku veľa, a aj keď v Pribyline bolo dobre, treba sa budúci rok rozhladiť aj inde a pripraviť festival slovenských múzejníkov napr. v SNM-Múzeu slovenskej dediny v Martine.

GABRIELA PODUŠELOVÁ

Slávnostné vyhlásenie súťaže Múzeum roka 2005 počas Festivalu slovenských múzeí v Múzeu liptovskej dediny v Pribyline
Foto: R. Hollenčinová

Festival slovenských múzeí

Vytváranie a udržiavanie tradícií je súčasťou snáh rozličných skupín, organizácií, záujmových združení, ktoré spájajú ľudí podobne zmýšľajúcich a zároveň sa usilujúcich tradíciami upevňovať hodnoty, posúvať ich iným, rozvíjať ich odkaz historický, umelcký národný, odborný... O etablovanie, upevňovanie a udržiavanie tradícií múzejníctva na Slovensku sa usiluje aj Festival slovenských múzeí, ktorého druhý ročník sa konal tento rok. Cieľom festivalu bolo vytvoriť priestor na stretávanie sa slovenských múzejníkov a tak vytvoriť neformálnu platformu na výmenu názorov, poznatkov, skúsenosti s cieľom posúvať slovenské múzejníctvo stále o kúsok dopredu. Zároveň bola pri zrode festivalu aj myšlienka využiť festival múzejníkov na širšiu medializáciu múzeí a ich úloh, cieľov, aktivít. Vážnosti a významu festivalu malo pomôcť aj vyhlasovanie Národnej súťaže Múzeum roka, ktorej vyhlasovateľmi sú Ministerstvo kultúry SR v spolupráci so Zväzom múzeí na Slovensku a Radou galérií Slovenska. Súťaž tohto roku dospela do 3. ročníka. Titul Múzeum roka 2005 v skupine špecializované múzeá a galérie s celoslovenskou pôsobnosťou získalo Múzeum vo Svätom Antone, v skupine regionálne, mestské a miestne múzeá a galérie prvenstvo pripadlo Liptovskému múzeu Ružomberok, pričom certifikátom Múzeum roka bolo ocenené aj Východoslovenské múzeum Košice a Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch.

Naozaj, na slávnostné vyhlásenie výsledkov tejto národnej súťaže by sa ťažko hľadal vhodnejší termín ako je 18. máj – Medzinárodný deň múzeí. Tak ako vlani, stal sa tento slávnostný ceremoniál ústredným bodom Festivalu slovenských múzeí, ku ktorého organizácii sa ako hosti-

teľ už druhý rok prihlásilo Liptovské múzeum v Ružomberku v spolupráci so Zväzom múzeí na Slovensku, Úniou múzeí v prírode, Žilinským samosprávnym krajom a Ministerstvom kultúry SR. Certifikáty o udelení a používaní titulu „Múzeum roka 2005“ spolu s finančnou odmenou (dar Ministerstva kultúry SR), odovzdal riaditeľom víťazných múzeí Mgr. Vladimír Červenák, zastupujúci generálny riaditeľ sekcie kultúrneho dedičstva MK SR.

Festival sa uskutočnil v Múzeu liptovskej dediny v Pribyline – špecializovanej expozícii Liptovského múzea. Počasie bolo v tomto roku prajné, čo prispelo k príjemnej atmosfére podujatia, na ktorom sa zúčastnilo vyše 130 pracovníkov z 24 slovenských múzeí. Areál múzea oživil od skorých dopoludňajších hodín stánky múzeí, ktoré sa na festivale aktívne zúčastnili. Okrem širokej škály propagačných materiálov ich ponuku spestrovali funkčné exponáty, dobové kostýmy či ľudové kroje, podčiarkujúce charakter prezentovaných múzeí, ale aj regionálne maškerty a nemenej lákavé nápoje. Pri viacerých stánkoch pútala pozornosť návštevníkov aj ľudová hudba.

Možno povedať, že všade vládla múzejná pohoda, ktorá sa v priebehu dňa stala, vzhľadom na nedostatočnú organizáciu, trochu rozpačitou. Odpoľudňajšie diskusné fórum „Prečo nie sú múzeá v prírode pamiatkami?“ sa priamo týkalo iba úzkej časti zúčastnených múzejníkov a bez prítomnosti odborných zástupcov pamiatkovej starostlivosti sa stalo iba pomerne zaujímavou debatou. Veľmi osviežujúca bola prezentácia Múzea vo Svätom Antone – čerstvého držiteľa titulu „Múzeum roka

2005“. Žiaľ, videlo ju veľmi málo účastníkov festivalu, pretože ju organizátori nestačili ohlásiť, takže riaditeľ tohto múzea si zhaňal publikum pre prezentáciu sám. Ak sa po vlnajšom prvom ročníku Festivalu slovenských múzeí konštatovala istá strata čitateľnosti podujatia, v tomto roku sa ešte zvýraznila – osem zástupcov médií, deväť firiem a bežná denná návštevnosť múzea je prislabe publikum na múzejné podujatie celoslovenského charakteru. Je nesporné, že vzájomné stretnutia a priestor pre výmenu názorov a skúseností sú pre múzejníkov mimoriadne dôležité. Avšak čisto spoločenské stret-

nutia bez odborného alebo propagačného rámca sú v dnešnej situácii prepychom, osobitne v období, keď má väčšina múzeí plné ruky práce s prípravou vlastných podujatí.

Festival slovenských múzeí má za sebou svoje prvé ročníky a má predpoklady na to, aby sa z neho vytvorila tradícia a zmysluplné podujatie či už pre samotnú múzejnú obec alebo aj pre verejnosť. Naplnenie ďalšieho ročníka tohto podujatia obsahom je určite veľkou výzvou pre Zväz múzeí na Slovensku, ktorý bol jeho inšpirátorom, ale podnety by mali vychádzať aj od samotných múzejníkov, napr. prostredníctvom ankety na internetovej stránke Zväzu múzeí na Slovensku: www.zms.sk.

Foto: R. Holienčinová
MARIANNA JANOŠTÍNOVÁ

Najmladší účastník (hádam budúci múzejník) Festivalu slovenských múzeí

Druhý ročník podujatia

Noc múzeí a galérií

Bratislavské múzeá a galérie: Slovenské národné múzeum, Mestské múzeum v Bratislave, Slovenské technické múzeum – Múzeum dopravy Bratislava, Slovenská národná galéria, Galéria mesta Bratislavy, Múzeum obchodu Bratislava, Vodárenské múzeum Bratislavskej vodárenskej

spoločnosti, Galéria Komart a Múzeum Milana Dobeša pripravili v sobotu 20. 5. 2006 pri príležitosti Medzinárodného dňa múzeí s podporou a spoluprácou Ministerstva kultúry SR, Bratislavskej vodárenskej spoločnosti, programu Bližšie k múzeu a Mesta Bratislavy podujatie Noc múzeí a galérií 2006. Jeho druhý ročník navštívilo vyše 15 000 návštevníkov, čo predstavuje trikrát vyš-

šiu návštevnosť ako minulý rok. Za zvýhodnené jednotné vstupné (50 Sk, zľava pre deti a študentov, dôchodcov: 30 Sk, rodinné vstupné: 100 Sk) mali na 23 rôznych miestach Bratislavy možnosť s odborným výkladom pracovníkov týchto inštitúcií (lektorov a kurátorov patričných zbierok) zhliaďnuť ich expozície a výstavy.

Návštevník zaplatil v prvom navštívenom múzeu/galérii jednotné vstupné a dostal špeciálnu skladačku s programom a mapkou. Opečiatkovaná skladačka sa stala voľnou vstupenkou do ostatných inštitúcií. Ich návšteva bola spostená približne päťdesiatimi rôznymi sprievodnými aktivitami – špeciálnym programom podujatia. Návštevníci sa mohli zapojiť do súťaže o ceny, ktoré ponúkli múzeá a galérie, a to po zozbieraní minimálne troch pečiatok – návšteve minimálne troch múzeí. Do súťaže sa zapojilo 730 návštevníkov a 20 vylosovaných výhercov dostane svoju výhru na kontaktnú adresu, ktorú si uviedli.

Historické múzeum SNM sa do podujatia zapojilo až od osemnástej večer. Napriek tomu návštevnosť na hrade bola už od rána vyššia ako v bežnú sobotu, keďže už od desiatej ponúкло návštevníkom voľný vstup do expozície Kamenný svedok (dejiny Bratislavského hradu) a na výstavu Klenoty dávnej minulosti (prezentujúcej vzácne doklady dávnej minulosti Slovenska). Po osemnástej už mali tí, čo prišli z návštevy iného múzea na hrad vstup voľný. Veľký záujem bol najmä o večerné lektorovanie na výstave Leonardo da Vinci – zvedavý génius. Najväčší záujem o výklad bol o 20.00 h. Podľa hodnotenia samotnej lektorky HM-SNM večerný program dopadol dobre. Skončil sa po pol desiatej a k spokojnosti odchádzajúcich návštevníkov iste prispela zvláštna večerná atmosféra – čarovné prítmие na súmraku okolo deviatej.

Okrem výstav HM-SNM na Bratislavskom hrade mali návštevníci možnosť pozrieť si výstavy Hudobného múzea SNM. Najväčší záujem o lektorovanie bol na výstave Jaro Filip na Hrade. K príjemnej atmosfére

značnou mierou prispeli aj koncerty v podaní študentov Cirkevného konzervatória.

Cestou z mesta na Bratislavský hrad, alebo naopak sa mnohí zastavili v Múzeu židovskej kultúry v Zsigrayovej kúrii na Židovskej ulici 17, kde na nich čakalo zaujímavé rozprávanie lektorky v expozícii židovskej kultúry. V komorných priestoroch múzea sa medzi krásnymi exponátmi nazhromaždilo veľmi veľa záujemcov, čo však nikomu neprekážalo a dodávalo prehľadke ešte zvláštnu atmosféru. Návštevníci opatrne a potichu prechádzali z jednej miestnosti do druhej a so záujmom počúvali na čo slúžili, či ešte dnes slúžia tajomné predmety. Múzeum navštívilo vyše 700 ľudí, takže expozíciu museli nechať otvorenú o hodinu dlhšie ako sa pôvodne plánovalo.

V podhradí na návštevníkov čakali tri ďalšie múzeá – Múzeum kultúry karpatských Nemcov, Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku a Archeologické múzeum. Tí, čo sem prišli, mohli vidieť viacero výstav v sprievode lektorov, prezrieť si dokumentárne filmy, zúčastniť sa na tvorivých dielňach pre deti i dospelých a mnoho iného.

Spolu s Historickým múzeom znamenalo najvyššiu návštevnosť Prírodovedné múzeum na Vajanského nábreží 2. Do múzea prišlo vyše 4 000 návštevníkov. Dlhý rad, ktorý sa začal tvoriť už krátko po desiatej ráno, ustal až v neskorých popoludňajších hodinách. Okrem stálych expozícií múzeum ponúkalo novootvorenú dvojvýstavu Mamuty na Slovensku. Stratený svet mamutov a Zdeněk Burian. Majster palety dávnych svetov. Veľa rodín prišlo do múzea práve „na mamuta“. V ďalších expozíciách múzea boli pripravené programy z jednotlivých odborov prírodných vied. Odborní pracovníci múzea predstavili svoju prácu návštevníkom pro-

stredníctvom ukážky preparácie zoológického materiálu a unikátnych zbierkových predmetov. Preveriť vlastnú šikovnosť a zručnosť si návštevníci mohli pri vlastnoručnom vyhotovovaní kópie skameneliny. Aktuálna výstavka orientovaná na poznávanie našich rastlín a drevín a výstavka minerálov a hornín spojená s poznávacím testom mali u návštevníkov veľkú odozvu. Skupiny návštevníkov prišli cielene najmä na pripravené prednášky a podujatia z rôznych odborov prírodných vied vo večerných hodinách v Objavovni a v antropologickom depoziári.

Novootvorené Múzeum kultúry Chorváto v Bratislave bolo v tento deň pre verejnosť otvorené po prvýkrát. Ohlas návštevníkov bol veľmi pozitívny. Prehliadka expozície a lektorovanie na nej obohatilo premietanie dokumentárnych filmov.

Múzeum mesta Bratislavy ponúklo interaktívny program pre deti a dospelých o architektúre, umení a umeleckých remeslách v Starej radnici, skupinové sprievodcovské služby v expozíciách, ale najmä veľmi zaujímavé predstavenie tohto najstaršieho múzea zaujímavou formou detských vystúpení, počas ktorých deti zo základných umeleckých škôl prostredníctvom hudobno-tanečných scénok prezentovali jednotlivé expozície múzea.

V Galérii mesta Bratislavy – Mirbachovom paláci sa konalo tradičné podujatie, ktoré sa stretáva s rastúcim veľkým záujmom verejnosti – bezplatné oceňovanie umeleckých diel. V tomto roku ho využilo 52 ľudí a ocenených bolo spolu 117 diel. K výstave Bratislavský umelecký spolok sa v Mirbachovom paláci konal kurátorský sprievod a v Pálffyho paláci zas veľký záujem vyvolali tvorivé dielne k výstave umenia 20. storočia na Slovensku – 100 rokov reality. Múzeum navštívilo temer 700 návštevníkov.

Múzeum dopravy navštívilo re-

kordných 1 600 návštevníkov. Jeho pracovníci vyjadrili potešenie nad tým, ako múzeum už od desiatej ráno ožilo príchodom detí, rodičov a ďalších návštevníkov. Najzaujímavejšou atrakciou v ňom bola už tradičná jazda na parnom rušni.

Slovenská národná galéria v doobedňajších hodinách ponúkla individuálnu možnosť prehliadok výstav a hlavný program pripravila na poobedie, keď sa jej chodby začali stále viac zaplňovať. Návštevníkov sem privábilo desať rôznych programov. Boli nimi napr. kurátorské a lektorské výklady, bábková hra pre deti, či koncert. Rovnako ako minulý rok počas podujatia mali veľký ohlas dielne, vďaka ktorým mohli v sebe prebudiť tvorivosť nielen deti, ale aj dospelí.

Aj inštitúcie, ktoré sa zapojili tento rok do podujatia po prvýkrát si pre návštevníkov pripravili zaujímavý program. Múzeum Milana Dobeša a Galéria Komart ponúkli počas celého dňa prehliadky expozícií a výstav. Múzeum obchodu Bratislava v Podunajských Biskupiciach prilákalo najviac návštevníkov v popoludňajších a večerných hodinách. Po celom dni si návštevníci mohli oddýchnuť v jeho veľmi príjemnom prostredí. Prehliadka novootvorenej expozície ponúkla nevidaný zážitok z pocitu, že sa nachádzate v obchodíku z čias našich starých rodičov s množstvom farebných škatuliek, fľašiek, či upomienkových predmetov, ktorými majitelia firiem obdarúvali svojich klientov. Večer na dvore múzea si mohli návštevníci vypočuť rockový koncert a občerstviť sa. Múzeum obchodu vábilo návštevníkov plagátmi, na ktorých stálo „tu tu ešte nebolo“. A naozaj neklamalo. Výborná atmosféra, dobrá nálada, možno nezvyčajná na múzejné prostredie, ale prirodzená a spontánna. Tí čo prišli, neľutovali.

Vysoký záujem o Vodárenské múzeum Bratislavskej vodárenskej spo-

ločnosti sa odrazil v deväťkrát naplnenom historickom autobuse, ktorý premával v polhodinových intervaloch z dočasnej zastávky od Slovenského národného múzea do Vodárenského múzea BVS a späť.

Bratislavské múzea a galérie chceli druhým ročníkom podujatia ponúknuť návštevníkom možnosť vidieť expozície a výstavy za sprievodu lektorov, kurátorov a odborných pracovníkov, možnosť nahliadnuť do zákulisia ich práce, či im v tento deň

„otvorených dverí“ poskytnúť priestor na rôzne otázky. Týmto dňom sme si pripomenuli, že kultúrne inštitúcie vedú človeku poskytnúť zaujímavý strávený čas, a v ňom nielen zábavu, ale aj vzdelanie a ponaučenie, a to všetko efektívnou a príjemnou formou. V ďalších rokoch plánujú múzea a galérie pokračovať v tomto úsilí, a to využitím doterajších skúseností v treťom ročníku podujatia Noc múzeí a galérií 2007.

Foto: Fotoarchív STM a SNM
JANA MOJŽITOVÁ

Na čo sú nám múzeá?

Anketa III.

Ing. Stanislav Bernát,
primátor, mesto Martin
– národné kultúrne centrum

Veď je to dané dokonca zákonmi (387/2001, 416/2001, 49/2002) a vyhláškami, hoci by to možno vôbec nemuselo byť, keby sme si ctili našich predkov a históriu. Na úcte k histórii sú založené štáty a vznikli národy, preto si myslím, že múzeá sú potrebné prinajmenšom aspoň pre vznik národného povedomia či, ak chcete národnej hrdosti. Je potrebné viesť mladú generáciu k poznaniu a úcte k hodnotám, ktoré múzeá uchovávajú. Hovorí sa: „Ak chceš poznať národ a jeho históriu, choď do múzea.“ Predovšetkým školy – napríklad v rámci náuky o spoločnosti – by mali chodiť do múzea, materské, základné, stredné. Múzeá majú byť finančne dotované štátom, aby mohli svoje zbierky zveľaďovať a udržiavať.

PhDr. Claude BALÁŽ,
poradca Výkonného výboru
Svetového združenia Slovákov
v zahraničí

História ľudstva dokazuje, že bez uchovávaní a zveľaďovaní materiálnych a duchovných hodnôt vytváraných konkrétnym národom, sa jeho jestvovanie môže stať už len predmetom vedeckého výskumu nenávratnej minulosti. Pretože múzeá na Slovensku plnia úlohu trezoru pamäti národa a jeho kultúrneho dedičstva, sú nenahraditeľnými nositeľmi živého odkazu našich predkov pre nasledujúce generácie, sú nevyčerateľným zdrojom hrdosti a inšpirácie pre celý slovenský národ a v budúcej integrovanej Európe jedným z atribútov našej identity.

PhDr. Štefan Hanakovič, Martin

História Slovákov i Slovenska sa spracúvala pričasto iba na regionálnej

Francová Zuzana, Grajciarová Želmíra, Herucová Marta Bratislavský umelecký spolok 1885–1945 Pressburger Kunstverein/Pozsonyi Képzőművészeti Egyesület

Albert Marenčin Vydavateľstvo PT 2006. ISBN 80-89218-14-8.

Bratislavský umelecký spolok, *Pressburger Kunstverein, Pozsonyi Képzőművészeti Egyesület* založili v čase, priaznivo naklonenom spolkom. Podarila sa mu neľahká úloha podieľať sa na organizovaní umeleckého života v Bratislave v priebehu šesť desaťročí a cez tri režimy. Posledný tajomník spolku, architekt Andrej Szőnyi prezieravo odovzdal archív spolku roku 1963 Slovenskému národnému múzeu. Po jeho spracovaní sa siahli odborné pracovníčky troch vrcholových kultúrnych inštitúcií Zuzana Francová (Mestské múzeum), Želmíra Grajciarová (Galéria mesta Bratislavy) a Marta Herucová (Ústav dejín umenia SAV). Výstupom vyššie dvojročného archívneho a umelecko-historického výskumu je vzácna kombinácia výstavného projektu a monografie. Výstava realizovaná na pôde Galérie mesta Bratislavy a Mestského múzea pozostáva z troch celkov. Časť prezentovaná v galérii sa venujú prierezu činnosťou spolku a umeleckej tvorbe jeho členov. Tretia časť v múzeu si všima funkcionárov a osobností pôsobiace v spolku.

Základnú aktivitu spolku predstavovalo organizovanie výstav domácich a zahraničných výtvarných diel, ich nákup a sprostredkovanie predaja, prípadne zlosovanie. Chronológiu výstavných aktivít zvolili autorky aj za nosnú schému publikácie. Dôsledne zachovávajú, prípadne rekonštruujú číslovanie výstav. Precízny archívny výskum v kombinácii s doplnením údajov z dobovej tlače im umožňuje čitateľovi sprostredkovať podrobné informácie o každej výstave, o počte vystavujúcich, diel, ich názov a mená autorov, počet návštevníkov, predaj katalógov, zlosovanie diel, komerčné zhodnotenie. Identifikujú súčasnú provenienciu viacerých vystavovaných diel, ale zámeru komplexnej vizualizácie jednej výstavy sa museli vzdať kvôli neidentifikovateľnosti väčšiny diel. Približujú praktickú stránku výstav od prihlasovacieho formulára, cez spoluprácu so špeditérskymi firmami pri doprave a so špecializovanými remeselníkmi pri inštalovaní. Sprostredkujú ohlasy umeleckej kritiky, postoje a vyjadrenia jednotlivých umelcov, prípadne ich individuálne osudy. Takto koncipované dielo je pozhnaním nielen pre pracovníkov mestských fondových inštitúcií i pre všetkých bádateľov kultúrnych dejín Bratislavy, ktorí iste vysoko ocenia na záver pripojený zoznam takmer 1 100

členov spolku a funkcionárov a bohatý poznámkový aparát.

Faktografia však autorkám nezabránila písať esejisticky príťažlivým štýlom a pritom rekonštruovať atmosféru od výstavy k výstave. Aj keď spolok vznikol a udržiaval sa z iniciatívy predstaviteľov župy a mesta (napr. župana grófa Štefana Esterházyho, mešťanostov Pavla Tallera a Teodora Brollyho) je viac ako pravdepodobný vplyv a očarenie trendom parížskych salónov umenia a zbavovanie sa pocitov provinčnosti priblížením sa viedenskému či budapeštianskemu umeleckému prostrediu. Dovoz diel z týchto dvoch hlavných miest predstavoval popri severnom Taliansku najpočetnejšie zastúpenú skupinu na výstave (2:1). Šťastne zvolená koncepcia monografie umožňuje vystihnúť základné dramaturgické a ideové zmeny, ktorými výstavné projekty prechádzali. Pôvodne spolok vystavoval len diela vlastných členov, neskoršie aj nečlenov a autodidaktov. Pestovanie konzervatívneho umenia, zároveň orientovaného predovšetkým na krajinku, ktorá sa najlepšie predávala prechádzalo postupne k presadzovaniu výrazných umeleckých individualít na prelome storočia (napr. Eduard Majsch, Kornel Spányik, Alojz Rigele).

Zaujímavé bolo aj rozširovanie sortimentu ponúkaných diel – okrem výtvarných diel, grafik, keramických plastík a fotografií (dodala ich napr. aj arcikňažná Izabella). Spolok sa vedel etablovať aj v zmenených pomeroch po vzniku ČSR, sa integroval do bohatého spolkového života ako reprezentant umelcov menších – nemeckej a maďarskej. Odstupuje od kolektívnejšieho výrazu a prechádza na individualizované aktivity, napr. jednotliví umelci (Karol Frech, Teodor Jánoška, Ludovít Mack, Robert Kühmayer) supľujú tvorbou plagátov, diplomov, medailí reklamné agentúry. Spolok podporoval štidijné pobyty umelcov v zahraničí, organizoval prednášky a angažoval sa aj v aktivitách pamiatkovej starostlivosti a ochrany krás mesta. Pod jeho ochrannými krídlami sa sformovala aj voľne pôsobiaca skupina architektov Bratislavy (združená okolo časopisu Fórum) – napr. Andrej Szőnyi, František Wimmer, Artur Szalatnai, Andrej Steiner). Mimo chodom, so stopami ich činnosti v mestskej architektúre (a to výraznými) sa stretávame doteraz (Ryoko pasáž, Manderlák, Svoradov internát, Caritas).

GRATULUJEME...

Tretí štvrtrok 2006 prináša okrúhle životné jubileá týchto múzejných pracovníkov:

RNDr. Ľudovít Dostál • 22. 9.
Ivan Hinca • 29. 8.
Alžbeta Kolcunová • 31. 8.
Mgr. Daniela Mlynarčíková • 23. 8.
PhDr. Ľudmila Nemeskurthyová,
CSc. • 27. 7.
PhDr. Jana Oršulová • 25. 9.
Mgr. Božena Petrášová • 16. 7.
Štefan Rybár • 27. 10.
Magdaléna Semanová • 23. 9.
Michal Semjan • 18. 7.
Pavol Šupinský • 16. 8.
Mária Tomašková • 19. 7.
Irena Topolská • 31. 8.
Štefan Tóth • 21. 9.

Srdečne blahoželáme a prajeme všetko najlepšie v pracovnom i osobnom živote!

Redakcia MÚZEA

Životné jubileum Mgr. Márie Mitterovej

V máji 2006 sa dožila šesťdesiatky Mgr. Mária Mitterová, rod. Frančáková. Narodila sa 11. mája 1946 v Trenčíne. Po osemročnej škole nastúpila na Strednú zdravotnícku školu v Trenčíne so špecializáciou zdravotný laborant. Napriek mnohým starostiam o domácnosť a výchovu mladšieho brata, o ktoré sa delila s otcom po predčasnej strate matky v šiestich rokoch a ťažkostiam ju túžba po vedomostiach priviedla až na Prírodovednú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. Po získaní diplomu v odbore systematická botanika sa v r. 1970 na štyri mesiace zamestnala v Chemických závodoch W. Piecka v Novákoch ako technická dokumentaristka. Od 18. 12. 1970 až do súčasnosti pracuje ako botanička v Trenčianskom múzeu v Trenčíne.

Napriek tomu, že Trenčianske múzeum v minulosti zozbieralo a vlastnilo mnohé zbierky z botaniky, bola to práve naša jubilantka, ktorá začala systematicky budovať herbár – so všetkým, čo s tým súvisí – od zberu, cez ošetrovanie

úrovni, pričom neraz šlo o amatérske výskumy s obmedzenými možnosťami jedincov. Ešte dobre, že výsledky týchto výskumov a prác sa dostali do niektorých regionálnych múzeí a potom celonárodných inštitúcií. Aj napriek inštitucionálnemu a neskôr aj komplexnejšiemu výskumu a úsiliu materiály skoncentrovať, doposiaľ nie sú mnohé fakty zdokumentované a nehovoriac o tom, ani poriadne preskúmané. A stalo sa i to, že v nedávnej minulosti sa výsledky museli interpretovať podľa direktív politického charakteru. Aj z tohto dôvodu sme odkázaní na výsledky maďarských a českých historikov. Múzeá musia existovať, aby sme našu minulosť poznali dôsledne a naozaj pravdivo, aby sme zbytočne nešírili skreslené informácie, aby sa Slovensko dostalo do Európy v celom kontexte európskych dejín, nielen v rámci súčasných medzinárodných trendov.

PhDr. Viera Legerská,
šéfredaktorka regionálneho týždenníka, Nový ŽIVOT TURCA, Martin

Na čo sú nám múzeá: Na vyhľadávanie, uchovávanie a prezentáciu kultúry národa (a to aj v širšom slova zmysle), na výchovu ľudí, formovanie hrdosti k príslušnosti k národu, k jeho minulosti, súčasnosti, veľikánom.... Určite majú nezaštupiteľné miesto v kultúre národa, najmä v súvislosti so všeobecnou globalizáciou nášho života.

Jaroslav Rezník
spisovateľ, redaktor, Bratislava

Múzeá sú kultúrne a vedecké ustanovizne, ktoré prostredníctvom zbierok dokumentujú vývin najrôznejších oblasti prírody a prejavov ľudskej spoločnosti. Na základe toho sa môžeme logicky domnievať, že múzeá sú ustanovizne, ktoré svojou zbierkotvornou činnosťou dokumentujú minulosť, a tak veľmi originálnym, všestranným, a tým aj najpresvedčivejším spôsobom sprostredkujú poznatky a rozši-

Umeleckohistorický zreteľ, prevážajúci pri interpretácii prameňov, neumožnil hlbšiu sondu do komplikovaných národnostných vzťahov a postojov členskej základne. Treba však povedať, že autorky sa cielene tejto akútnej oblasti nevenovali. Spolok sa deklaroval podľa stanov podporovať umelecký život v meste, vytvárať priestor umelcom bez rozdielu národnosti, rasy a vierovyznaní. Spolupracoval s umeleckými organizáciami na Slovensku a v Bratislave (Jednota, Umelecká beseda slovenská).

V 30. rokoch sa jednoznačne vyjadroval za záujmy a v prospech umelcov predovšetkým maďarskej a nemeckej národnosti, čo umožňovalo ústavné zakotvenie postavenia menšín. Tento trend pretrval aj počas Slovenského štátu. Radikálnejší rozkol neprinieslo ani v r. 1931 založené združenie S.U.M. (SZ.U.M.) – Slovenskí priekopníci umelci, čo skôr prezrádzalo záujem o presadenie moderny (niektorí aktéri: František Dex, Teodor Jánoška, Koloman Brogyányi, Edmund Gwerk). Téma národného „harašmentu“ ako ju pôvabne pomenovali autorky, by pravdepodobne vyžadovala hlbšiu analýzu. Rovnako zaujímavou na spracovanie je problematika príklonu členov k prešporskej identite. Po vojne mnohí aktéri spolku (napr. Ladislav Čemický, Edita Spannerová) rozpačito obchádzali, či zamlčovali svoje pôsobenie v spolku.

Symbolicky a nostalgicky sa uzatvára činnosť spolku pokusom o založenie umeleckej kolónie pod Zoborom v Mecheniciach pod ochranou mecéna grófa Michala Csákyho. „Kádrovanie“ spolkov po druhej svetovej vojne definitívne pretrhlo niť ich viacročného úsilia.

Počín autoriek bez zveličovania pristúpiť k spracovaniu dejín a aktivít spolku kombináciou výstavy a monografie je chvályhodný. Nabúrali mnohé mýty (napr. že jeho členmi boli len Prešporčania) a pokúsili sa o optimálnu plastickú informáciu v zmysle, že spolok nebol síce nositeľom avantgardných smerov, ale v individuálnej tvorbe členov ide o posun od klasického poňatia k modernosti. Slúžil na nadväzovanie kontaktov medzi umelcami, umožňoval organizovanie výstav a predaj diel. Okrem toho nám autorky približujú pretavenú skúsenosť umelcov z parížskych ulíc do domáceho prostredia, ich úsilie zakladať otvorené ateliéry a kolónie, apod. So spolkom sa spája aj otvorenie diskusie o potrebe zriadiť galerijnú inštitúciu v Bratislave, ďalej napr. o penzijnom inštitúte pre umelcov, avšak predovšetkým je priekopníkom organizovania umeleckých výstav v Bratislave a na Slovensku.

Po prezretí výstavy a prečítaní knihy si čitateľ možno položí otázku: vieme niečím prispieť k stredoeurópskej duchovnej konzistencii?

ELENA KURINOVÁ

rujú naše vedomosti v tej najuni-verzálnejšej podobe. Stručne a jasne: múzeá nám na prvý pohľad rozprávajú o našej minulosti. Nie je to pravda, je to optický klam! Múzeá nám predovšetkým rozprávajú o našej prítomnosti a pomáhajú nám vytušiť bližšiu i vzdialenejšiu budúcnosť. A dokumenty z minulosti, ich vedecky zostavené súbory, sú len prostriedkom práve na to, aby nám zrkadlili našu prítomnosť, aby sme v nich uvideli svoju súčasnú tvár. Keď prejdeme z makropriestoru takto všeobecne postavenej tézy do priestoru národnej kultúry a mikropriestorov regiónov prostredníctvom hociktorej prírodovednej alebo spoločenskovednej oblasti, potom môžeme v celkom konkrétnom ráme uvidieť aj svoju vlastnú tvár, súčasnú tvár našej národnej kultúry i kultúrnosti národa a v konečnom dôsledku i vzťah mocenských orgánov k nej. A najzreteľnejšia čiara tohto vzťahu vedie práve k múzeám ako národným kultúrnym inštitúciám. Máme veľké šťastie, že naši vzdelanci z konca 19. storočia a prvej polovice 20. storočia si to uvedomili s plnou zodpovednosťou. Inak by dnešné Vajanského nábrežie v Bratislave i Hostihora v Martine, ale – čo je rozhodujúce – i naša národná kultúra vyzerali celkom inak. Múzeá nás potvrdzujú, múzeá sú našou klenotnicou, trezorom, našou pečatou a vizitkou, i našou najpresvedčivejšou vstupenkou do dejín ľudstva.

Ing. Miroslav Vereš,
prednosta Mestského úradu
Mestský úrad Martin

Múzeá sú kultúrne zariadenia, ktoré majú nezastupiteľné miesto v spoločnosti. Tvoria jednu z významných možností ako si získané teoretické znalosti a informácie o histórii môže občan každého veku rozšíriť alebo doplniť. Prispievajú významnou mierou k budovaniu národného povedomia, estetického citenia, a zároveň zachovávajú jedinečné historické dokumenty a iné exponáty.

botanických zbierok, ich systematické odborné spracovanie a zatriedenie. Za dlhé desaťročia trpezlivej odbornej práce vybudovala herbár, obsahujúci do dnešných dní do 11 000 položiek. Okrem budovania vlastného herbára sa postarala o odborné ošetrovanie, zatriedenie aj všetkého botanického materiálu v zbierkach. Okrem odbornej botanickej činnosti často musela suplovať aj funkcie iných prírodovedných pracovníkov, chýbajúcich v personálnom zastúpení múzea, a tak prenikla do problematiky zoológie, geológie.

Vedomosti získané vedeckovýskumnou činnosťou z oblasti botaniky bohato využila v expozičnej a výstavnej činnosti. Je spoluautorkou novej expozície v Trenčianskom múzeu, časti venovanej Prírodovednému spolku župy Trenčianskej a osobnosti Dr. Karola Brančíka. Okrem vlastných systematických výstav, venovaných problematike niektorého odborného druhu, napr. *Naše huby* bola aj spoluautorkou výstav, na ktorých boli zainteresovaní viacerí odborní pracovníci, napr. výstava *Kráľovstvo bez kráľa* (o živote a morfológii včiel). Svoj záujem venovala aj významným prírodovedcom, ktorí pôsobili v našom regióne. Zvláštnu pozornosť venovala napr. významnej osobnosti, zakladateľovi nášho múzea – Dr. Karolovi Brančíkovi, o ktorom pripravila niekoľko jubilejných výstav, prezentovaných zakaždým z iného uhla pohľadu a jemu venovala aj niekoľko publikačných jednotiek.

Z publikačnej činnosti okrem priležitostných aktuálnych článkov v regionálnej tlači sa venovala problematike rastlinstva trenčianskej hradnej skaly a publikovala ju vo viacerých odborných článkoch. Prírodovednú problematiku spracovala vo viacerých monografiách obcí na okolí Trenčína.

Jubilantka roky spolupracovala s mnohými základnými a strednými školami. Odovzdávala svoje vedomosti žiakom a študentom na prednáškach, či hodinách prírodopisu v múzeu, na prírodovedných olympiádach. Nespočetne veľakrát konzultovala a pomáhala žiakom stredných škôl a vysokoškolským študentom pri ich seminárnych a diplomových prácach.

Do ďalších rokov prajeme jubilantke veľa slnečných dní v kruhu jej drahých vnúčeníc. K tomu prajeme pevné zdravie a radosť z práce, ktorá u nej vždy bola nielen zamestnaním, ale aj poslaním a osobnou záľubou.

Za všetkých kolegov a priateľov
MONIKA ILČÍKOVÁ

Šesťdesiatnik
Ivan Hinca

Konzervovanie a reštaurovanie archeologických náleзов je nikdy nekončiacia každodenná práca,

ktorá v múzeách nebýva náležite cenená a zaplatená. Kto pri nej vydrží, tomu vzťah a láska k zbierkovým predmetom rozhodne nechýbajú.

Ivan Hinca sa narodil 29. 8. 1946 v Bratislave. Základný smer jeho kľukatej životnej cesty naznačilo štúdium na Strednej umelecko – priemyselnej škole v Uherskom Hradišti, kde v r. 1972 maturitou ukončil odbor Reprodukčný kamenosochár – reštaurátor. Na Slovensku nebolo jednoduché nájsť zodpovedajúce uplatnenie. Napriek špecializácii ho MNV zaradil v Slovenskom fonde výtvarného umenia ako keramikára – modelára. Sám si krátko nato našiel vyhovujúce zamestnanie ako propagačný a filmový výtvarník. V reklamnom podniku dosiahol viaceré medzinárodné ocenenia za prínos do aranžérstva a reklamnej tvorby. Po r. 1989, zániku štátneho reklamného podniku ERPO ho nájdeme v reštaurátorskej firme ARS ANTIQUA. Jubilat sa podieľal na reštaurovaní kostolov Sv. Jána Krstiteľa a Sv. Trojice v Trnave. Jeho prástom bol ocenený medailou primátora mesta.

Súkromná firma zanikla a I. Hinca zakotvil v r. 2000 v SNM – Archeologickom múzeu, kde si svoje mnohostranné skúsenosti mohol spočiatku ešte rozšíriť – vo funkcii správcu budovy. Už za krátky čas sa však usadil v tej správnej miestnosti s nápisom „konzervátorské pracovisko“. Tu sa hneď ujíma spravidla náročných prác. Okrem ozdravovacích kúr pre zbierkové predmety z keramiky a kameňa, je špecialistom na výrobu verných kópií. Ďalšou oblasťou činnosti I. Hincu v SNM-AM je výtvarné riešenie výstav.

Ivan Hinca nie je z tých, čo sa okamžite vrhnú na každý predmet, potrebujúci reštaurátorský zásah, či na každý výstavný zámer. Pre jeho prácu je charakteristické obdobie prípravy, po ktorom nasleduje hladká realizácia bez improvizácií, takých typických pre múzejné pracoviská. Je to proste profesionál.

Do ďalšieho života mu prajeme životný optimizmus, pevné zdravie a veľa tvorivých síl.

JURAJ BARTÍK

Spomíname...

Pred dvanástimi rokmi zákerná choroba pretrhla niť života zanieteneho archeológa, erudovaného odborníka a dlhoročného múzejného pracovníka PhDr. Leva Zachara. (3. 5. 1946 – 18. 3. 1994). Začiatkom mája sme si v kruhu priateľov a múzejníkov pripomenuli jeho nedozité šesťdesiatiny... Prácu i nás, kolegov a priateľov predčasne opustil na vrchole tvorivých síl vzácny človek, ktorý s obdivuhodným nadhľadom a nadčasovo vyčleňoval pravé hodnoty. Predčasným odchodom odborníka na keltskú problematiku tak vznikla veľká strata pre SNM-Archeologické múzeum pre archeologické bádanie vôbec.

Už počas vysokoškolského štúdia prejavil záujem o dobu laténsku na Slovensku. Po nástupe do SNM (1969) venoval pozornosť otázke keltského osídlenia najmä na Záhorí a v Bratislave. Vlastnými terénnymi výskumami a prehodnotením starších nálezov dospel k závažným poznatkom potvrdzujúcim jednoznačne oppidárne postavenie a charakter Bratislavy v poslednom storočí pred Kr. Závažným prínosom k poznaniu keltského mincovníctva prispel nálezmi a spracovaním hlinených téglikov a platničiek na dávkovanie mincového kovu a potvrdil predpoklad o existencii keltskej mincovne v Bratislave.

V oblasti Záhoria výskumami sídlisk v Kútoch (Čepangát), Šaštíne (Stráže), Studienke (Ohrady, Mláky) a posledným výskumom v Plaveckom Podradí na oppide v polohe Pohanská, prispel k doplneniu obrazu o intenzívnejšom osídlení tohto regiónu.

V publikačnej činnosti sa venoval najmä odbornému vyhodnoteniu laténskych mečov a spôn. V monografii *Keltské umenie na Slovensku* (nemecká verzia – *Die keltische Kunst in der Slowakei*) po prvýkrát podal celkový obraz keltskej výtvarnej tvorby na našom území. Toto dielo svojou odbornou a výtvarnou úrovňou sa vyrovná významným zahraničným publikáciám.

Lev Zachar nebol len zanietným vedcom-archeológom, ale aj múzejníkom, autorom a spoluautorom mnohých výstav nielen z oblasti archeológie, ale aj etnológie a geológie (*Z nových archeologických výskumov, Kelti na Dunaji, Šperk národov, Ej kade ja chodieval, Poklady Pohanskej, Umenie Tibetu* a iné). Pri

ich realizácii plne uplatnil aj výtvarné nadanie: návrhy plagátov, výtvarné a aranžérske práce, kresebné rekonštrukcie, modely. Popri archeológii sa venoval i problematike Indiánov, čoho dôkazom je monografia *Prérijní a pralesní Indiáni* i mnohé ním vyrobené repliky (odev, obuv, šperk a iné).

Lev Zachar odišiel, ale ostáva vzorom zanieteneho tvorivého vedca, muzeológa a vzácneho človeka.

KATARÍNA TOMČÍKOVÁ

Odišiel Igor Gazdík

V nedeľu 23. apríla 2006 nás po dlhej a úmornej chorobe vo veku nedozitých 63 rokov opustil náš kolega, významný historik umenia PhDr. Igor Gazdík. Bolo to akoby včera, keď nás v príjemné letné popoludnie na Dunaji niektorých najbližších kolegov a priateľov pozval na oslavu šesťdesiatky. Tešil sa spolu s nami, žiaril elánom, optimizmom, rozprával nám o plánoch do budúcnosti... Choroba ich navždy zastavila.

Narodil sa 15. augusta 1943 v Bratislave a po štúdiu dejín umenia na FFUK, ukončenom r. 1969 rigoróznou skúškou zložil v Brne. Jeho profesionálny nástup sa kryl s rokmi zlomu, potlačenním obrodného demokratizačného procesu a s nástupom normalizácie. Mal to šťastie, že ešte zažil posledné záblesky slobody a stihol sa vyprofilovať ako teoretik nastupujúcej – dnes by sme povedali – „konceptuálnej“ umeleckej generácie. Ako kritik s vyhraneným názorom uvádzal debuty budúcich osobností ako napr. Rudolfa Sikoru, Juraja Meliša, Júliusa Kollera na pôde povestnej Galérie mladých na Mostovej ul. v Bratislave, z ktorých sa do chvíľ mali stať umelci tzv. neoficiálnej výtvarnej scény. Aj Igor Gazdík sa ocitol medzi tými, čo museli za svoje umelecké a občianske postoje platiť a pykať, ktorých čakali ústrky, postupná „exkomunikácia“ z výtvarného diania, obmedzenia a zákazy publikačnej a kurátorskej činnosti. V r. 1969–1989 pracoval v Umenovednom ústave SAV.

Dovoľte mi malé osobné odbočenie: práve tam som sa s ním začiatkom 80. rokov zoznámila, niekoľko rokov po tom ako bol degradovaný z pozície odborného pracovníka do pozície knihovníka. Napriek tomu na profesiu historika umenia nezanevrel a venoval sa jej aj cez mnohé „vonkajšie“ prekážky stavané

vtedajším režimom. R. 1984 publikoval na tú dobu odvážnu štúdiu o modernej slovenskej kresbe v časopise ARS, ktorá mu spôsobila nemalo problémov. Bol jedným z mála tých, čo nás napriek tomu, že mal na starosti knižnicu, ako mladé kolegyně vlastne „ilegálne“ uvádzal do problematiky neoficiálneho umenia 70. a 80. rokov, ktoré sledoval a uvádzal na komorných, poloverejných a neverejných fórach. Tu vznikla aj, na tie roky jedinečná monografia diela Ernesta Zmetáka s objavnými interpretáciami a komparáciami, ktorého dielom sa roky zaoberal.

Rok 1989 ho však znovu „katapultoval“ do víru výtvarného a politického diania, znovunadobudnutá sloboda ponúkla nové, veľké možnosti. Stal sa spoluzakladateľom a voleným predsedom novozriadenej Asociácie teoretikov, kritikov a historikov výtvarného umenia, šéfredaktorom prvých výtvarných novín na Slovensku – dvojtýždenníka *Profil súčasného výtvarného umenia*, v r. 1990–1993 vykonával funkciu predsedu Slovenskej výtvarnej únie. Bol členom viacerých rád, komisií a odtiaľ bol už iba krôčik k inému – politickému intermezu v jeho živote – keď sa v júni 1992 stal poslancom Národnej rady SR.

Celoživotným koníčkom, zberateľskou vášňou a kunsthistorickou láskou Igora Gazdíka boli knihy – „knižočky“, ako ich familiárne zvykol volať. Bolo možno paradoxom jeho života, že napriek spomínanej profesionálnej degradácii sa mu vlastne stali osudom. V ich labyrinte našiel svoju „tému tém“ – krásnu knihu, ktorú uvzato a trpezlivo zbieral, mapoval jej dejiny a podoby. Hlavne v posledných rokoch, keď svoj profesionálny umelecko-historický osud ako kurátor zbierky grafiky spojil so SNG. Krásnej knihe, bibliofliám a ilustráciám tu venoval niekoľko výstavných titulov a tešil sa, že ako člen komisie pre známkovú tvorbu pomohol na svet novým – krásnym – slovenským umeleckým známkam.

Nemal rád chvat, aj v práci uprednostňoval pohodu, pokoj, sústredenie. Možno sa jeho knihy, výstavy, texty rodili na náš dnešný čas prídlho, ale boli neobyčajne precízne, dôkladné, presné. Bola to devíza, ktorá sa dnes stáva vzácnosťou. Na stole mal rozrobené ďalšie knihy a projekty, na ktorých pracoval temer do poslednej chvíľ. Ostali nedopísané, tak ako predčasne sa uzavrela a ostala nedopísanou kniha jeho života...

KATARÍNA BAJCUROVÁ

M Ú Z E U M

3/2006 ROČNÍK LII

Metodický, študijný a informačný materiál
pre pracovníkov múzeí a galérií

*Guidance, information and study review
for museum and art gallery workers*

Vychádza štvrtročne s finančným príspevkom
Ministerstva kultúry SR

*Quarterly review, published with financial support
of the Ministry of Culture of the Slovak Republic*

Vydáva Slovenské národné múzeum v Bratislave
a Zväz múzeí na Slovensku

*Edited by the Slovak National Museum
and the Museum Association in Slovakia*

Redakcia a administrácia**Correspondence and Subscription Address**

Slovenské národné múzeum, Časopis MÚZEUM
Žižkova 18, P.O. Box 13, 810 06 Bratislava 16
Telefón: + 421 2 592 072 19
e-mail: public@snm.sk, poduselova@snm.sk
chorvathova@snm.sk

Redakčná rada – Editorial Board

PhDr. Marianna Janoštinová, PhDr. Marta Jano-
vičková, RNDr. Ján Kautman, PhDr. Eva Králiková
PhDr. Eva Luptáková, PhDr. Gabriela Podušelová,
PhDr. Róbert Pollák, Mgr. Branislav Rezník, RNDr.
Eva Sitášová, CSC., PhDr. Jarmila Strelková, CSC.
PhDr. Katarína Tomčíková, PhDr. Iveta Zuskinová

Zodpovedný redaktor – Editor-in-Chief

PhDr. Gabriela Podušelová

Výkonná redaktorka – Managing Editor

PhDr. Ľubica Chorváthová

**Grafická úprava a sadzba – Design
and Typesetting/Layout**

Clara Design Studio

Tajomníčka redakcie – Assistant of Editor

Gizela Bendeová

Tlač – Printed by

Tlačiareň TYPOCOL, Prievozsá 38, 827 16 Bratislava

Cena 1 čísla: 40,- Sk

Ročné predplatné: 160,- Sk + poštovné
Yearly Subscription: 160,- Sk + Postal Fee

Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Registračné číslo: MK SR 1739/75

ISSN 0027-5263

© Slovenské národné múzeum, Bratislava

© The Slovak National Museum Bratislava

Autorské práva vyhradené. Rozmnožovanie textu,
fotografií, peroviek a hocjakých údajov v elektro-
nickej podobe len s predchádzajúcim písomným
súhlasom vydavateľa.

Na 1. strane obálky – Front Cover:

Časť ikony Posledný súd, 1. pol. 16. storočia,
tempera, plátno na dreve, 182,5 x 109,5 cm.
K čl. M. Sopoligu na str. 9–14.

*The Last Judgement, fragment of
the 1st half of 16th C. icon, tempera
on canvas and wood, 182,5 x 109,5 cm.
To the article of M. Sopoliga on pp. 9–14.*

Na 4. strane obálky – Back Cover:

Stránka z torza rukopisu neznámeho
ukrajinského evanjeliára zo 17. storočia.
K čl. na str. 9–14.

*One page from an unknown fragmentary
17th C. Ukrainian Evangelistary manuscript.
To the article on pp. 9–14.*

**ODBORNÉ MÚZEJNÉ ČINNOSTI
PROFESSIONAL MUSEUM ACTIVITIES**

1

Iveta Géczyová: O jednej zbierke
v regionálnom múzeu

*Iveta Géczyová: A unique collection
in the Upper Nitra Museum*

4

Tibor Díte: Vývrtka

Tibor Díte: The corkscrew

**DIGITALIZÁCIA MÚZEJNÝCH ZBIEROK
DIGITALIZATION OF MUSEUM COLLECTIONS**

6

Ján Jurkovič: Múzejné zbierky a informatika

*Ján Jurkovič: Museum collections
and informatics*

7

Viera Majchrovičová: Postrehy školiteľa
elektronického spracovania zbierok

*Viera Majchrovičová: The remarks of
an educator of electronic processing of collections*

Z HISTÓRIE • FROM THE HISTORY

9

Miroslav Sopoliga: Najstaršie národnostné
múzeum na Slovensku jubiluje

*Miroslav Sopoliga: The oldest minority museum
in Slovakia celebrates*

14

Ladislav Vincze: Sedemdesiat rokov múzea
v Nových Zámkoch

*Ladislav Vincze: Seventy years of museum
in Nové Zámky*

ROZHLADY • SURVEY

18

Adam Bartosz: Prezentácia rómskej kultúry
v poľskom múzejníctve

*Adam Bartosz: Presentation of the Roma
culture in Polish museums*

**NOVÉ EXPOZÍCIE
NEW PERMANENT EXPOSITIONS**

22

Ladislav Spalek: Zázrak prírody
– Biodiverzita Zeme

24

Jana Šedová: Múzeum obchodu

VÝSTAVY • EXPOSITIONS

28

Eva Sitášová: Neželaní votrelci – invázne
rastliny okolo nás

29

Peter Sabov: Medzinárodná výstava
„Modrá krv – tlačiarenská čerň“

30

Mária Rapošová: Čaro Benkových ilustrácií

31

Želmíra Šípková: Výstava Kalamita
v Tatrách srdcom a rozumom

32

Z výstavnej činnosti múzeí a galérií

INFORMÁCIE • INFORMATION

33

Zlatica Adamčiaková: Galérie na Slovensku
v roku 2005

37

Beáta Husová: Bratislava pre všetkých
v MMB

38

Helena Kotvasová: Štvrtstoročie
sprístupnenia Múzea kysuckej dediny

39

Vladimír Turčan: Projekt Byzantská kultúra
a Slovensko v Archeologickom múzeu SNM
v Bratislave

**MEDZINÁRODNÝ DEŇ MÚZEÍ
INTERNATIONAL MUSEUMS' DAY**

40

Gabriela Podušelová: Národná súťaž
Múzeum roka 2005

41

Marianna Janoštinová: Festival slovenských
múzeí

42

Jana Mojžítová: Druhý ročník podujatia
Noc múzeí a galérií

ANKETA • PUBLIC INQUIRY

44 – 46

Načo sú nám múzeá?

Z LITERATÚRY • BOOK REVIEWS

44

Elena Kurinčová: Francová Z.,
Grajciarová Ž., Herucová M.
Bratislavský umelecký spolok 1885–1945

PERSONÁLIE • PERSONAL DATA

45

Gratulujeme...

45

Monika Ilčíková: Životné jubileum
Mgr. Márie Mitterovej

46

Juraj Bartík: Šesťdesiatnik Ivan Hinca

47

Katarína Tomčíková: Spomíname...

47

Katarína Bajcurová: Odišiel Igor Gazdík